

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

**ŠIAULIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS BIUDŽETO
APIMTIES IR STRUKTŪROS KIEKYBINIAI POKYČIAI 2001-2006 M.**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, ekonomika (04S)**

Magistro darbo autorius Jūratė Šimkuvienė.....

Vadovas doc. dr. Auksė Norkuvienė.....

Recenzentas.....

.....

SANTRAUKA

Jūratė Šimkuvienė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto apimtys ir struktūros kiekybiniai pokyčiai 2001 - 2006 m.

Magistro darbas.

Magistro darbe yra suformuluotos Lietuvos savivaldybių biudžetų formavimo, vykdymo problemos, išanalizuoti ir susisteminti įvairių Lietuvos ir užsienio autorių pateikiami savivaldybių biudžetų sudarymo principai ir metodai. Apibendrinti tarpbiudžetinio lėšų paskirstymo ypatumai ir metodai, nagrinėjamos savivaldybių finansinio savarankiškumo problemos. Išanalizuoti Šiaulių rajono savivaldybės 2001-2006 m. biudžeto apimtys ir struktūros pokyčiai ir apibendrintos jų kitimo priežastys. Patvirtinama autorės suformuluota hipotezė, kad Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų didėjimas neužtikrina augančio biudžetinių išlaidų poreikio. Įvertintas Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto lėšų paskirstymo tikslingumas bei atlikta biudžeto pajamų kitimo prognozė dvejiems metams.

SUMMARY

Jurate Simkuvienė

Quantitative changes of budget volume and structure of the municipality of Šiauliai district in 2001 - 2006

Master's work.

A formulation of Lithuania municipalities development of budgets and its execution problems, analysis and systematization of various municipalities budget formation principals and methods created by Lithuanian and foreign authors are found in the master's work. Peculiarities and methods of distribution of means between budgets are summarized and financial independency problems of municipality are addressed in the thesis paper. Analysis of Šiauliai district municipality budget volume and structural changes is made and reasons of its changes are summarized. Author's hypothesis, that Šiauliai region municipality increase of budget income does not ensure the demand of increasing expenses, is confirmed. Evaluation of Šiauliai district municipality budget means distribution expediency and forecast of budget income change for two years has been made.

TURINYS

ĮVADAS.....	8
1.SAVIVALDYBIŲ BIUDŽETŲ SANDAROS IR FORMAVIMO YPATUMAI.....	11
1.1. Biudžetinės politikos bruožai Lietuvoje ir užsienyje.....	11
1.2. Pagrindiniai savivaldybių biudžeto sudarymo principai ir metodai.....	13
1.3. Savivaldybių biudžeto pajamų struktūra.....	17
1.4. Savivaldybių biudžeto asignavimai ir jų paskirstymas.....	21
1.5. Tarpbiudžetinio lėšų paskirstymo ypatumai ir metodai.....	23
1.6. Savivaldybių biudžeto rengimo, tvirtinimo ir vykdymo pagrindiniai aspektai.....	25
1.7. Savivaldybių finansinio savarankiškumo galimybės.....	27
1.8. Savivaldybės biudžeto apimties ir struktūros tyrimo metodai.....	28
2. ŠIAULIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS BIUDŽETO APIMTIES IR STRUKTŪROS KIEKYBINIAI POKYČIAI 2001-2006 METAIS.....	34
2.1. Šiaulių rajono savivaldybės trumpa charakteristika.....	34
2.2. Šiaulių rajono savivaldybės 2001-2006 m. biudžeto pajamų analizė.....	35
2.2.1. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų apimties pokyčiai ir jų priežastys.....	35
2.2.2. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų struktūros pokyčiai ir jų priežastys.....	38
2.3. Šiaulių rajono savivaldybės 2001-2006 m. biudžeto išlaidų analizė.....	47
2.3.1. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų apimties pokyčiai ir jų priežastys.....	47
2.3.2. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų struktūros pokyčiai ir jų priežastys.....	49
3. ŠIAULIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS BIUDŽETO FORMAVIMO TIKSLINGUMAS IR PROGNOZĖS.....	63
3.1. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto formavimo problemos ir jų sprendimo galimybės.....	63
3.2. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto lėšų paskirstymo tikslingumas.....	65
3.3. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto kaitos prognozės 2007-2008 metams.....	66
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	71
LITERATŪRA.....	74
PRIEDAI	78

PRIEDAI

1 priedas. Šiaulių apskrities savivaldybių geografiniai duomenys, demografiniai rodikliai, darbo rodikliai (2006 metų duomenys).....	79
2 priedas. Šiaulių apskrities savivaldybių finansiniai rodikliai 2001-2005 m.	80
3 priedas. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų plano vykdymas.....	81
Biudžeto pajamų absoliutus kitimas, tūkst. Lt	
4 priedas. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų struktūrinių dalių kitimo tempai 2001-2006 m.	82
5 priedas. Šiaulių rajono savivaldybės mokestinių pajamų kitimas ir jo tempai 2001-2006 m.....	83
6 priedas. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto dotacijų apimtis ir struktūra 2001-2006 m.....	84
7 priedas. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto nemokestinių pajamų apimtis ir struktūra 2001-2006 m.....	85
8 priedas. Mokestinių ir nemokestinių pajamų plano vykdymas 2001-2006 m.....	86
9 priedas. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų kitimas ir jo tempai, 2001-2006 m.....	87
10 priedas. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų, pagal bendrąsias funkcijas, kitimas ir jo tempai 2001-2006 m.....	88
11 priedas. Socialinės sferos išlaidų kitimas ir jo tempai 201-2006 m.....	89
12 priedas. Kitų išlaidų kitimas ir jo tempai 2001-2006 m.....	90
13 priedas. Ekonomikos sferos išlaidų kitimas ir jo tempai 2001-2006 m.....	91
14 priedas. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų prognozė naudojant trendo funkciją. Ekstrapoliacija ir eksponentinis išlyginimas.....	92
15 priedas. Mokestinių ir nemokestinių pajamų prognozė 2007-2008 m., tūkst. Lt.....	94
16 priedas. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų prognozė naudojant trendo funkciją.....	97
17 priedas. Tarpusavio ryšių glaudumo analizė.....	100

ILIUSTRACIJOS

1 pav. Esminiai biudžetinės politikos bruožai.	12
2 pav. Vietos savivaldos biudžeto formavimo principai ir metodai.....	15
3 pav. Ekonominė biudžeto išlaidų klasifikacija.	22
4 pav. Savivaldybių biudžetų sudarymo procedūrinė schema.....	26
5 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto planinės ir faktinės pajamos 2001-2006 m., tūkst. Lt.....	36
6 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų struktūros kitimas 2001-2006 m., proc.....	38
7 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto mokestinių pajamų kitimas 2001-2006 m., tūkst. Lt.....	40
8 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto dotacijų kitimas 2001-2006 m., tūkst. Lt.....	42
9 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto nemokestinių pajamų kitimas 2001-2006 m., tūkst. Lt....	43
10 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto planinių ir faktinių mokestinių pajamų palyginimas, tūkst. Lt.....	46
11 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto planinių ir faktinių nemokestinių pajamų palyginimas, tūkst. Lt.....	46
12 pav. Šiaulių rajono savivaldybės planinės ir faktinės išlaidos 2001- 2006 m., tūkst. Lt.....	48
13 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų, pagal valstybė funkciją, kitimas 2001- 2006 m., tūkst. Lt.....	49
14 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų kitimas 2001-2006 m., proc.	50
15 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų struktūra pagal bendrąsias funkcijas 2001-2006 m., proc.	51
16 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų, pagal bendrąsias funkcijas, kitimas 2001-2006 m., tūkst. Lt.....	52.
17 pav. Socialinės sferos išlaidų kitimas 2001-2006 m., tūkst. Lt.....	54
18 pav. Kitų išlaidų kitimas 2001-2006 m., tūkst. Lt.....	57
19 pav. Ekonomikos sferos išlaidų kitimas 2001-2006 m., tūkst. Lt.....	60

LENTELĖS

1 lentelė. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų baziniai ir grandininiai kitimo tempai.....	37
2 lentelė. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų kitimas 2001-2006 m., tūkst. Lt.....	39
3 lentelė. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto mokestinių pajamų apimtis ir struktūra 2001-2006 m.	40
4 lentelė. Mokestinių pajamų statistiniai rodikliai	41
5 lentelė. Nemokestinių pajamų statistiniai rodikliai.....	45
6 lentelė. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų bazinis ir grandininis kitimas 2001-2006m.....	48
7 lentelė. Išlaidų socialinei sferai apimtis ir struktūra 2001-2006 m.....	54
8 lentelė. Socialinės sferos išlaidų statistiniai rodikliai	56
9 lentelė. Kitų išlaidų apimtis ir struktūra 2001-2006 m.....	58
10 lentelė. Kitų išlaidų statistiniai rodikliai.....	59
11 lentelė. Ekonomikos sferos išlaidų apimtis ir struktūra 2001-2006 m.....	60
12 lentelė. Ekonomikos sferos išlaidų statistiniai rodikliai.....	61
13 lentelė. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų prognozė pagal regresijos lygtį, tūkst. Lt.....	67
14 lentelė. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų prognozės 2007-2008 m., tūkst. Lt.....	68
15 lentelė. Mokestinės ir nemokestinės biudžeto pajamos (faktinės ir prognozuojamos reikšmės), tūkst. Lt.....	68
16 lentelė. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto mokestinių pajamų prognozė pagal regresijos lygtį, tūkst. Lt.....	69
17 lentelė. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto mokestinių pajamų prognozės 2007-2008 m., tūkst. Lt.....	69
18 lentelė. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų prognozė pagal regresijos lygtį, tūkst. Lt.....	70

ĮVADAS

Vietos savivaldybė – tai ypatinga žmonių bendruomenė, skirta tvarkyti dalį bendrųjų visuomenės reikalų, o vietos savivalda – tai savivaldybei suteiktos teisės, savarankiškai tvarkyti dalį įstatymais jai priskirtų visuomenės reikalų, realizavimas.

Savivaldybei vykdant įvairias įstatymų priskirtas, perduotas, sutartines bei savarankiškas funkcijas, kaip ir bet kuriam ūkio subjektui yra reikalingas finansavimas. Kitaip tariant, kad išlaikytų savo įstaigas, kad galėtų finansuoti įvairias rajono reikmėms vykdomas ekonomines, socialines ir kitas programas, savivaldybė turi gauti pajamas. Visos šios pajamos ir išlaidos yra fiksuojamos savivaldybės savarankiškame biudžete. Tai svarbiausia savivaldybės funkcionavimo sąlyga.

Savivaldybių biudžetų sudarymą reglamentuoja įvairūs teisės aktai. Taip pat formuojant savivaldybių biudžetus yra vadovaujama biudžeto formavimo principais ir metodais. Kaip pagrindinis išskiriamas biudžeto balanso principas, kuris lemia savivaldybių finansinių išteklių poreikių ir lėšų, reikalingų įstatymais nustatytoms funkcijoms atlikti, subalansavimą.

Normalų bet kurios vietos savivaldybės administruojamos teritorijos ekonomikos ir kultūros augimą lemia stabilus biudžetas ir ekonomiškai patikimi jo pajamų papildymo šaltiniai, gausinami iš intensyvios savivaldybių ūkio bei versliškai iniciatyvaus gyventojų darbinio aktyvumo rezultatų. Tačiau visos savivaldybės susiduria su ta pačia problema (ne išimtis ir Šiaulių rajono savivaldybė) – jos neturi pakankamai lėšų, kad galėtų atlikti viską, kas būtina savo bendruomenėje. Savivaldybėms reikia ieškoti būdų (rengti viešus svarstymus, inicijuoti diskusijas per vietos žiniasklaidą), kaip efektyviai ir teisingai numatyti finansuojamos veiklos prioritetus. Finansinių išteklių savivaldybėse stygius ir tikslingas jau turimų lėšų panaudojimas yra opi problema savivaldybėje. Tik gerai išanalizavusios savo ankstesnių metų biudžetus ir įvertinusios ekonominės situacijos pasikeitimus visoje šalyje bei įstatyminės bazės pakeitimus, savivaldybės galės priimti optimalius sprendimus.

Tyrimo aktualumas. Tiriamojo darbo aktualumą lemia tai, kad pastaruoju metu gana plačiai diskutuojama apie savivaldybių savarankiškumą, o jį lemia turimi savivaldybių finansiniai ištekliai. Formuodamos biudžetą savivaldybės turi galimybę sukcentruoti savo žinioje išteklius, funkcijoms vykdyti bei aprūpinti visuomenę tokiomis gėrybėmis, kurių privatus sektorius negali ar nenori pasiūlyti. Tačiau iš kitos pusės, savivaldybių finansinę laisvę labai riboja centrinė valdžia. Didelė savivaldybių pajamų dalis yra perskirstoma per valstybės biudžetą. Vyriausybė teikia įvairias dotacijas, kurių panaudojimas yra tikslinis, ir savivaldybės negali laisvai tų lėšų naudoti. Tad savivaldybėms tenka racionaliai skirstyti savo turimas lėšas. Būtina įvertinti ir tai, kad vietinių biudžetų išlaidų augimo tempas dažnai viršija savivaldybės pajamų didėjimo tempus. Tad nuolatinė finansinių išteklių analizė,

padeda atskleisti trūkumus bei galimybes surenkant pajamas, padeda pastebėti pajamų surinkimo kitimo tendencijas ir išsiaiškinti jo priežastis bei priimti atitinkamus sprendimus. Kita aktuali problema – didėjanti savivaldybei pagedamų viešųjų reikalų apimtis ir gaunamas tam neadekvatus finansavimas.

Tyrimo objektas – Šiaulių rajono savivaldybės biudžetas ir jo kaita.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti ir apibendrinti Šiaulių rajono savivaldybės 2001-2006 metų biudžeto apimties ir struktūros pokyčius ir jų kitimo priežastis.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibendrinti mokslinėje literatūroje pateikiamą vietos savivaldybių biudžeto sampratą, formavimo principus ir ypatumus.
2. Išanalizuoti savivaldybės biudžeto pajamų ir išlaidų struktūrą.
3. Atlikti Šiaulių rajono savivaldybės 2001-2006 m. biudžeto pajamų ir išlaidų struktūrinę ir dinaminę analizę.
4. Atskleisti Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto kaitos priežastis.
5. Prognozuoti Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir išlaidų kitimo tendencijas ir pagrįsti numatomų tendencijų susidarymo prielaidas.

Hipotezė. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų didėjimas neužtikrina augančio išlaidų poreikio.

Tyrimo metodologija:

- mokslinės literatūros analizės apibendrinimas,
- lyginamoji analizė,
- struktūrinė funkcinė analizė,
- grafinio vaizdavimo metodai,
- prognozavimo uždavinių sprendimas.

Tyrimo rezultatai. Šiame darbe pateikiama išsami savivaldybių biudžetų formavimo ir struktūros analizė teoriniu aspektu bei atliktas praktinis tyrimas, remiantis Šiaulių rajono savivaldybės 2001-2006 m. biudžetu. Teorinėje darbo dalyje suformuluotos Lietuvos savivaldybių biudžetų formavimo bei vykdymo problemos, išanalizuoti įvairių Lietuvos ir užsienio autorių pateikiami savivaldybių biudžetų sudarymo principai ir metodai. Apibendrinti tarpbiudžetinio lėšų paskirstymo ypatumai ir metodai, nagrinėjamos savivaldybių savarankiškumo problemos. Praktinėje tyrimo dalyje pateikiama Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto apimties ir struktūros kiekybinių pokyčių išsami analizė ir atskleistos jų kitimą lėmusios priežastys, pateiktos kitimo tendencijos. Pasinaudodama tiriamąja medžiaga, Šiaulių rajono savivaldybė galėtų efektyviau formuoti, įvertinti, prognozuoti, kontroliuoti ir paskirstyti kitų metų biudžeto pajamas, tikslingiau panaudoti savo finansinius išteklius.

Literatūros apžvalga. Darbe naudota lietuvių ir užsienio autorių mokslinė literatūra, metodiniai ir mokomieji leidiniai, straipsniai moksliniuose ir profesiniuose leidiniuose, Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti teisės aktai, statistinė medžiaga.

1. SAVIVALDYBIŲ BIUDŽETŲ SANDAROS IR FORMAVIMO YPATUMAI

1.1. Biudžetinės politikos bruožai Lietuvoje ir užsienyje

„Biudžetas: 1. laukiamų valstybės, įstaigos, įmonės arba asmens tam tikro laikotarpio pajamų ir išlaidų apskaičiavimas; 2. kieno nors pajamų ir išlaidų sąmata ar laiko išteklių naudojimo planas“. Taip biudžetas apibūdinamas Tarptautinių žodžių žodyne [48, p.106].

Lietuvių autoriai pateikia tokios sąvokos „biudžetas“ apibūdinimus:

- 1) Biudžetas – gaunamų pajamų ir daromų išlaidų sąmata. Biudžetas – vienas svarbiausių administravimo, apskaitos ir perspektyvos kontrolės bei atskaitomybės elementų [45, p. 59];
- 2) Biudžetas – valstybės pajamų ir išlaidų sąmata tam tikram laikui, patvirtinta įstatymu; spėjamas valstybės pajamų ir išlaidų apskaičiavimas tam tikram laikui [43, p. 77].

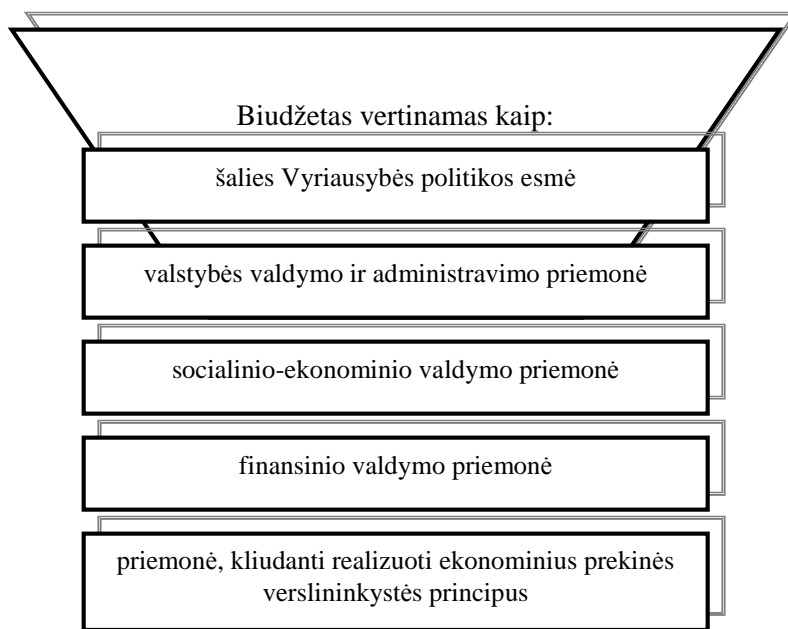
Biudžetas ekonomine prasme suprantamas viešojo subjekto tam tikram laikui tarpui (paprastai vieneriems metams) skaitmeninis laukiamų pajamų ir numatomų išlaidų suskaidymas ir balanso išvedimas, o juridine prasme – remiantis įstatymine baze patvirtintas aktas, kuriuo iš anksto numatomos ūkio subjekto pajamos ir išlaidos.

Taigi biudžete yra pateikiamos apgalvotos, įstatymais pavestos išlaidos, arba patirtos privalomos išlaidos, finansuojamos iš mokesčių ir rinkliavų, be to nustatyti reikalavimai pajamų šaltiniams, iš kurių gali būti finansuojamos išlaidos [25, p.123].

Biudžetas yra svarbiausias valstybės finansinis dokumentas, kuriuo paskirstomi valstybės finansiniai ištekliai pagal funkcinę, ekonominę, programinę ir kitas klasifikacijas. Kartu tai ne tik finansinis, bet ir politinis dokumentas, nes būtent jis sudaro prielaidas vykdyti valstybės funkcijas. Šalyje vykdomos biudžetinės politikos esminiai bruožai schematiškai pavaizduoti 1 pav.

Pirmiausia biudžetas vertinamas kaip Vyriausybės politikos priemonė, padedanti paskirstyti ribotus valstybės išteklius socialiniams ir ekonominiams poreikiams tenkinti. Kaip valstybės valdymo ir administravimo priemonė, biudžetas nusako Vyriausybės paslaugų teikimo ir valstybinių programų vykdymo būdus, nustato išlaidų dydį ir kriterijus.

Biudžetas, kaip ekonominio valdymo priemonė, sudaro prielaidas veikti šalies ūkio, atskirų teritorinių regionų, miestų ir kitų administracinių teritorinių vienetų ekonomikos plėtrą. Atlikdamas pajamų paskirstymo funkciją, biudžetas lemia užimtumo lygį, infliaciją, ekonomikos stabilizaciją ir augimą. Kaip finansinio valdymo priemonė, biudžetas atlieka apskaitos funkciją bendravalstybiniu lygiu, taip pat įpareigoja valstybės tarnautojus atsakyti už pajamas bei išlaidas jų veiklos sferose [45, p.183].

1 pav. Esminiai biudžetinės politikos bruožai.

Šaltinis: Stačiokas R., Mažeika A., Rupšys R., Apskaita ir atskaitomybė vietos savivaldybėse. K.: Technologija, 2003, p.67.

Užsienio literatūroje pateikiamos tokios biudžeto atliekamos funkcijos:

1) Įgaliojimų funkcija: tai įstatymų leidžiamosios valdžios suteiktas įgaliojimas panaudoti visuomenės išdo pinigus.

2) Paskirstymo/dalijimo funkcija: tai biudžetinės valdžios (įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios) sugebėjimas palyginti ir suderinti visus skirtumus tarp pajamų ir išlaidų.

3) Makroekonominė funkcija: tai biudžetinės valdžios (įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios) galimybė daryti poveikį visai ekonomikai, išlaidų ir pajamų struktūrai bei deficitui.

4) Administravimo funkcija: tai biudžetinės valdžios (įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios) galimybė kontroliuoti visuomeninių paslaugų teikimo kainų efektyvumą [25, p. 122].

Nacionalinis biudžetas – valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžeto konsoliduota visuma.

Valstybės biudžetas – Seimo patvirtintas valstybės biudžeto pajamų ir asignavimų planas biudžetiniams metams.

Savivaldybės biudžetas – savivaldybės tarybos patvirtintas savivaldybės biudžeto pajamų ir asignavimų planas biudžetiniams metams [33].

Valstybėje sudaromų biudžetų skaičius priklauso nuo administracinės jos sandaros. Literatūros šaltiniuose yra išskiriamos dvi valstybės sandaros formos: unitarinė ir federacinė. Unitarinėse valstybėse (pvz., Japonija, Italija, Prancūzija) sudaromi valstybės ir vietiniai biudžetai. Federacinių

valstybių (pvz., JAV, Šveicarija, Vokietija, Kanada) biudžeto sistemoje yra trys grandys: federalinės (valstybės), federacijos subjektų (valstijų, žemių) ir vietinės valdžios organų biudžetai [15, 97 p.].

Kadangi Lietuvos biudžeto sistema yra dvipakopė, ją sudaro valstybės biudžetas ir vietos savivaldybių biudžetai. Nacionalinio biudžeto pajamas sudaro visos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų sukaupiamos lėšos, išskyrus skolintas lėšas. Per valstybės biudžetą surenkamos pagrindinės pajamos, taip pat padengiamos ir svarbiausios valstybės išlaidos. Valstybės ir savivaldybių biudžetų pajamos ir asignavimai gali būti tik piniginės lėšos. Šių sukaupytų nacionalinių pajamų dalis skiriama ūkio plėtotei, valstybinės valdžios ir valstybės valdymo įstaigoms išlaikyti, bei įvairių programų, tokių kaip: Respublikos švietimo, mokslo, kultūros, sveikatos apsaugos, socialinio aprūpinimo bei socialinės šalpos, gamtos apsaugos programų įgyvendinimui. Kiekvienas administracinis - teritorinis vienetas (savivaldybė) turi savarankišką biudžetą. Savivaldybių biudžetuose sukaupiamos lėšos naudojamos įstatymų priskirtoms funkcijoms ir savivaldybėms įstatymų perduotoms valstybės funkcijoms atlikti.

Mūsų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų sudarymo ir vykdymo teisinis pagrindas yra Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymas, Vyriausybės patvirtintos Valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų sudarymo ir vykdymo taisyklės, atitinkamų metų Valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. Be to savivaldybių biudžetų teisinis pagrindas dar yra ir atitinkamų savivaldybių tarybų priimti sprendimai dėl atitinkamų biudžetinių metų savivaldybių biudžetų patvirtinimo.

Valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų asignavimų valdytojai privalo naudoti skirtus biudžeto asignavimus pagal nustatytą paskirtį savo vadovaujamos institucijos programoms vykdyti, paskirstyti jiems skirtas biudžeto lėšas pavaldžioms institucijoms jų veiklai bei programoms vykdyti ir uždaviniams įgyvendinti. Asignavimų valdytojų kompetencijoje yra institucijos programų išlaidų sąmatos nustatymas bei tvirtinimas, programų rengimo ir vykdymo organizavimas, finansinės atskaitomybės teikimas, savo turtinių įsipareigojimų vykdymas bei kontrolė.

Formuojant valstybės ir savivaldybių biudžetus, pastebimas vienas skirtumas, nes savivaldybių biudžetas tvirtinamas be deficito, kai tuo tarpu valstybės biudžeto išlaidos viršija surenkamų pajamų kiekį. Siekdamas išlaikyti biudžeto balansą, savivaldybės savo biudžetus turi formuoti ypač kruopščiai: numatydamas ateinančių metų asignavimus, jos turi adekvačiai įvertinti, kiek surinks pajamų į biudžetą.

1.2. Pagrindiniai savivaldybių biudžeto sudarymo principai ir metodai

Kiekvienos savivaldybės paskirtis – kurti, tobulinti ir pertvarkyti ekonominę, socialinę, kultūrinę ir ekologinę valdomos teritorijos sandarą, derinant savavaldžios bendruomenės ir valstybės

interesus. Vietos savivaldybių kompetencija – tai, tarsi, ūkinių, kultūrinių, teisinių šių organų atliekamų funkcijų valstybės struktūriniame mechanizme atspindys [45, p. 28].

Savivaldybėms tenka atlikti didžiąją dalį teikiamų visuomeninių paslaugų, kurios yra nukreiptos tiesiogiai vietos gyventojams. Tai visų pirma rūpinimasis pagyvenusiais, pagalba neįgaliesiems, pirminės sveikatos priežiūros teikimas, ikimokyklinis ir pradinis bei vidurinis ugdymas, socialinė pagalba bei socialinių išmokų teikimas [14, p.54]. Išvardintoms funkcijoms dar priskiriama smulkaus ir vidutinio verslo plėtra, aplinkos apsauga, teritorijų planavimas, gyventojų užimtumo organizavimas, turizmo ir gyventojų poilsio organizavimas.

Kadangi savivaldybė vykdo įvairias įstatymų priskirtas funkcijas, jai, kaip ir bet kuriam kitam ūkio subjektui, yra reikalingas veiklos finansavimas. Kitaip tariant, savivaldybės vykdomoms socialinėms, ekonominėms bei kitoms vietinės reikšmės programoms finansuoti, taip pat savivaldybių įstaigų išlaikymui yra reikalingos pajamos. Visos savivaldybės veiklai užtikrinti reikalingos pajamos, taip pat planuojamos išlaidos yra fiksuojamos savivaldybės biudžete.

Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymas pateikia tokį savivaldybės biudžeto apibūdinimą:

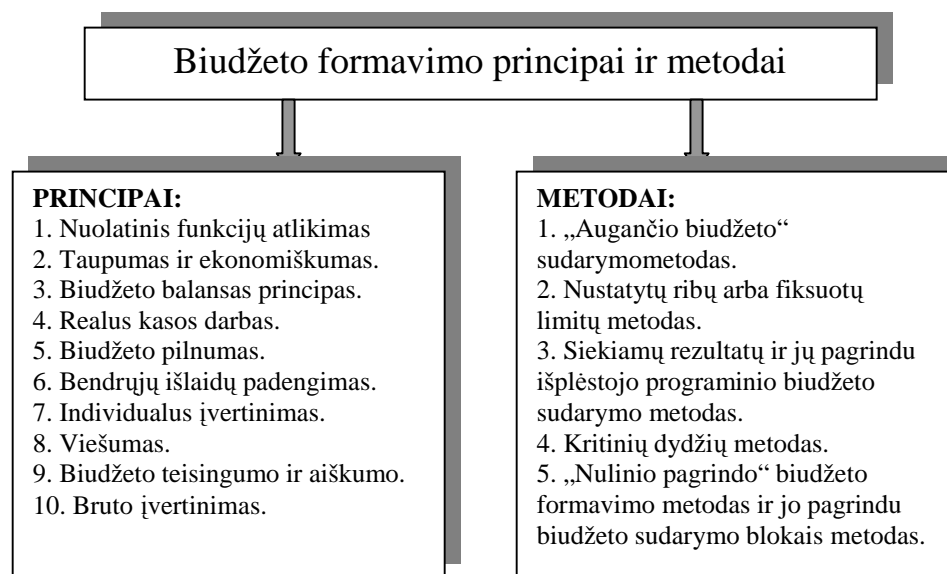
Savivaldybės biudžetas – savivaldybės tarybos patvirtintas savivaldybės biudžeto pajamų ir asignavimų planas biudžetiniams metams.

Norint, kad valstybės ar savivaldybės biudžetas atliktų savo funkcijas ir uždavinius, jį sudarant atsižvelgiama ir laikomasi tam tikrų biudžeto sudarymo principų. Kaip teigia J. Bivainis [13, p. 23], „taikomi biudžeto sudarymo principai daro įtaką, bet ne vienareikšmiai nulemia sprendimų priėmimo ir biudžeto įvykdymo vertinimo kriterijus“. Dažniausiai taikomas ne vienas kuris nors principas, bet tam tikras jų derinys. Praktiškai galimos įvairios variacijos, būtent atsižvelgiama į valstybės ilgalaikius programinius tikslus, vyriausybės programos uždavinius, valstybės (savivaldybių) institucijų misiją ir tikslus, sąnaudų ir rezultatų santykį, į įvairius veiklos rezultatų rodiklius.

Mokslinėje literatūroje įvardijami biudžetų formavimo principai ir metodai, kurie taikomi išsivysčiusių šalių fiskalinėje praktikoje (2 pav.). A. Astrauskas, R.Stačiokas [2; 44] šiuos principus ir metodus įvardija, kaip vietos savivaldybių biudžetų formavimo principus ir metodus. Šie autoriai pateikia vienodą biudžeto formavimo principų apibūdinimą ir išskiria tokius principus :

§ nuolatinio funkcijų vykdymo principas.

Šis principas reikalauja, kad būtų savivaldybei pastoviai garantuotas finansavimas priskiriamoms funkcijoms atlikti. Šis principas ypač aktualus savivaldybėms prisiimant naujas funkcijas, kadangi iš anksto reikia įvertinti šių funkcijų finansavimą keleriems metams į priekį.

2 pav. Vietos savivaldos biudžeto formavimo principai ir metodai

Šaltinis: Stačiokas, R., Mažeika, A., Rupšys, R. (2003). Apskaita ir atskaitomybė vietos savivaldybėse. K.: Technologija, p. 73-75; Buškevičiūtė, E. (2006). Viešieji finansai. K.: Technologija, p.122.

§ taupumo ir ekonomiškumo principas.

Savivaldybės disponuojamos lėšos turi būti naudojamos taupiai ir ekonomiškai, todėl tiek sudarydama biudžeto projektą, tiek jį vykdydama savivaldybė privalo siekti, kad, panaudojus finansines lėšas, būtų gautas maksimalus rezultatas.

§ biudžeto balanso principas.

Tiek biudžeto projektas (pajamos ir išlaidos), tiek biudžeto įvykdymo ataskaitos (pajamos ir išlaidos) turi būti subalansuoti.

§ realaus kasos darbo principas.

Šis principas įpareigoja į biudžeto projektą įtraukti tik realiai numatomas gauti pajamas ir realiai savivaldybių funkcijų įvykdymui teksiančias išlaidas.

§ biudžeto pilnumo principas.

Reikalaujama, kad į biudžeto projektą būtų įtrauktos visos savivaldybės gaunamos pajamos ir visos jai tenkančios išlaidos. Šalutiniai biudžetai neleistini.

§ bendrųjų išlaidų padengimo principas.

Visos biudžeto pajamos turi būti skiriamos savivaldybės biudžete numatytoms išlaidoms padengti.

§ individualaus įvertinimo principas.

Šis principas reikalauja, kad pajamos ir išlaidos biudžeto projekte būtų pateikiamos atskirais punktais bei identifikuotos pagal pajamų kilmę ir išlaidų paskirtį.

§ *viešumo principas.*

Būtina sudaryti sąlygas valdančiosios daugumos ir opozicijos atstovams, ūkio subjektams, bendruomenės nariams, interesų grupėms, gyventojams susipažinti su biudžeto projektu, pareikšti pastabas bei pasiūlymus. Biudžeto projektas turi būti pateiktas svarstyti visuomenei per tam tikrą laikotarpį.

E. Buškevičiūtė [15, p.123] savo vadovėlyje nurodo, be jau minėtų, dar du principus :

§ *biudžeto teisingumas ir aiškumas.*

Šis principas reikalauja, kad biudžeto pajamos ir išlaidos būtų tiksliai apskaičiuotos remiantis savivaldybės turimais dokumentais. Aiškumas suprantamas, kai atskiruose biudžeto pajamų ir išlaidų punktuose pateikiami komentarai politikams, kontrolės institucijoms.

§ *bruto įvertinimas.*

Principas reikalauja, kad pajamos ir išlaidos vienos nuo kitų turi būti atskirtos ir visos įtraukiamos į biudžeto projektą. Išimtyms leistinos tik kompensacinio pobūdžio įmokoms, joms analogiškiems apmokėjimams bei gražintinoms dotacijoms. Visos šios išlaidos turi būti padengiamos gaunamų pajamų sąskaita.

Tuo tarpu J.Bivainis [13, p. 23] biudžeto formavimo principus įvardija, kaip biudžeto išlaidų dalies planavimo reikalavimus. Tiesa, autorius daugiau kalba apie valstybės biudžeto sudarymą. Jis išskiria svarbiausius išlaidų planavimo reikalavimus: *valstybės funkcijų atlikimo, balanso, realumo, išsamumo, taupumo, efektyvumo, skaidrumo, viešumo*. Tai beveik alternatyvūs reikalavimai anksčiau aptartiems principams, tik daug paprasčiau formuluojamos sąvokos.

Apibendrinant galima teigti, kad nurodytų biudžeto formavimo principų praktinis įgyvendinimas daro savivaldybių veiklą kryptingesnę ir racionalesnę, drausmina ir įpareigoja. Pasak R. Stačioko, iš *bendrąją savivaldybių biudžetų sudarymo, vykdymo apskaitos ir kontrolės bei atskaitomybės tvarką reglamentuojančių teisės aktų mūsuose yra įteisintas tik vienas – biudžeto balanso principas* [44, p. 74]. Dar galima paminėti ir *viešumo principą*, nes Vietos savivaldos įstatymo [35] 37 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad savivaldybė turi sudaryti sąlygas gyventojams svarstyti biudžeto projektą. Kiti principai nėra įstatymiškai reglamentuoti kaip privalomi norminiai reikalavimai, jie įgyvendinami priklausomai nuo susiklosčiusių tradicijų kiekvienoje savivaldybėje, nuo vadovų (merų), tarybos narių kompetencijos.

Aptardami vietos savivaldybių biudžetų formavimo metodus, minėti autoriai (A. Astrauskas, R. Stačiokas, E. Buškevičiūtė) jau vieningai pateikia penkis metodus (2 pav.):

§ *„Augančio biudžeto“ sudarymo metodas.*

Pagal šį metodą naujo biudžeto modelio pagrindas yra ankstesnių biudžetinių metų teiktos paslaugos bei vykdytos veiklos rūšys ir joms patirtos išlaidos. Biudžeto projektas rengiamas tikslinant

išlaidas dėl infliacijos arba, kai numatomos teikti naujos paslaugos, arba atsisakoma praėjusiais biudžetinėmis metais teiktų paslaugų.

§ *Nustatytų ribų arba fiksuotų limitų metodas.*

Vadovaudamiesi šiuo metodu, savivaldybių tarybų komitetai parengia kuruojamo sektoriaus išlaidų sąmatą, patys nustatydami veiklą bei jos finansavimo prioritetus.

§ *Siekiamų rezultatų ir jų pagrindu programinio biudžeto sudarymo metodas.*

Taikant šį metodą, pagrindinis dėmesys skiriamas programų tikslams ir rezultatams, gautiems siekiant užsibrėžtų tikslų, pasiekti ir išteklių, nukreiptų tikslams pasiekti, naudojimo įvertinimui. Biudžetas yra dalijamas į programines sritis, o iš savivaldybės tarybos komitetų ir administracijos skyrių reikalaujama konkrečių veiklos planų. Programinio biudžeto sudarymo modelis retai taikomas ir dėl nepaprastai didelių biudžetinio projekto rengimo išlaidų.

§ *Kritinių dydžių metodas.*

Čia dėmesys sutelkiamas į naują savivaldybės veiklą ir pajamų bei išlaidų planuojamą padidėjimą biudžetinėmis metais. Kartu pripažįstant, kad baziniais ir ankstesniais metais vykdyta savivaldybės veikla bei tam panaudoti finansiniai ištekliai išliks pastovūs arba tik nežymiai keisis.

§ *„Nulinio pagrindo“ biudžeto formavimo metodas ir jo pagrindu biudžeto sudarymo blokais.*

Sudarant šiuo metodu biudžetą, pastoviai peržiūrimos ir tikslinamos savivaldybės vykdomos programos, kurių įgyvendinimas ar finansavimas gali kisti dėl įvairių priežasčių bei savivaldybės institucijų sprendimų. „Nulinio pagrindo“ biudžeto modelis taip pavadintas dėl vykdomos veiklos, jai reikalingų išteklių paskirstymo įvertinimo ir ribotų išteklių panaudojimo efektyviausių būdų paieškos. Biudžeto sudarymas blokais: kai išlaidos paskirstomos tam tikram skaičiui savivaldybės veiklos sektorių po to, kai savivaldybės taryba priima politinius sprendimus.

1.3. Savivaldybių biudžeto pajamų struktūra

Savivaldybių uždavinys – kuo geriau tenkinti gyventojų materialinius, buitinius, kultūrinius, švietimo ir kt. poreikius. Savivaldybių funkcijoms atlikti reikia didelių piniginių išteklių, kurių didžioji dalis atsispindi savivaldybių biudžetuose. Taigi visos sukauptos lėšos yra „reikalingos įstatymų priskirtoms funkcijoms ir savivaldybėms įstatymų perduotoms valstybės funkcijoms atlikti“[28]. Savivaldybių biudžeto pajamos formuojamos iš jų teritorijoje esančių įmonių, įstaigų ir organizacijų mokamų mokesčių, iš pajamų už jų nuosavybei priklausančio turto eksploatavimą, valstybės biudžeto dotacijų ir kitų joms pagal įstatymus priskirtų pajamų šaltinių [44, p. 59]. Iš savivaldybėje surenkamų

pajamų dydžio galime spręsti apie savivaldybės finansinę padėtį, savivaldybės pajėgumą vykdyti jai priskirtas ar savarankiškas funkcijas.

Pagal Biudžeto sandaros įstatymą savivaldybių biudžetų pajamas sudaro:

- 1) pajamos iš mokesčių, gaunamos iš savivaldybių biudžetus pagal įstatymus ir kitus teisės aktus;
- 2) pajamos iš savivaldybių turto;
- 3) savivaldybių biudžetinių įstaigų pajamos, gautos už teikiamas paslaugas
- 4) pajamos, gautos už išnuomotą arba suteiktą naudotis valstybinę žemę, valstybinio vidaus vandenų fondo vandens telkinius ir Vyriausybės nustatyta tvarka paskirsčius lėšas už parduotus ir išnuomotus ne žemės ūkio paskirčiai valstybinės žemės sklypus;
- 5) valstybės biudžeto dotacijos ir kitos pervestos lėšos;
- 6) negražintina finansinė parama (piniginės lėšos);
- 7) kitos įstatymų nustatytos pajamos .

Kitoms pajamoms priskiriamos pajamos iš baudų, vietinės rinkliavos, pajamos už savivaldybių lėšų likučius einamosiose sąskaitose. Į savivaldybių biudžetų pajamas įskaitomos įmokos už ilgalaikio materialiojo ir nematerialiojo turto realizaciją.

Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatyme visos savivaldybės gaunamos pajamos suskirstytos į tris pajamų šaltinius, tai:

- mokestinės pajamos;
- nemokestinės pajamos;
- Valstybės biudžeto dotacijos.

Mokestinės pajamos, anot K. Levišauskaitės [23, p.156] gali sudaryti dvejopo pobūdžio mokesčiai:

§ „nuosavi“ mokesčiai, kurie formuoja tik savivaldybių biudžetų pajamas;

§ bendrųjų mokesčių dalis, kada mokesčių įplaukos svarstant valstybės biudžeto projektą paskirstomos tarp valstybės ir savivaldybių biudžetų tam tikru santykiu.

„Nuosaviems“ mokesčiams priskiriami:

- § žemės mokestis;
- § valstybinės žemės ir valstybinio fondo vandens telkinių, išnuomotų verslinei arba mėgėjiškai žūklei, nuomos mokestis;
- § įmonių ir organizacijų nekilnojamojo turto mokestis;
- § žyminis mokestis;
- § prekyviečių mokestis;
- § paveldimo ar dovanojamo turto mokestis;
- § kitos įstatymų numatytos mokestinės pajamos.

Bendrujų mokesčių dalį sudaro gyventojų pajamų mokestis (iki 2003 m. jis buvo vadinamas fizinių asmenų pajamų mokesčiu). Iki 2002 m. fizinių asmenų pajamų mokestis (FAPM), tik atskaičius įmokas į nebiudžetinį Privalomąjį sveikatos draudimo fondą, visas patekdavo į savivaldybių biudžetus. Nuo 2002 m. dalis FAPM pradėta perskirstyti per valstybės biudžetą, savivaldybių biudžetams palikta tik 43,46 proc. šio surenkamo mokesčio įplaukų. Kiekvienais metais Valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymu patvirtinama gyventojų pajamų mokesčio dalis, tenkanti visų savivaldybių biudžetams nuo pajamų į valstybės biudžetą. 2006 m. ši dalis sudarė jau 49,83 proc.

Nemokestines savivaldybių biudžeto pajamas sudaro:

- § pajamos iš savivaldybės turto (nuosavybės): palūkanos už kapitalo naudojimą, dividendai, palūkanos už paskolas, palūkanos už depozitus, kitos pajamos iš nuosavybės;
- § baudos ir pajamos iš konfiskacijų įstatymų nustatyta tvarka;
- § vietinės rinkliavos;
- § valstybės rinkliavos;
- § savivaldybės biudžetinių įstaigų pajamos, gautos už teikiamas paslaugas;
- § kitos pajamos: pajamos iš patalpų nuomos, pajamos už savivaldybių lėšų likučius einamosiose sąskaitose ir kitos įstatymų numatytos nemokestinės pajamos [23; 35].

2003 m. liepos mėn. Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymu pakeista Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių biudžetų pajamų ir išlaidų klasifikacija. Tad vietinės ir valstybės rinkliavos priskirtos prie mokestinių pajamų [38].

Lietuvoje savivaldybės pačios nerenka mokesčių. Savivaldybės biudžetui priskirtas mokestines pajamas ir nemokestines pajamas, kurias savivaldybės biudžetui pagal įstatymus sumoka fiziniai ir juridiniai asmenys, į savivaldybių biudžetą perveda Teritorinė valstybinė mokesčių inspekcija, kuri atlieka vietos mokesčių administratoriaus funkciją.

Tik nedaugelis savivaldybių „savo jėgomis sugeba vykdyti joms priskirtas funkcijas – tiek deleguotąsias, tiek ir pačių prisiimtas“ [22, p.21]. Tai lemia, pasak J. Bivainio [11, p.35-47], labai skirtingas savivaldybių socialinis ekonominis potencialas, o kartu ir nevienodos galimybės gauti pajamų bei teikti paslaugas visuomenei. Šioms problemoms spręsti daugumoje valstybių taikomas tarpbiudžetinis lėšų perskirstymas. Tai numato ir Europos vietos savivaldos chartijos 9 straipsnio 5 dalis, kuri nurodo, kad *finansiška silpnesnių vietinių valdžios organų apsauga reikalauja, kad būtų įvestos finansinio suliginimo procedūros ar lygiavertės priemonės, kurios pakoreguotų nelygų potencialių finansinių išteklių paskirstymą* [20].

Taigi savivaldybių biudžetams trūkstant lėšų iš valstybės biudžeto yra skiriamos dotacijos. Valstybės biudžeto dotacijų nustatymo ir skyrimo tvarką nustato Lietuvos Respublikos savivaldybių

biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymas [34]. Valstybės biudžeto dotacijos pagal jų paskirtį klasifikuojamos:

- 1) valstybės biudžeto bendroji dotacija;
- 2) valstybės biudžeto specialiosios dotacijos;
- 3) valstybės biudžeto bendrosios dotacijos kompensacijos.

Valstybės biudžeto bendroji dotacija savivaldybių biudžetams skiriama savivaldybių gyventojų pajamų mokesčiui išlyginti bei savivaldybių išlaidų struktūrų skirtumams, kuriuos lemia nuo savivaldybių veiklos nepriklausantys objektyvūs veiksniai, išlyginti.

Valstybės biudžeto specialiosios tikslinės dotacijos skiriamos:

- 1) valstybinėms (perduotoms savivaldybėms) funkcijoms atlikti;
- 2) priskirtajai (ribotai savarankiškai) savivaldybių funkcijai – vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų bendrajam lavinimui organizuoti.
- 3) Seimo, Vyriausybės patvirtintoms programoms vykdyti.

Valstybės biudžeto bendrosios dotacijos kompensacijos skiriamos dėl Seimo ar Vyriausybės priimtų sprendimų atsirandantiems savivaldybių biudžeto pajamų ir išlaidų pokyčiams kompensuoti. Dotacijų dydžiai savivaldybėms tvirtinami atitinkamų biudžetinių metų Valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymu [27;28;29;30;31;32].

Kaip rodo Lietuvos savivaldybių biudžetų formavimo patirtis, didžiąją dalį savivaldybių pajamų sudaro iš valstybės skiriamos dotacijos, apie 60 proc. Taigi valstybė, skirdama papildomas lėšas, kartu įpareigoja savivaldybes tik pagal paskirtį naudoti šias lėšas, tuo sumažindama savivaldybių savarankiškumą ir pasirinkimo laisvę. Nes specialios tikslinės dotacijos gali būti naudojamos tik nurodytai valstybės funkcijai finansuoti. Tačiau kitų šalių patirtis rodo, kad jų savivaldybių biudžetai daugiausia formuojami iš vietinių pajamų. Pavyzdžiui, Danijoje, patirtoms išlaidoms finansuoti regioninė valdžia ir vietinė valdžia surenka apie 80 proc. visų savo biudžeto pajamų, o likusią dalį - 20 proc., finansuoja vyriausybė, skirdama įvairias dotacijas, pašalpas. Regioninė ir vietinė valdžia nustato savo rinkliavas, mokesčio tarifus, taip pat nusprendžia, ką atleisti nuo mokesčių. Tačiau didelis decentralizacijos laipsnis apsunkina visuotinį fiskalinį valdymą ir koordinavimą. Kad palengvintų visą šią situaciją, kiekvienais metais nacionalinė valdžia susitaria tiek su Regioninės valdžios asociacija, tiek su Savivaldybių asociacija, nustatydama bendrą išlaidų lygį ir mokesčių normos tarifą tiek regioninei, tiek vietinei valdžiai. Taip pat nustatoma skiriamų dotacijų iš valstybės biudžeto apimtis. [14, p. 54-55].

Panaši situacija yra ir Lietuvoje. Čia savivaldybių interesus gina Lietuvos savivaldybių asociacija. Kiekvienais metais prieš patvirtinant Valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymą, vyksta diskusijos, kiek ir kam skirti dotacijų iš valstybės biudžeto.

Kadangi daugumai savivaldybių savų surenkamų pajamų neužtenka, tad skiriamos lėšos iš valstybės biudžeto panaudojamos tiems trūkumams pašalinti.

1.4. Savivaldybių biudžeto asignavimai ir jų paskirstymas

Asignavimai – valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatyme nustatyta lėšų suma, kurią asignavimų valdytojas turi teisę gauti iš biudžete sukauptų lėšų, pateikęs paraišką Valstybės išdą tvarkančiai institucijai arba savivaldybės administracijai, patvirtintoms programoms finansuoti.

Biudžeto išlaidos – panaudoti biudžeto asignavimai. [44, p.71].

Jei planuojant biudžeto pajamas, savivaldybių veikla yra daugiau ar mažiau ribojama įstatymų, savivaldybės planuojamos pajamos priklauso nuo to, kokius biudžetiniams metams Seimas patvirtins Valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinius rodiklius, tai planuojant savivaldybių biudžetų išlaidų dalį, savivaldybėms yra suteikta daugiau teisių. Išskyrus lėšas, skiriamas tikslinė paskirtimi, visi kiti asignavimai paskirstomi savivaldybės tarybos sprendimu. Sutaupytos lėšos ir viršplaninės pajamos paskirstomos vėlgi savivaldybės tarybos sprendimais [5, p.71-78].

Pagal Biudžeto sandaros įstatymą savivaldybių biudžetų asignavimai yra naudojami Vietos savivaldos įstatymui ir kitiems įstatymams įgyvendinti vykdant savivaldybių biudžetų asignavimų valdytojų patvirtintas programas, savivaldybėms įstatymų deleguotoms valstybės funkcijoms vykdyti [35].

Taip pat šis įstatymas nustato, kas gali valdyti asignavimus. Išskiriami šie savivaldybės biudžeto asignavimų valdytojai:

- vietos savivaldos institucijų, įstaigų bei įmonių, nurodytų savivaldybės tarybos patvirtintame savivaldybės biudžete, vadovai;
- vietos savivaldos institucijų, kurioms asignavimus savivaldybės tarybos pavedimu patvirtina savivaldybės administracijos direktorius, neviršydamas bendros savivaldybės tarybos patvirtintos asignavimų sumos atitinkamoms priemonėms finansuoti, vadovai.

K. Levišauskaitė ir G. Rūškys [23, p.65] pateikia valstybės ir savivaldybių biudžetų išlaidų skirstymą pagal dvi klasifikacijas: funkcinę ir ekonominę.

Biudžeto išlaidų klasifikacija pagal valstybės funkcijas:

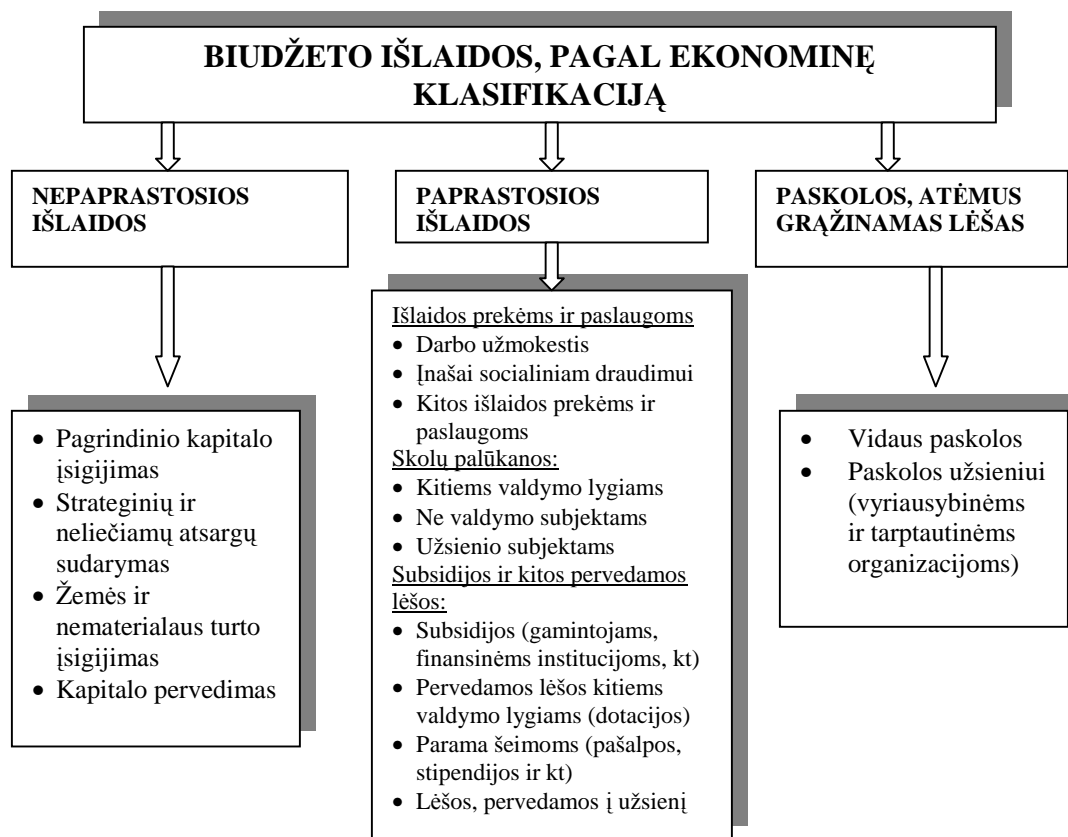
- § bendras valstybės valdymas;
- § krašto apsauga;
- § viešojo tvarka ir visuomenės apsauga;

- § švietimas;
- § socialinė apsauga, globa ir rūpyba;
- § sveikatingumas, rekreacija, kultūra;
- § kuro ir energijos tiekimo paslaugos;
- § žemės ūkis, miškininkystė, žemdirbystė ir veterinarija
- § mineralinių išteklių gavyba, pramonė ir statyba;
- § transportas ir ryšiai;
- § kita ekonominė veikla (turizmas, gyventojų užimtumas, socialinė programa ir kt.)

Ekonominė biudžeto išlaidų klasifikacija pateikiama 3 paveiksle.

Apibendrinant savivaldybių biudžetų išlaidas, jas galima suskirstyti į tokias rūšis:

- § išlaidos vietos savivaldos institucijų vykdomoms švietimo, kultūros, sveikatos apsaugos, sporto ir gamtos apsaugos programoms bei socialinės paramos programoms finansuoti;
- § išlaidos savivaldybių ūkiui plėtoti ir reguliuoti;
- § išlaidos vietos savivaldos institucijoms išlaikyti (savivaldybių administracijoms ir savivaldybių įstaigų bei tarnybų funkcionavimui bei jų personalo darbo užmokesčiui);

3 pav. Ekonominė biudžeto išlaidų klasifikacija.

Šaltinis: Levišauskaitė, K., Rūškys, G. (2003). Valstybės finansai. VDU, p66.

- § išlaidos savivaldybės biudžeto kasos apyvartos lėšoms padidinti;

- § išlaidoms, susijusioms su keleivinio transporto lengvatomis, kompensuoti;
- § kitoms priemonėms pagal Lietuvos Respublikos įstatymus ir savivaldybių tarybų sprendimus įgyvendinti [23, p.158].

Savivaldybės biudžeto lėšos pervedamos asignavimų valdytojams pagal jų pateiktas paraiškas, atsižvelgiant į savivaldybės biudžeto pajamų vykdymą, neviršijant asignavimų valdytojui skirtų asignavimų. Savivaldybių biudžetų asignavimų valdytojai naudoja skirtus biudžetų asignavimus pagal paskirtį ir teikia finansinę bei kitą atskaitomybę Finansų ministerijai ir savivaldybių vykdomosioms institucijoms.

Savivaldybės patiriamoms išlaidoms galima priskirti ir savivaldybėse sudaromą savivaldybės administracijos direktoriaus rezervą. Jis negali būti didesnis kaip 1 proc. patvirtintų savivaldybės biudžeto asignavimų sumos. Konkretų savivaldybės administracijos direktoriaus rezervo dydį kasmet nustato savivaldybės taryba, tvirtindama atitinkamų metų savivaldybės biudžetą. Šias lėšas skirsto pats savivaldybės administracijos direktorius. Administracijos direktoriaus rezervo lėšos gali būti naudojamos nenumatytoms biudžete reikmėms, ekstremalių situacijų padariniams likviduoti ir kitoms reikmėms pagal savivaldybių nustatytas taisykles [33].

1.5. Tarpbiudžetinio lėšų paskirstymo ypatumai ir metodai.

Pastaruoju metu ypač aktuali tampa valstybės biudžeto lėšų skyrimo savivaldybių biudžetams problema. Šia tema pasisako tiek lietuvių [11; 16], tiek užsienio šalių autoriai [52; 54]. Savivaldybių lėšų poreikį tiesiogiai lemia joms priskirtos funkcijos, todėl, kad galėtų visapusiškai atlikti šias funkcijas, savivaldybėms neužtenka savų lėšų, čia jau įsikiša valstybė perskirstydama savo biudžetą ir nukreipdama reikiamas lėšas savivaldybėms. Tačiau iškyla kita problema – labai skirtingas savivaldybių socialinis ekonominis potencialas, o metodika taikoma viena. Kasmet svarstant nacionalinio biudžeto projektą iškyla problema ir aršios diskusijos dėl savivaldybių ir valstybės finansinių santykių. Į diskusijas įsitraukia ne tik politikai, vyriausybės nariai, taip pat aktyviai pasisako Lietuvos savivaldybių asociacijos atstovai ir patys savivaldybių merai.

T. Sorokinės nuomone, pagrindinis efektyvios biudžetinės sistemos kriterijus yra gyventojų visuomeninių poreikių užtikrinimo lygis [54, p. 151] tiek iš valstybės, tiek iš savivaldybių biudžetų. Kadangi savivaldybės pačios, su savo turimais finansiniais ištekliais, nepajėgia tenkinti tų poreikių, valstybė teikia jai finansinę pagalbą. Išskiriamos dvi priešingos koncepcijos: perskirstomoji ir struktūrinė. Pirmoji koncepcija apima pajamų, gautų iš ekonomiškai išvystytų regionų (savivaldybių), perskirstymą silpniau išvystytiems. Tam panaudojami tokie finansiniai instrumentai, kaip valstybės

biudžetas, mokesčiai, subsidijos, dotacijos. Tačiau tokia koncepcija skatina savivaldybių – donorių nepasitenkinimą, kodėl jos turi remti silpnesnes savivaldybes. Pastebimas dar vienas perskirstymų trūkumas – lėšos skiriamos iš centrinės valdžios neįvertinant vietinių problemų. Tai tik faktiškas ekonominio vystimosi suvienodinimas, tačiau jis neišsprendžia esminių problemų. Struktūrinė koncepcija pasireiškia tuo, kad finansinė pagalba teikiama ne pagal gaunamų pajamų dydį, o pagal rajono ekonominio vystimosi rodiklius. Valstybės teikiama pagalba pasireiškia daliniu vykdomų investicinių projektų finansavimu, prioritetai teikiami tiems rajonams, kurie vykdo mokslinę – tiriamąją veiklą. Apibendrinant, minėtas koncepcijas, galima teigti, kad paskirstymo modelis skirtas pagerinti teritorijos aprūpinimą finansiniais ištekliais, o struktūrinis modelis daugiau skirtas konkrečių objektų, naujų statybų, investicinių projektų, esančių vienoje ar kitoje savivaldybėje, finansavimu [54, p. 152].

J. Bivainis apibendrinamas užsienio šalių autorių pateikiamus tarpbiudžetinio išlyginamojo lėšų perskirstymo modelius, juos suskirsto į keturis modelius:

1) Pirmo tipo modeliuose lėšų paskirstymo kriterijus yra administracinių teritorinių vienetų išlaidų ir pajamų skirtumai. Išskiriamos dvi atmainos: lėšų paskirstymas grindžiamas faktiškais išlaidų ir pajamų rodiklių reikšmėmis, kita atmaina – grindžiama apskaičiuotomis (normatyvinėmis) bendromis visiems administraciniams teritoriniams vienetams išlaidų ir pajamų rodiklių reikšmėmis.

2) Antro tipo modeliuose taikomos įvairios mokesčio potencialo kriterijaus atmainos. Jų esmė ta, kad lėšos administraciniams teritoriniams vienetams perskirstomos atsižvelgiant į jų esamo mokesčio potencialo ir jo nustatytos normatyvinės reikšmės santykio.

3) Trečio tipo modeliuose mokesčio potencialo santykio kriterijus keičiamas į jam priešingą biudžeto išlaidų santykį.

4) Ketvirto modelio esmė – tam tikrų rūšių (kartais tik vienos rūšies) mokesčių pajamų skirstymas proporcingai administracinių teritorinių vienetų gyventojų skaičiui [11, p.37-38].

Kaip teigia R. Civinskas ir L. Tolvaišis [16, p. 89-90], skirtingi transferų tipai, lėšų perskirstymo mechanizmai ir kryptys sąlygoja tai, kad Lietuvos institucinio lauko veikėjus (centrinės valdžios institucijos ir subnacionalinio lygio veikėjai – savivaldybės) galima grupuoti skirtingai, priklausomai nuo jų interesų suderinamumo. Minėti autoriai išskiria dvi institucinio lauko veikėjų kombinacijas pagal interesus:

1) Centro ir vietos savivaldos lygių interesų vertikali priešprieša dėl išteklių paskirstymo. Ši kombinacija aiškintina tokiu aspektu, kadangi kiekvieną savivaldybę centrinės valdžios sprendimai paliečia vienodai, be to vienodi savivaldybių poreikiai nukreipti į centrinės valdžios institucijas, tai atskiros savivaldybės gali kartu siekti bendrų interesų. Čia savivaldybes atstovauja kolegiali institucija – Lietuvos savivaldybių asociacija (LSA). Minėtų institucijų interesų sankirta atsiranda skirstant tikslines dotacijas.

2) Horizontali konkurencija dėl išteklių tarp pačių savivaldybių, dominuojantis centrinės valdžios kaip perskirstytojos vaidmuo. Kadangi kiekviena savivaldybė yra kaip atskiras institucinis vienetas, su savo interesais, savo strategija. Todėl joms tenka konkuruoti su kitomis savivaldybėmis veikiant centrinės valdžios sprendimus dėl lėšų perskirstymo sau palankia linkme. Šioje situacijoje LSA jau negali kištis. Taigi čia interesų sankirtos atsiranda gyventojų pajamų mokesčio dalijimo, bendrosios dotacijos kompensacijos atskaitymų ir investicinių projektų iš valstybės investicijų programos atveju [16, p. 89-90].

Tiek E. Buškevičiūtė, tiek R. Civinskas su L. Tolvaišiu, tiek T. Sorokina ir kiti autoriai savo darbuose kalba apie tuos pačius biudžeto išlyginimo būdus: vertikalų išlyginimą ir horizontalų. Vertikalaus išlyginimo procese pašalinami neatitikimai tarp vietos valdžios patiriamų išlaidų ir turimų įplaukų. Horizontalaus išlyginimo procese vyksta biudžetinių lėšų perskirstymas iš turtingesnių savivaldybių silpnesniosioms, kurios nepajėgia teikti viešųjų prekių ir paslaugų, o fiskaliniai transferai, kuriuos skiria centrinė valdžia, per maži [15; 16; 54].

Horizontalaus išlyginimo procese lėšų dydį lemia išlyginimo koeficientas, kuris sumažina pajamų ir išlaidų skirtumus. Tačiau iškyla didelių sunkumų nustatant šio koeficiento reikšmę. Vieni autoriai pateikia nuomonę, kad išlyginimo koeficiento reikšmė turėtų būti kintama laiko (metų) atžvilgiu. Kiti siūlo mažesnes biudžeto pajamas turintiems rajonams perskirstant biudžetines lėšas, reikėtų jų skirti proporcingai rajono vienam gyventojui tenkančių biudžeto pajamų nukrypimui nuo vidutinių pajamų [11, p. 44-45].

Tačiau, kaip teigia J. Bivainis, kiekvienu atveju papildomų lėšų suteikimas savivaldybės biudžetui turi padidinti išlaidas, t.y. visuomeninių paslaugų mastą, o ne nulemti mokestinių pajamų sumažėjimą. Priešinga situacija – savivaldybės mokestinių pajamų sumažėjimas traktuotinas kaip netinkama savivaldybės biudžeto politika, neigiamas finansinis padarinys [11, p.46].

1.6. Savivaldybių biudžeto rengimo, tvirtinimo ir vykdymo pagrindiniai aspektai

Savivaldybės biudžetas sudaromas ir tvirtinamas vieneriems metams - nuo sausio 1 dienos iki gruodžio 31 dienos įskaitytinai.

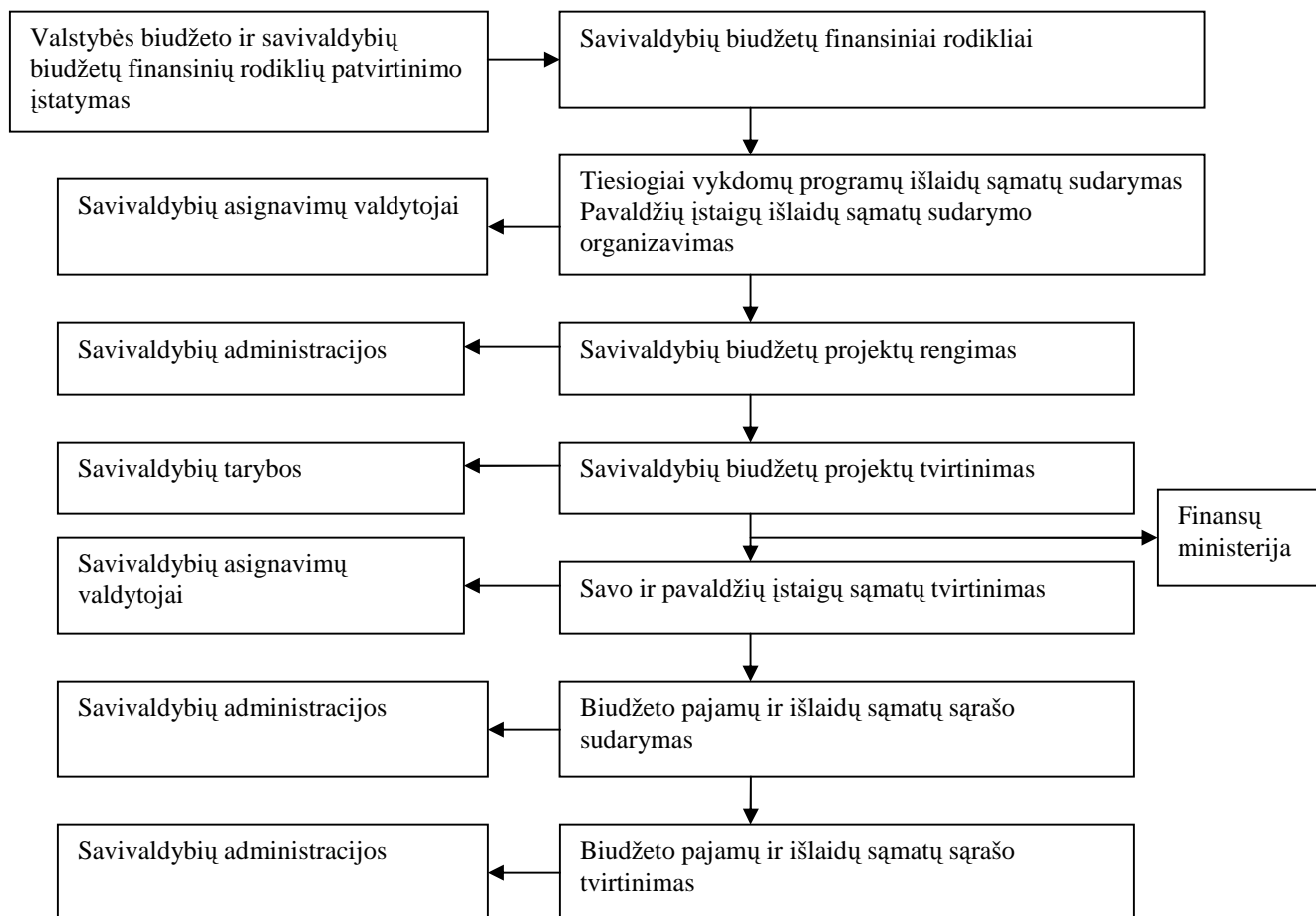
Savivaldybių biudžetai rengiami laikantis nustatytų reikalavimų. Taigi, savivaldybių biudžetų rengimo, tvirtinimo ir vykdymo procedūras reglamentuoja, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gegužės 14 d. nutarimu Nr. 543, patvirtintos Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų sudarymo ir vykdymo taisyklės [36].

Be to, Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymas taip pat numato savivaldybių biudžetų rengimo, tvirtinimo, vykdymo, vertinimo ir kontrolės pagrindines nuostatas, procedūras, asignavimų

valdytojų pareigas, teises ir atsakomybę [33]. 4 paveiksle pateikiama savivaldybių biudžetų sudarymo procedūrinė schema įrodo, kad biudžeto rengimas yra labai sudėtingas procesas.

Vadovaujantis minėtu įstatymu ir taisyklėmis, Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymu, valstybinės statistikos duomenimis, mokslinėmis-techninėmis prognozėmis, asignavimų valdytojų programomis ir jų sąmatų projektais, Valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo finansiniais rodikliais yra rengiami savivaldybių biudžetų projektai. Savivaldybių biudžetų projektus rengia savivaldybių vykdomosios institucijos, administracijos direktoriaus nustatyta tvarka. Šioje tvarkoje numatomi savivaldybių biudžetų asignavimų valdytojai sudaro savo programų sąmatų projektus. Po to vyksta programų sąmatų tikrinimai, ar pateikti skaičiavimai yra tikslūs, ar laikytasi taupumo režimo, ar numatyti asignavimai esamiems išskolinimams padengti, o prireikus dar ir patikslina asignavimus.

4 pav. Savivaldybių biudžetų sudarymo procedūrinė schema.

Šaltinis: Bivainis, J., Butkevičius, A. (2002) Nacionalinio biudžeto išlaidų planavimas/ Pinigų studijos, Nr.4, p.33.

Savivaldybių vykdomosios institucijos parengtus biudžeto projektus teikia savivaldybių taryboms, pastarosios svarsto biudžeto projektus atsižvelgdamos į savivaldybių vykdomųjų institucijų pranešimus, tarybos komitetų pasiūlymus ir išvadas.

Savivaldybių biudžetus tvirtina savivaldybių tarybos savo sprendimu. Sprendime nurodoma:

- 1) bendra pajamų suma ir jų paskirstymas pagal pajamų rūšis;
- 2) bendra asignavimų suma ir jų paskirstymas biudžetinėms savivaldybės įstaigoms ar savivaldybių administracijos padaliniais programoms vykdyti.

Savivaldybių tarybos biudžetus privalo patvirtinti per du mėnesius nuo valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo. Jei biudžetas laiku nepatvirtinamas, išlaidos metų pradžioje negali viršyti 1/12 praėjusių metų savivaldybės biudžeto išlaidų. Kai biudžetai patvirtinti, juos savivaldybių merai pateikia Finansų ministerijai.

Savivaldybių biudžetų vykdymą organizuoja vietos savivaldos vykdomosios institucijos per savo administracijos padalinius bei kitas savivaldybės įstaigas ir organizacijas.

Pasak R. Stačioko, A. Mažeikos ir R. Rupšio, kad tik parengus realų biudžeto projektą ir įstatymų nustatytų reikalavimų bei procedūrų tvarka jį priėmus vykdymui galima tikėtis ženklų savivaldybės veiklos finansinių rezultatų [44, p.85].

1.7. Savivaldybių finansinio savarankiškumo galimybės

Savivaldybės susiduria su daugeliu neišspręstų problemų, iš kurių svarbiausia yra savivaldybių finansinio savarankiškumo stoka arba savivaldybėms pavestų funkcijų ir joms atlikti reikalingų finansinių išteklių neadekvatumo. Būtent tai yra viena iš pagrindinių priežasčių, kuri trukdo savivaldybėms efektyviai tenkinti visuomeninius gyventojų poreikius. Pastaruoju metu vis labiau aktualizuojama fiskalinė decentralizacija Lietuvoje.

Savivaldybių finansinį ekonominį savarankiškumą išlaidų srityje riboja specialios tikslinės dotacijos valstybinėms (perduotoms savivaldybėms) funkcijoms bei mokinio krepšeliui finansuoti. Specialios tikslinės dotacijos mažina išlaidų planavimo laisvę, komplikuoja lėšų apskaitą ir atskaitomybę, o svarbiausia – neskatina savivaldybių racionaliau ir efektyviau panaudoti lėšas. Savivaldybei sumažinus lėšų poreikį, kitais metais atitinkamai sumažinama savivaldybei skiriama speciali tikslinė dotacija.

Šalia savivaldybių finansinio savarankiškumo problemų, savivaldybėms aktuali dabar taikoma pajamų ir išlaidų išlyginimo sistema. Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatyme įteisintas pajamų paskirstymo mechanizmas kelia ginčus tarp savivaldybių. Pagrindinė to priežastis – metodikos sudėtingumas. Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo nauja

redakcija, patvirtinta 2002 m., neišsprendė biudžetų formavimo problemų ir nesuteikė visoms savivaldybėms vienodų finansinių galimybių sudaryti biudžetus. Didžioji dalis savivaldybių biudžetų lėšų yra skiriama valstybinėms (perduotoms savivaldybėms) funkcijoms ir moksleivio krepšeliui finansuoti. Jei moksleivio krepšelio finansavimo metodika aiški, tai dėl valstybinėms funkcijoms atlikti lėšų apskaičiavimo metodikos tikslingumo kyla abejonių. Nėra aišku, kokie veiksniai lemia panašių rajonų didžiulius skirtumus toms pačioms funkcijoms vykdyti arba atvirkščiai – panašias lėšas funkcijoms vykdyti labai skirtingoms savivaldybėms pagal teritorijos dydį, gyventojų skaičių ir kt. rodiklius [39; 46].

Dauguma savivaldybių netenkina Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo nuostatos dėl savivaldybių biudžetų pajamų augimo ribojimo savarankiškoms ir ribotai savarankiškoms funkcijoms. Iki 2006 m. biudžetai, palyginti su praėjusių metų patvirtintais rodikliais, galėjo didėti ne daugiau kaip 7 proc., nuo 2006 m. šis dydis – 19 proc. Visas kitas viršplanines lėšas savivaldybės gražina į šalies biudžetą. Taigi savivaldybių tarybos netenka galimybės spręsti, kaip panaudoti visas viršplanines pajamas. Merai siūlo iki 19 proc. viršplaninių lėšų palikti savivaldybių reikmėms, kaip buvo iki šiol – šie pinigai tarybos perskirstomi paskutinį ketvirtį, visa kita, kas gauta virš tos 19 proc. ribos – panaudoti savivaldybių įsiskolinimams bankams padengti. Taip elgiantis savivaldybės būtų mokesnės, o dabar dauguma turi įsiskolinimų [10].

Šalia visų minėtų problemų yra ir kita, tai ar turėdama didesnę savarankiškumą, savivaldybė sugebės tikslingai prognozuoti ateities išlaidas, ar bus pakankamai kvalifikuoto personalo programų analizei atlikti, tam tikros vietovės racionalaus biudžeto modeliui sudaryti. Didėjančios biudžetinės išlaidos turi būti susietos su iš jų gauta visuomenine nauda. Todėl tvirtinant programas būtina skirti prioritetus toms programoms, kurios teikia didesnę naudą. Taigi, vietinio biudžeto modelio racionalumą lemia šie kriterijai:

- 1) tarpsektorinis efektyvumas. Didėjančios vietos biudžeto išlaidos turėtų teikti daugiau naudos nei šių lėšų naudojimas privačiame sektoriuje;
- 2) tarprograminis efektyvumas, kada finansuojamos tik didžiausią alternatyvią naudą teikiančios programos;
- 3) vidinis programų efektyvumas. Jį parodo programoje numatytų biudžetinių išlaidų susistemimas. O jis turi būti toks, kad matytųsi kiekvieno išlaidų įgyvendinimo etapo nauda [40, p. 135].

Šiandieninė savivaldybių finansavimo sistema neužtikrina savivaldybių savarankiškumo ir jos veiklos veiksmingumo. Dėl to daugiausia nukenčia vietos gyventojai.

1.8. Savivaldybės biudžeto apimties ir struktūros tyrimo metodai.

Aptarus teorinius savivaldybių biudžetų formavimo principus ir metodus, pajamų ir išlaidų struktūros klausimus, apžvelgus pagrindinius Lietuvos savivaldybių biudžetų sudarymo ir vykdymo teisinius dokumentus, aptarus savivaldybių finansinio savarankiškumo problemas Lietuvoje, pereinama prie praktinės dalies. Šioje dalyje bus atliekama Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto apimties ir struktūros pokyčių 2001-2006 m. analizė.

Tyrime bus naudojami kiekybiniai metodai. Kiekybinių tyrimų metodai efektyviausiai reprezentuoja tiriamo objekto visumą. Statistinės analizės būdu yra įvertinamas surinktų duomenų paklaidos laipsnis.

Analizuojant ekonominių reiškinių pasikeitimą laiko atžvilgiu paprasto lygių sugretinimo nepakanka. Todėl būtina apskaičiuoti šiuos dinamikos eilutės analitinius rodiklius: absoliutaus lygio padidėjimą ar sumažėjimą, didėjimo/mažėjimo tempus, padidėjimo/sumažėjimo tempus.

Siekiant išsiaiškinti Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir išlaidų dinamiką 2001-2006 metais, bus apskaičiuojami tiek absoliutiniai dydžio pokyčiai, tiek procentiniai. Tuo tikslu bus apskaičiuojami didėjimo ir padidėjimo tempai, absoliutus padidėjimas baziniu ir grandininu būdu. Baziniai rodikliai yra tokie, kurie gaunami kiekvieno laikotarpio reikšmę lyginant su vienu pasirinktu dydžiu (baze), dažniausiai pirmųjų metų reikšme. Šioje analizėje baze bus laikomi 2001 metai. Grandininiai rodikliai yra tokie, kurie gaunami kiekvienų metų reikšmę palyginus su prieš tai buvusio laikotarpio reikšme. Šiuo atveju lyginimo bazė yra kintama, t.y. kiekvienai metai lyginami su ankstesniais.

Absoliutus lygio padidėjimas/sumažėjimas – šis dydis parodo, kiek absoliučiai pasikeičia nagrinėjamas dydis per tam tikrą laikotarpį. Šis rodiklis skaičiuojamas dviem būdais:

$$\text{Baziniu būdu: } \Delta y = y_n - y_1 \quad (1); \quad \text{grandininu būdu: } \Delta y = y_n - y_{n-1} \quad (2)$$

čia y_n - dabartinė reikšmė;

y_1 – bazinis dinamikos eilutės lygis;

y_{n-1} - lygis, einantis prieš lygį y_n .

Didėjimo tempas – parodo, kiek kartų padidėjo ar sumažėjo reiškinio lygis šio laikotarpio praėjusio laikotarpio atžvilgiu arba kiek procentų siekia praėjusio laikotarpio atžvilgiu. Jis skaičiuojamas:

$$\text{Baziniu būdu: } T_d = \frac{y_n}{y_1} * 100 \quad (3); \quad \text{grandininu būdu: } T_d = \frac{y_n}{y_{n-1}} * 100 \quad (4)$$

Padidėjimo tempas - parodo, keliais procentais pasikeičia reiškinio lygis per nagrinėjamą laikotarpį.

$$\text{Baziniu būdu: } T_p = \frac{y_n - y_1}{y_1} * 100 \quad (5); \quad \text{grandininiu būdu: } T_p = \frac{y_n - y_{n-1}}{y_{n-1}} * 100 \quad (6)$$

Viso laikotarpio dinamikai apibendrintai apibūdinti skaičiuojamas vidutinis didėjimo tempas:

$$\bar{T}_d = \sqrt[n-1]{\frac{y_n}{y_1}} \quad (7)$$

Taip pat šiam tyrimui bus naudojama struktūrinės analizės metodai, kurie leidžia pažvelgti, kokią procentinę dalį savivaldybės biudžeto įplaukose sudaro mokestinės pajamos, dotacijos, kitos pajamos, kaip pasiskirsto asignavimai, kokią dalį sudaro visose savivaldybės išlaidose. Struktūrinė analizė bus papildoma grafiniu vaizdavimu procentine išraiška – schematiškai pavaizduojama pajamų ir asignavimų sudėtis procentais.

Norėdami nustatyti tiriamos visumos, t.y. biudžeto pajamų ir išlaidų sudedamųjų dalių sklaidos pobūdį, svyravimus bei pakitimus apskaičiuosime absoliutinius ir santykinus kiekybinio požymio variacijos rodiklius. Absoliutiniams rodikliams priskiriama dispersija, vidutinis kvadratinis nuokrypis.

Dispersija - tai požymio individualių reikšmių nuo jų vidurkio nuokrypių vidutinis kvadratas. Ji apskaičiuojama taikant formulę:

$$S^2 = \frac{\sum (x_i - \bar{x})^2}{n} \quad (8)$$

Vidutinis kvadratinis nuokrypis – visumos požymio sklaidos dydžio apibendrinta charakteristika. Jis parodo, kiek vidutiniškai požymio reikšmės yra nutolusios nuo vidurkio. Rodiklis skaičiuojamas pagal formulę:

$$S = \sqrt{S^2} \quad (9)$$

Variacijos laipsniui nustatyti bus apskaičiuojamas santykinis požymio reikšmių *variacijos koeficientas* (V) Jis apskaičiuojamas kaip vidutinio kvadratinio nuokrypio santykis su aritmetiniu vidurkiu. Gautas procentinis santykis duos lyginamąjį sklaidos įvertį, taip pat charakterizuos visumos vieningumą.

$$V = \frac{S}{\bar{x}} * 100 \quad (10)$$

Siekiant išsiaiškinti, ar turi įtakos Šiaulių rajono darbingo amžiaus gyventojų skaičius biudžeto mokestinių pajamų didėjimui, bus bandoma atrasti stochastinis (statistinis) ryšys tarp šių dviejų elementų. Be to ryšių glaudumas bus bandomas nustatyti tarp mokinių skaičiaus ir švietimui skiriamų išlaidų dydžio. Stochastinis (statistinis) ryšys pasireiškia kaip priklausomybė tarp atsitiktinių dydžių taip, jog vieno dydžio pokytis veikia kito dydžio pasirinkimą. Stochastinio (statistinio) tipo ryšiams išreikšti paplitusios *koreliacijos* ir *regresijos* sąvokos. Koreliacija atsako į klausimą, ar yra ryšys tarp požymių, kokia jo kryptis ir stiprumas, o regresija – konkretizuoja ryšio formą. Taigi bus apskaičiuojami koreliacijos ir regresijos koeficientai.

Tiesinio ryšio formos sąryšio tamprumo rodiklis nustatomas iš tiesinio koreliacijos koeficiento r formulės:

$$r = \frac{\overline{xy} - \bar{x} * \bar{y}}{S_x * S_y} \quad (11);$$

$\bar{x}$ - faktorinio požymio reikšmių vidurkis;

$\bar{y}$ - rezultatinio požymio reikšmių vidurkis;

$\overline{xy}$ - faktorinio ir rezultatinio požymio reikšmių sandaugos vidurkis.

Regresijos koeficientas parodys, kaip pasikeis rezultatinis kintamasis, faktoriniam kintamajam padidėjus vienu jo matavimo vienetu.

$$\text{Regresijos koeficientas} = r \frac{S_y}{S_x} \quad (12);$$

Atlikus dinaminę ir struktūrinę savivaldybės biudžeto pajamų ir išlaidų analizę, bus pateikta biudžetinių įplaukų ir išlaidų prognozė dvejiems metams. Prognozavimas – tai būsimos nagrinėjamo objekto eigos numatymas, atsižvelgiant į turimą praktinį patyrimą ir priimtas teorines prielaidas. Tiriamo reiškinio kiekybinio modelio sudarymą nagrinėja taip vadinami analitiniai būdai, kuomet faktiniai dinamikos eilutės lygiai yra pakeičiami apskaičiuotais pagal lygtį tokios linijos, kuri geriausiai atspindi tiriamo reiškinio vystimosi tendenciją. Šiuo atveju prognozė bus atliekama, naudojant *tiesinio trendo funkciją* :

$$y_t = a + bt \quad (13); \quad y_t - \text{teoriškai aplyginta prognozuojama reikšmė.}$$

Funkcijos parametrai bus apskaičiuojami mažiausių kvadratų būdu, o laiko parametrų įvedimui naudojamas paprastas būdas. Tada regresijos koeficientai apskaičiuojami pagal formules:

$$a = \frac{1}{n}(\Sigma y - b \Sigma t) \quad (14)$$

$$b = \frac{n \Sigma ty - \Sigma t \Sigma y}{n \Sigma (t^2) - (\Sigma t)^2} \quad (15)$$

Gali būti naudojamos ir kitos trendo funkcijos. Tai, kuri iš jų bus pasirinkta, nulemia jų pateikiamų prognozių patikimumas, kurį atspindi determinacijos koeficientas (D). Jis parodo, kokią viso išėjimo kintamojo dalį nulemia įėjimo kintamojo kitimas.

Jei determinacijos koeficientas yra mažas, tai prognozė nėra patikima.

$$D = R^2 * 100\% = \left(1 - \frac{\Sigma (y - \hat{y})^2}{\Sigma (y - \bar{y})^2} \right) * 100\% \quad (16), \quad \text{kur}$$

R – koreliacijos indeksas, D – koreliacijos indekso požakinis reiškinys, vadinamas determinacijos koeficientu.

Jei determinacijos koeficientas yra mažesnis už 100 %, vadinasi yra kitų, nuo įėjimo kintamojo nepriklausančių ir neįvertintų veiksnių. Determinacijos koeficientas parodo, kiek procentų laikas įtakoja nagrinėjamos reikšmės kitimą.

Taip pat įvertinti, ar teisingai pasirinkta matematinė funkcija, apskaičiuojama *vidutinė aproksimacijos paklaida*. Šiai paklaidai neviršijant 10 %, prognozavimo rezultatai galime pasitikėti.

$$m_{\text{aproksimacijos}} = \frac{1}{n} \sum \frac{|y - \hat{y}|}{y} * 100\% \quad (17)$$

Atlikus prognozes pagal trendą, norint tiksliai apibrėžti prognozių ribas, esant tam tikrai tikimybei, skaičiuojama standartinė regresijos paklaida ir standartinė prognozės paklaida.

$$\text{Standartinė regresijos paklaida: } S_r = \sqrt{\frac{\Sigma y_i^2 - a \Sigma y_i - b \Sigma ty_i}{n - 2}} \quad (18), \quad \text{kur } n - \text{periodų suma.}$$

Ši paklaida reikalinga standartinei paklaidai, kuria remiantis skaičiuojamos pasikliautinio intervalo viršutinė ir apatinė ribos.

$$\text{Standartinė prognozės paklaida: } S_{\hat{y}_i} = S_r \sqrt{1 + \frac{1}{n} + \frac{\left(j + \frac{n-1}{2}\right)^2}{\Sigma t^2 - \frac{(\Sigma t)^2}{n}}} \quad (19),$$

φ – prognozuojamų metų eilės numeris.

Apskaičiavus standartinės prognozės paklaidą, surandamos reikšmės viršutinės ir apatinės ribos, kuriose su tam tikra tikimybe galima laukti faktiškos prognozuojamo dydžio reikšmės. Naudojama 99 % paklaida . Tada viršutinė ir apatinė ribos apskaičiuojamos pagal formulę:

$$y_t \pm 3S_{\hat{y}_t} \quad (20)$$

Buvo prognozuota taikant ir kitus metodus. Atlikta ekstrapoliacija žinant vidutinį reiškinio lygio kitimo greitį, kuris paprastai išreiškiamas vidutiniu absoliučiuoju lygio padidėjimu $(\Delta \bar{y})$.

Būsimų pajamų dydžio įvertinimas L metų perspektyvai apskaičiuotas pagal formulę:

$$\hat{y}_{n+L} = y_n + L(\Delta \bar{y}) \quad (21);$$

čia $\hat{y}_{n+L}$ - ekstrapoliuojamas lygis ;

y_n - galinis dinamikos eilutės lygis;

L – prognozavimo laikas.

Žinant dinamikos eilutės vidutinį augimo tempą $(\bar{T}_d)$ ekstrapoliuojama pagal tokią formulę:

$$\hat{y}_{n+L} = y_n (\bar{T}_d)^L \quad (22)$$

Prognozei gauti taikomas eksponentinio išlyginimo metodas:

$$e_i = WY_i + (1 - W)e_{i-1} \quad (23)$$

2. ŠIAULIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS BIUDŽETO APIMTIES IR STRUKTŪROS KIEKYBINIAI POKYČIAI 2001-2006 METAIS.

2.1. Šiaulių rajono trumpa charakteristika

Šiaulių rajonas priklauso antrai pagal dydį Lietuvoje Šiaulių apskrčiai. Šiaulių apskrities teritorijos dydis - 8540 kv. km . Apskirtyje gyvena dešimtadalis Lietuvos gyventojų. Pagal žmonių skaičių Šiaulių apskritis yra ketvirta Lietuvoje. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. duomenimis, Šiaulių apskrityje yra 357 tūkst. gyventojų. Šiaulių apskrities sukurta BVP dalis sudaro apie 8 proc. ir yra ketvirtoje vietoje pagal apskritis. 2007 m. balandžio mėnesį nedarbo lygis regione buvo 4 proc. , kai Lietuvoje šis dydis siekė 3,7 proc. Vidutinis metinis užimtųjų skaičius siekia 153,1 tūkst. Darbingo amžiaus gyventojų Šiaulių apskrityje 2006 m. - 218,88 tūkstančiai gyventojų. Šiaulių apskritis – visiems atviras regionas, siekiantis ekonominės plėtros, žmogiškųjų resursų tobulinimo, socialinės bei kultūrinės aplinkos plėtojimo, todėl ypač daug dėmesio skiriama tarptautiniams ryšiams plėsti. Tiesioginės užsienio investicijos Šiaulių regione 2005 m. sudarė 276,6 tūkst. Lt. Nuo 1999 metų Šiaulių apskritis yra Europos regionų asociacijos narė.

Šiaulių apskritį sudaro šeši rajonai: Akmenės, Kelmės, Joniškio, Pakruojo, Šiaulių, Radviliškio, ir kaip administracinis vienetas Šiaulių miestas. Taigi lyginant Šiaulių rajono ekonominę, demografinę padėtį su kitais apskrities rajonais, Šiaulių miesto rodikliai nebus lyginami.

Šiaulių rajonas pagal užimamą plotą yra didžiausias rajonas Šiaulių apskrityje, jis užima 1807 kv. km visos apskrities teritorijos. Pagal gyventojų skaičių Šiaulių rajonas taip pat pirmauja apskrityje, Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. duomenimis, Šiaulių rajone yra 50,8 tūkst. gyventojų. Rajonas suskirstytas į 11 seniūnijų, yra 7 miesteliai.

Lyginant Šiaulių apskrities rajonų demografinius rodiklius, Šiaulių rajono padėtis tikrai gera. Darbingo amžiaus žmonių skaičius rajone pagal 2006 m. duomenis yra 30,3 tūkst., tai sudaro 59,5 proc. visų rajono gyventojų. Tačiau kitų Šiaulių apskrities rajonų šis rodiklis yra intervale [57,9; 59,3] proc. Lyginant pensinio amžiaus gyventojų skaičių su visu rajono gyventojų skaičiumi, Šiaulių rajone šis rodiklis mažiausias – 20,08 proc. Kelmės rajono pensinio amžiaus žmonių dalis sudaro 25, 07 proc. Tačiau pagal registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykį, Šiaulių rajonas yra trečioje vietoje (3,2 proc.). Šis santykis mažiausias Pakruojo (2,8 proc.) ir Radviliškio rajonuose (3,0 proc.), o didžiausias Akmenės rajone (8,7 proc.).(žr. 1 priedą)

Ekonominiu požiūriu Šiaulių rajonas turi keletą strateginių pranašumų: gera geografinė padėtis, jis supa vieną iš didžiausių Lietuvos miestų, turinčių ekonominio-socialinio vystymosi potencialą.

Rajonas patrauklus verslo atstovams. Pirmiausia dėl patogaus susisiekiimo bei gerai išvystyto kelių ir geležinkelių tinklo. Per rajono teritoriją šiaurės-pietų kryptimi eina magistralinis Hanzos kelias (4-12) – tarptautinis transporto koridorius iš Sankt Peterburgo į Berlyną. Magistraliniai keliai veda į Klaipėdą, Vilnių, Mažeikius. Praeina geležinkelio linijos Vilniaus, Klaipėdos, Rygos, Daugpilio kryptimis. Pagal veikiančių ūkio subjektų skaičių, tarp kitų apskrities rajonų, Šiaulių rajonas užima pirmą vietą, rajone veikia 677 ūkio subjektai. Šiaulių rajono žemės ūkis konkurencingas, o žemės derlingumo lygis lemia tai, kad ir ateityje žemės ūkis išliks svarbiu rajono ekonominio vystymosi šaltiniu. Tačiau menkos užsienio investicijos. 2005 m. Šiaulių rajone jos sudaro tik 8,5 tūkst. Lt, kai Pakruojo rajone jos siekia 55,2 tūkst. Lt, Akmenės rajone 32 tūkst. Lt.

Lyginant Šiaulių apskrities rajonų finansinę padėtį taip pat ryškėja skirtumai. Pagal gaunamas rajonų savivaldybių biudžetų pajamas Šiaulių rajono savivaldybė yra antroje vietoje po Radviliškio rajono. Šie abu rajonai pagal visus rodiklius apskrityje yra pirmaujantys. Jei 2005 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamos sudarė 13,41 proc. visų Šiaulių apskrities pajamų, tai Radviliškio rajono savivaldybės biudžetas surinko 14,51 proc. visų apskrities biudžeto pajamų. Tik 2002 m. Šiaulių rajonas pagal surenkamą į biudžetą pajamų dydį visose apskrities pajamose pralenkė Radviliškio rajoną 0,15 procentinio punkto. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamos sudarė 13,51 proc. visų apskrities pajamų, o Radviliškio rajono savivaldybės šis dydis buvo 13,36 proc. (žr. 2 priedą).

Lyginant pagal skiriamų dotacijų dalį visose rajonų biudžetų pajamose 2002-2005 m., Šiaulių rajono savivaldybės biudžete dotacijos sudaro mažiausią dalį palyginus su kitomis apskrities savivaldybėmis. Šios dalies intervalas [52,12;61,58]. Tik 2002 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžete dotacijos sudarė 63,87 proc. visų biudžeto pajamų ir Šiaulių rajono savivaldybė buvo penktoje vietoje lyginant su kitų rajonų savivaldybių biudžetais. Kitų rajonų savivaldybių biudžetuose dotacijos sudaro nuo 54,99 proc. iki 64,29 proc. visu 2002- 2005 m. laikotarpiu.

Pagal daugelį rodiklių Šiaulių rajono tiek ekonominė, tiek finansinė padėtis yra gera. Kadangi šio tiriamojo darbo tikslas Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto apimties ir struktūros pokyčiai ir jų priežastys, tai kituose 2 skyriaus poskyriuose bus atlikta detali Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir išlaidų kitimo analizė, nustatytos to kitimo priežastys.

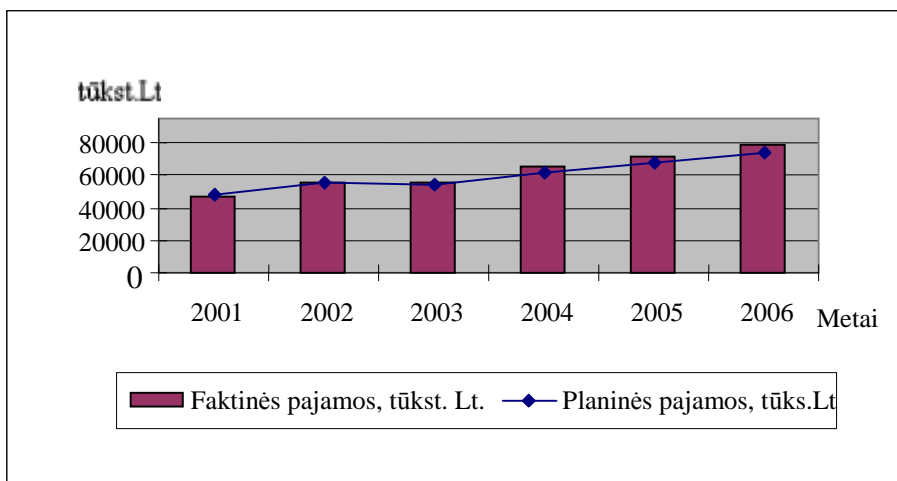
2.2. Šiaulių rajono savivaldybės 2001-2006 m. biudžeto pajamų analizė

2.2.1. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų apimties pokyčiai ir jų priežastys

Kaip jau buvo minėta darbo 1.3 poskyryje, savivaldybių uždavinys yra kuo geriau tenkinti vietos gyventojų socialinius, kultūrinius, ekonominius ir kitus poreikius. Savivaldybių atliekamoms funkcijoms yra reikalingi finansiniai ištekliai, kurių didžioji dalis sukaupiama savivaldybių

biudžetuose. Savivaldybės surenkamų pajamų į biudžetą dydis parodo savivaldybės ekonominio pajėgumo lygį.

Šiame darbe nagrinėjami šešerių metų, t.y. 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto apimtys ir struktūros pokyčiai. Šiame skyriuje aptariami biudžeto pajamų pokyčiai, o 2.3 poskyryje bus išanalizuotas savivaldybės biudžeto išlaidų kitimas nagrinėjamu laikotarpiu.

5 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto planinės ir faktinės pajamos 2001-2006 m., tūkst. Lt

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis.

Kiekvienų metų pradžioje savivaldybės taryba patvirtina biudžetą, kuriame nurodo, kiek planuoja gauti pajamų ir kaip bus paskirstyti asignavimai. Tačiau kada baigiasi metai ir patvirtinama savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaita, akivaizdžiai matomi neatitikimai tarp planuoto biudžeto ir įvykdyto.

Pagal Šiaulių rajono savivaldybės 2001-2006 m. biudžeto įvykdymo ataskaitų duomenis, 5 paveiksle pavaizduotas biudžeto pajamų plano įvykdymas. Galima daryti išvadą, kad beveik neįmanoma tiksliai suplanuoti gaunamų pajamų. Tačiau didelių svyravimų tarp planuotų ir realiai gautų pajamų per visą nagrinėjamą laikotarpį nebuvo. Taip pat matyti, kad tik 2002 m. biudžeto pajamų planas įvykdytas 100,01 proc., kadangi buvo planuota gauti 55580 tūkst. Lt pajamų, o surinkta – 55590 tūkst. Lt. Intervalas, kuriame kito faktiškai gautų pajamų apimtys lyginant su planuotais dydžiais, yra [-3; 7] proc. Per visą analizuojamą laikotarpį faktinės pajamos buvo didesnės nei planuotos, tik 2001 m. atsilikimas nuo plano buvo 3 proc., t.y. 1579 tūkst.Lt nebuvo įvykdytas biudžeto pajamų planas (žr.3 priedą). Didesnį faktinių pajamų gavimą lėmė mokestinių ir nemokestinių pajamų didesnis surinkimas, nes dotacijos įtakos neturi. Kadangi jos yra skiriamos iš valstybės biudžeto ir tvirtinamos dar prieš savivaldybių biudžetų patvirtinimus, Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymu. Taigi jų dydis metų eigoje nekinta.

Apžvelgus kaip buvo vykdomas Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų planas, pereinama prie biudžeto pajamų apimties pokyčių analizės 2001-2006 m. Kaip matyti iš 5 paveikslo ir 1 lentelėje pateiktų biudžeto pajamų didėjimo ir padidėjimo tempų, akivaizdi biudžeto pajamų didėjimo tendencija. Palyginus paskutinius metus su baze, pastebėtas 68,22 proc. padidėjimas, t.y. per šešerius metus Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamos padidėjo 32050 tūkst. Lt.

1 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų baziniai ir grandininiai kitimo tempai, proc.

Metai	Faktinės pajamos, tūkst. Lt.	Didėjimo tempas %		Padidėjimo tempas %	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis
2001	46978	100	-	0	-
2002	55590	118,33	118,33	18,33	18,33
2003	56037	119,28	100,80	19,28	0,80
2004	65899	140,28	117,60	40,28	17,60
2005	71351	151,88	108,27	51,88	8,27
2006	79028	168,22	110,76	68,22	10,76

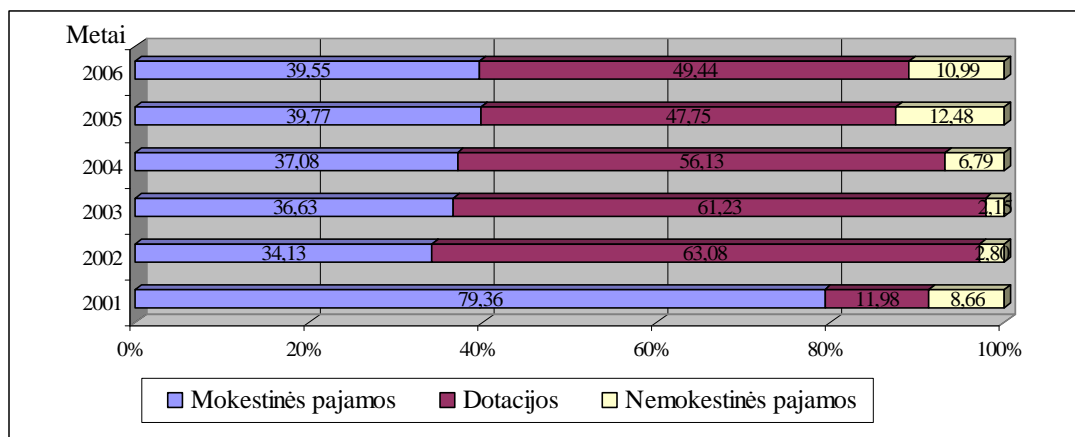
Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis Šiaulių rajono savivaldybės 2001-2006 m. biudžeto įvykdymo ataskaitomis

Pagal apskaičiuotą vidutinį absoliutų padidėjimą ir vidutinio padidėjimo tempą biudžeto pajamos vidutiniškai kasmet išaugdavo 6410 tūkst.Lt , arba po 10,9 proc. analizuojamu 2001-2006 m. laikotarpiu. Tai rodo savivaldybės ekonominės padėties gerėjimą. Lyginant, kaip keitėsi biudžeto pajamos kiekvienais metais, t.y. grandininio būdu, didžiausias padidėjimo tempas pastebimas 2002 m., jis sudaro 18,33 proc., nors lyginant pagal absoliutų pokytį, didžiausias pajamų prieaugis buvo 2004 m., kuris siekė net 9862 tūkst. Lt. Mažiausias biudžeto pajamų didėjimas fiksuojamas 2003 m., čia pajamos lyginant su 2002 m. padidėjo tik 447 tūkst. Lt, o padidėjimo tempas tesiekė 0,8 proc. (žr.3 priedą).

Didelį savivaldybės biudžeto pajamų šuolį 2002 m. lėmė pasikeitę įstatymai, t.y. Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymas, Vietos savivaldos įstatymas. Savivaldybėms buvo perduota daugiau valstybės funkcijų. Kad savivaldybės galėtų šias funkcijas įgyvendinti, joms buvo reikalingi papildomi finansiniai ištekliai. Todėl nuo 2002 m. savivaldybių biudžetai pasipildė iš valstybės biudžeto skiriamomis specialiomis dotacijomis, be to priskirtajai (ribotai savarankiškai) savivaldybių funkcijai (vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų bendrajam lavinimui organizuoti) taip pat buvo skirta valstybės biudžeto dotacija – speciali tikslinė dotacija moksleivio krepšeliui finansuoti.

2.2.2. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų struktūros pokyčiai ir jų priežastys

Svarbu išsiaiškinti ne tik Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų dinamiką, bet ir jų struktūrinius pokyčius 2001-2006 metais. Kaip žinome, savivaldybės biudžeto pajamas sudaro: mokestinės pajamos, nemokestinės pajamos ir dotacijos. Savivaldybės biudžete atskiroms pajamų rūšims tenka nevienodas lyginamasis svoris (6 pav.). Didžiausią dalį savivaldybės biudžeto pajamose sudaro mokestinės pajamos ir dotacijos. Išsiskiria 2001 m., kur mokestinės pajamos sudaro net 79,36 proc. (37282 tūkst. Lt) visų pajamų. Tokią didelę dalį visose pajamose lėmė tai, kad iki 2002 m. visas surinktas gyventojų pajamų mokestis, atskaičius tik dalį į Privalomojo sveikatos draudimo fondą

6 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų struktūros kitimas 2001-2006 m., proc.

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis.

atitekdavo savivaldybėms. 2002 m. iš viso surinkto gyventojų pajamų mokesčio savivaldybėms atitenka tik 43,46 proc. Ir kiekvienais metais ta dalis šiek tiek didėja. 2006 m. dalis tenkanti savivaldybėms iš surinkto gyventojų pajamų mokesčio – 49,83 proc. [22;26]. Pasikeitus valstybės politikai finansų srityje mokestinių pajamų dalis savivaldybių biudžetuose nuo 2002 m. ženkliai sumažėjo. Tai matyti ir Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų struktūros pasikeitime. 2002 m. mokestinės pajamos sudaro jau tik 34,13 proc., t.y. jų lyginamasis svoris visose biudžeto pajamose sumažėjo 45,23 procentiniais punktais.

Valstybės dotacijų, skiriamų savivaldybės biudžetui, lyginamosios dalies kitime pastebimas atvirkščias procesas (6 pav.). Jei 2001 m. jos visose pajamose sudarė tik 11,98 proc. (5629 tūkst. Lt), tai 2002 m. dotacijų lyginamasis svoris padidėjo 51,1 procentiniu punktu ir sudarė visose biudžeto pajamose jau 63,08 proc. (35064 tūkst.Lt). Nemokestinių pajamų lyginamasis svoris visose pajamose sudaro pakankamai nedidelę dalį, tačiau nagrinėjamu laikotarpiu jis tai sumažėja, tai padidėja, jo

intervalas [2,8;12,48] proc. Pavyzdžiui lyginant 2001m. ir 2002 m., pastaraisiais nemokestinių pajamų lyginamasis svoris visose pajamose sumažėjo 5,86 procentinius punktus ir sudarė tik 2,8 proc., o lyginant 2003 m. ir 2004 m. – padidėjo 4,64 procentiniais punktais, beveik dvigubai nemokestinių pajamų lyginamasis svoris padidėjo 2005 m. ir sudarė jau 12,48 proc. visose biudžeto pajamose.

2 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų kitimas 2001-2006 m., tūkst. Lt

Metai	Mokestinės pajamos			Dotacijos			Nemokestinės pajamos		
	Faktinės pajamos, tūkst. Lt	Absoliutus pokytis, tūkst. Lt		Faktinės pajamos, tūkst. Lt	Absoliutus pokytis, tūkst. Lt		Faktinės pajamos, tūkst. Lt	Absoliutus pokytis, tūkst. Lt	
		Bazinis	Grandininis		Bazinis	Grandininis		Bazinis	Grandininis
2001	37282	0	-	5629	0	-	4068	0	-
2002	18971	-18311	-18311	35064	29435	29435	1555	-2513	-2513
2003	20524	-16758	1553	34310	28681	-754	1203	-2865	-352
2004	24433	-12849	3909	36990	31361	2680	4476	408	3273
2005	28375	-8907	3942	34071	28442	-2919	8905	4837	4429
2006	31263	-6019	2888	39076	33447	5005	8688	4620	-217

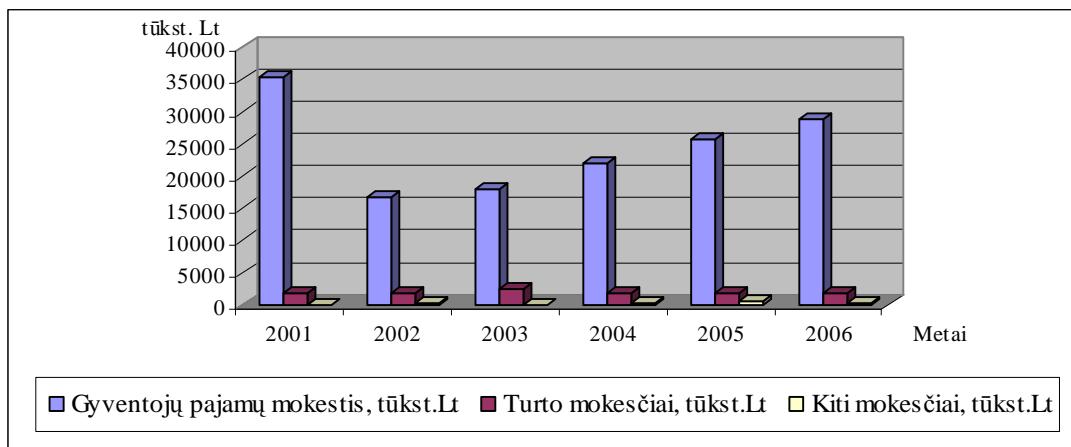
Šaltinis: sudaryta autorės.

Apžvelgus, kaip kito Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų struktūra 2001-2006 m., atitinkamai nagrinėjama, kaip kito atskiros pajamų struktūrinės dalys tiriamu laikotarpiu. Biudžeto pajamų struktūrinių dalių absoliutus pokytis pateikiamas 2 lentelėje, o kitimo tempai - 4 priede.

Kaip jau buvo minėta mokestinių pajamų sumažėjimą lyginant su 2001 m. lėmė pasikeitusi valstybės finansų politika. Todėl visų kitų metų pajamų pokytis, apskaičiuotas baziniu būdu, yra neigiamas ir jo intervalas [-18311; -6019] tūkst. Lt, o žvelgiant į kitimo tempus, pasireiškia sumažėjimo tempas, jo intervalas [49,11;16,14] proc. Tačiau lyginant kiekvienus metus su praėjusiais, matyti, kad jau nuo 2003 m. į savivaldybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų dydis auga. Didžiausias jo padidėjimas matomas 2005 m. ir sudaro 3942 tūkst. Lt. Nors lyginant pagal padidėjimo tempą, apskaičiuotą grandininio būdu, didžiausias tempas matomas 2004 m. – 19,05 proc. 2005 m. ir 2006 m. mokestinių pajamų didėjimo tempai sulėtėja ir sudaro atitinkamai 116,13 proc. ir 110,18 proc.

Analizuojant biudžeto mokestines pajamas struktūriškai, išskiriamos trys grupės: gyventojų pajamų mokestis, turto mokestis ir kiti mokesčiai. Kaip matyti iš 7 paveikslo, gyventojų pajamų mokestis sudaro didžiausią mokestinių pajamų dalį. Jo lyginamoji dalis visose mokestinėse pajamose svyruoja nuo 87,30 proc. iki 94,61 proc.(žr. 3 lentelę). Didžiausią procentinę mokestinių pajamų dalį jis sudarė 2001 m., tai turėjo įtakos ir visam biudžeto pajamų dydžiui, surinktam į savivaldybės biudžetą. Jei pagal lyginamąjį svorį gyventojų pajamų mokestis nelabai kito 2001-2006 m., tai pagal apimtį ir kitimo tempus, akivaizdūs dideli svyravimai. Kadangi 2002 m. Šiaulių rajono savivaldybė, kaip ir visos

kitos savivaldybės Lietuvoje, gavo mažesnę surinkto gyventojų pajamų mokesčio dalį, visa tai lėmė, kad pajamos iš gyventojų pajamų mokesčio sumažėjo 18651 tūkst. Lt, o jo sumažėjimo tempas buvo 53 proc. Nuo 2002 metų pastebima pajamų iš gyventojų pajamų mokesčio didėjimo tendencija. Didėjimas nebuvo tolygus. Didžiausias didėjimo tempas buvo 2004 m. lyginant su 2003 m., jis sudarė – 123 proc. (4106 tūkst.Lt). Tačiau 2005 m. ir 2006 m. padidėjimo tempai sumažėjo, ir jau 2006 m. tesiekė tik 12 proc. (žr. 5 priedą).

7 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto mokestinių pajamų kitimas 2001-2006 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis.

Pajamos iš kitų mokestinių pajamų grupių neturėjo didelės įtakos bendram mokestinių pajamų dydžio kitimui, tačiau jas apžvelgti būtina. Visų pirma tai turto mokesčiai. Juos sudaro žemės mokestis, nekilnojamojo turto mokestis bei turto dovanojimo ir paveldėjimo mokestis. Iki 2004 m. šiems mokesčiams buvo priskiriamas ir žemės nuomos mokestis. Didžiausia turto mokesčio dalis mokestinėse pajamose buvo 2003 m. ir sudarė 12,69 proc. (žr. 3 lentelę).

3 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto mokestinių pajamų apimtys ir struktūra 2001-2006 m.

Pajamų pavadinimas	2001		2002		2003		2004		2005		2006	
	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.
Gyventojų pajamų mokestis	35272	94,61	16621	87,61	17917	87,30	22023	90,14	25861	91,14	28900	92,44
Turto mokesčiai	2008	5,39	2030	10,70	2605	12,69	1993	8,16	1941	6,84	1923	6,15
Kiti mokesčiai	2	0,01	320	1,69	2	0,01	417	1,71	573	2,02	440	1,41
Iš viso:	37282	100	18971	100	20524	100	24433	100	28375	100	31263	100

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis.

Būtent tais metais Šiaulių rajono savivaldybė iš turto mokesčių surinko 2605 tūkst. Lt, šį dydį lėmė pirmiausia mokesčiai iš nekilnojamojo turto, kurie sudarė 1243 tūkst.Lt, kitą dalį sudarė atitinkamai žemės mokestis (736 tūkst.Lt) ir žemės nuomos mokestis (622tūkst. Lt). Pastarasis nuo 2004 m. priskirtas prie nemokestinių pajamų. Tai turėjo įtakos surenkamo turto mokesčio mažėjimui. Dėl to, 2004 m. lyginant su 2003 m. savivaldybės surenkami turto mokesčiai sumažėjo 612 tūkst. Lt, ir sudarė 1993 tūkst. Lt, o sumažėjimo tempas siekė 23 proc. Iš 7 paveikslo matyti, kad tolesniais metais surenkamo turto mokesčio dydis vis po truputį mažėja, tiek savo lyginamuoju svoriu visose mokestinėse pajamose, tiek kitimo tempais. Tad 2006 m. šio mokesčio buvo surinkta tik 1923 tūkst.Lt, kas sudarė tik 6,15 proc. visų mokestinių pajamų, o lyginant su baziniais metais šis mokesčio surinkimas sumažėjo 85 tūkst. Lt , o sumažėjimo tempas siekė 4 proc. (žr. 5 priedą).

Paskutinę dalį mokesčių, sudarančių savivaldybės biudžeto mokestines pajamas, sudaro visi likę mokesčiai: tai prekyviečių mokestis, mokestis už aplinkos teršimą, mokestis už medžiojamų gyvūnų išteklių naudojimą bei valstybės ir vietinės rinkliavos. Šių mokesčių lyginamasis svoris visose mokestinėse pajamose užima labai nedidelę dalį, jo intervalas [0,01;2,02] proc. (žr. 3 lentelę). Tačiau mokesčio pasiskirstymas nagrinėjamu laikotarpiu labai netolygus, šį netolygumą lėmė tai, kad iki 2004 m. šiai daliai mokesčių buvo priskiriami tik prekyviečių mokestis, o 2003 m. dar ir pelno mokestis. Nuo 2004 m. šiai grupei priskiriami mokesčiai už aplinkos teršimą. Tai turėjo įtakos, nes kitų mokesčių dalis padidėjo 415 tūkst. Lt (sudarė 1,71 proc. visų mokestinių pajamų). 2005 m. lyginant su 2004 m. pastebimas padidėjimo tempas, kuris siekė 37 proc., nes šioje mokesčių dalyje atsirado lėšos, surinktos iš valstybės ir vietinių rinkliavų, buvo gauta 573 tūkst. Lt (kas sudarė 2,02 proc. visų mokestinių pajamų).

Įvertinant mokestinių pajamų sklaidos rodiklius, pateiktus 4 lentelėje, matyti, kad pajamų iš turto mokesčių visuma labiausiai vienaarūšė, nes jos variacijos koeficientas yra 11,39 proc., tai vidutinis variacijos laipsnis, nors jis labai artimas mažam laipsniui. Vidutinę variaciją turi ir pajamų iš gyventojų pajamų mokesčio visuma, nes jos variacijos koeficientas – 20,85 proc. Tai jau kraštinė vidutinės variacijos riba. Kadangi pajamų iš kitų mokesčių variacijos koeficientas yra 74,62 proc., vadinasi ši visuma yra labiausiai nevienarūšė ir jos aritmetinis vidurkis negali tiksliai atspindėti visos visumos.

4 lentelė

Mokestinių pajamų statistiniai rodikliai

Mokestinės pajamos	Aritmetinis vidurkis	Dispersija	Vidutinis kvadratinis nuokrypis	Variacijos koeficientas
GPM	22264,4	21554568	4642,69	20,85
Turto mokesčiai	2083,3	55796,88	236,21	11,39
Kiti mokesčiai	292,3	47578,89	218,12	74,62

Šaltinis: sudaryta autorės.

Šalia apskaičiuotų sklaidos rodiklių, atlikta tarpusavio ryšių glaudumo analizė. Siekiant išsiaiškinti gyventojų pajamų mokesčio surinkimo į biudžetą priklausomybę nuo darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus Šiaulių rajone, apskaičiuoti šie rodikliai: tiesinės koreliacijos koeficientas, regresijos koeficientas.

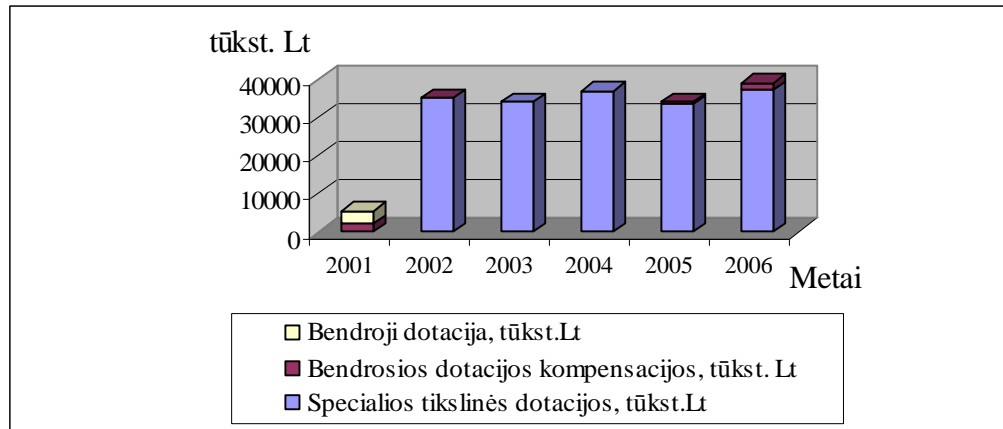
Tiesinės koreliacijos koeficientas = 0,32;

Regresijos koeficientas = 2605 ;

Kadangi tiesinės koreliacijos koeficientas tik 0,32, tai ryšys tarp darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus ir surenkamų pajamų iš GPM nėra glaudus. Darbingo amžiaus gyventojų skaičiui padidėjus 1 tūkstančiu, surenkamų pajamų iš GPM dydis padidėja 2605 tūkst. Lt.

Kaip jau buvo minėta, dotacijos, kurias Šiaulių rajono savivaldybė gauna iš valstybės biudžeto, sudaro daugiau negu pusę visų biudžeto pajamų. Jų lyginamasis svoris visose pajamose svyruoja nuo 63,08 proc. iki 47,75 proc.(žr. 6 pav.), išskyrus 2001 m., kol galiojo senoji savivaldybių biudžetų pajamų sudarymo tvarka ir savivaldybės gaudavo visą surenkamą gyventojų pajamų mokestį. Tais metais valstybės biudžeto dotacijų dydis Šiaulių rajono savivaldybės biudžete sudarė tik 11,98 proc. (5629 tūkst. Lt). Bendrą dotacijos dydį apėmė valstybės biudžeto bendroji dotacija (3402 tūkst. Lt), specialios tikslinės dotacijos (52 tūkst. Lt) ir bendrosios dotacijos kompensacija (2174 tūkst. Lt).

8 paveiksle matyti, kad specialios tikslinės dotacijos sudaro didžiausią dalį bendroje dotacijų

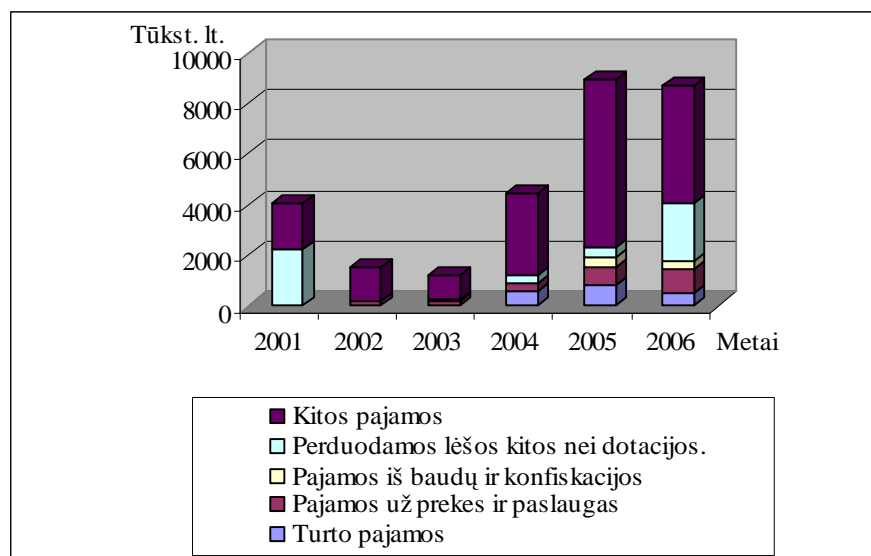

8 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto dotacijų kitimas 2001-2006 m., tūkst. Lt

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis. apimtyje, išskyrus 2001 m., nes tais metais Šiaulių rajono savivaldybė gavo specialias tikslines dotacijas tik karo prievolei administruoti ir valstybinių pašalpų šeimoms auginančioms vaikus įstatymo vykdymui. Šios dotacijos tesudarė 0,93 proc. visų dotacijų dydžio. Taigi kitas 2001 m. dotacijas sudarė valstybės biudžeto bendroji dotacija mokestinėms pajamoms išlyginti - 3402 tūkst. Lt (60,4 proc. visų dotacijų) ir bendrosios dotacijos kompensacija – 2174 tūkst. Lt (38,6 proc. visų dotacijų). 2001 m. lapkričio 9 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo naujai redakcijai, pasikeitė visa dotacijų skyrimo tvarka, jų apskaičiavimo metodikos. Buvo

nustatyta, kad specialios tikslinės dotacijos skiriamos: valstybinėms (perduotoms savivaldybėms) funkcijoms atlikti, priskirtajai (ribotai savarankiškai) savivaldybių funkcijai (vaikų , jaunimo ir suaugusiųjų bendrajam lavinimui organizuoti) atlikti ir Seimo bei Vyriausybės patvirtintoms programoms vykdyti. Visos šios priežastys lėmė, kad 2002 m. specialios tikslinės dotacijos padidėjo šešis kartus ir siekė 35001,9 tūkst. Lt , o visose dotacijose sudarė 99,9 proc. Kaip matyti iš 8 paveikslo, tolesniais metais visų dotacijų dydį faktiškai ir lėmė specialios tikslinės dotacijos. Taigi visų dotacijų, lyginant 2002 -2006 m., didžiausias padidėjimo tempas pastebimas 2006 m., jis siekia 14,69 proc., arba 2006 m. valstybės skiriamų dotacijų dydis Šiaulių rajono savivaldybei išaugo 5005 tūkst. Lt lyginant su 2005 m.(žr. 4 priedą). 2003 m. ir 2004 m. Šiaulių rajono savivaldybė negavo bendrosios dotacijos kompensacijos, nes tais metais nei Seimas, nei Vyriausybė nepriėmė sprendimų, kurie turėtų įtakos nenumatytam savivaldybių biudžetų pajamų ir išlaidų kitimui, kadangi būtent ši dotacijų rūšis ir yra skirta šiems pokyčiams kompensuoti. Iš specialių tikslinių dotacijų 2002-2006 m. didžiausią dalį sudarė speciali tikslinė dotacija valstybinėms funkcijoms atlikti, ji sudarė nuo 31,8 proc. iki 49, 4 proc. visų specialių tikslinių dotacijų dydžio, ir atitinkamai mažėjo kiekvienais metais. Kita didelė specialių tikslinių dotacijų dalis tenka specialiai tikslinei dotacijai moksleivio krepšeliui finansuoti. 2002 m. sudariusi 46,5 proc. visų specialių tikslinių dotacijų, 2006 m. ši dotacija sudarė jau 53,5 proc. visų specialių tikslinių dotacijų dydžio. Tam turėjo įtakos visoje Lietuvoje didėjantis moksleivio krepšelio dydis. Jei 2002 m. jis buvo 1521 Lt , tai 2006 m. šis dydis padidėjo 421 Lt ir siekė 1942 Lt.

Atlikus biudžeto mokestinių pajamų ir skiriamų dotacijų analizę, lieka išanalizuoti, kaip kito nemokestinių pajamų, surenkamų Šiaulių rajono savivaldybės biudžete, dydis. Kaip matyti iš 9 paveikslo, nemokestinių pajamų dydis nagrinėjamu laikotarpiu svyruoja labai nevienodai.

9 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto nemokestinės pajamos 2001-2006 m., tūkst. Lt

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis.

Analizuojant nemokestinių pajamų kitimą baziniu būdu, t.y. kaip keitėsi šios pajamos lyginant su 2001 m., matyti, kad didžiausias jų sumažėjimas buvo 2003 m., sumažėjimo tempas siekė 70,43 proc., t.y. nemokestinės pajamos sumažėjo 2865 tūkst. Lt. 2004 m. savivaldybės gautų nemokestinių pajamų dydis pasiekė ir truputį viršijo 2001 m. dydį, buvo surinkta 4476 tūkst. Lt, didėjimo tempas siekė 110,03 proc.

Ypač didelis šuolis pastebimas 2005 m., kada nemokestinės pajamos išaugo dvigubai lyginant su 2001 m. Dabar jų padidėjimo tempas siekė 118,9 proc., tai sudarė nemokestinių pajamų padidėjimą 4837 tūkst. Lt. Analizuojant kaip keitėsi nemokestinės pajamos kasmet, t.y. grandininiu būdu, matyti, kad 2004 m. jų didėjimo tempas buvo didžiausias – 372,07 proc., nemokestinės pajamos lyginant su 2003 m. išaugo daugiau negu tris kartus. Jei 2003 m. nemokestinės pajamos buvo 1203 tūkst. Lt, tai 2004 m. – 4476 tūkst. Lt. Tačiau analizuojant pagal absoliutų pokytį, didžiausias nemokestinių pajamų kitimas pastebimas 2005 m. lyginant su 2004 m., biudžeto nemokestinės pajamos padidėjo 4429 tūkst. Lt ir sudarė 8905 tūkst. Lt.

9 paveiksle matyti, kad nemokestines pajamas 2001-2006 m. sudarė turto pajamos, pajamos už prekes ir paslaugas, pajamos iš baudų ir konfiskacijos, perduodamos lėšos savivaldybei ir kitos pajamos. Šių pajamų netolygumui nagrinėjamu laikotarpiu turėjo įtakos nevienoda pajamų klasifikacija. Nuo 2003 m. liepos 11 d. pasikeitė Savivaldybių biudžetų pajamų ir išlaidų klasifikacija. Nemokestinės pajamos suskirstytos į jau minėtas grupes. Todėl atliekant analizę, naudotasi šiuo suskirstymu. 2001 m. nemokestines pajamas sudarė perduodamos lėšos (55,1 proc.) ir kitos pajamos (44,9 proc.). 2002-2003 m. nemokestinių pajamų apimtis panaši. Jas sudaro pajamos už prekes ir paslaugas (atitinkamai 13,2 proc.(2002 m.) ir 15,3 proc. (2003 m.) visų nemokestinių pajamų), tačiau lyginant pagal apimtį, šių pajamų 2003 m. buvo gauta mažiau 21 tūkst. Lt. Kitų pajamų lyginamasis svoris visose nemokestinėse pajamose - 85,8 proc.(2002 m.) ir 75,1 proc.(2003 m.), bei nedidelę dalį sudarė perduodamos lėšos (atitinkamai 1,0 proc. (2002 m.) ir jau 8,2 proc. (2003 m.) visų nemokestinių pajamų) (žr. 7 priedą). 2003 m. savivaldybė gavo jau ir turto pajamų, tiesa, jos tesudarė 1,4 proc. visų nemokestinių pajamų. Tačiau 2003 m. nemokestinių pajamų buvo surinkta mažiausiai (1203 tūkst. Lt). O 2004 m. matosi ryškus nemokestinių pajamų padidėjimas. Nors lyginant struktūriškai visi straipsniai sumažėjo, išskyrus turto pajamų, jų lyginamasis svoris padidėjo 11 procentinių punktų, pagal apimtį pajamos išaugo. Pajamos už prekes ir paslaugas padidėjo 156 tūkst. Lt, kitos pajamos išaugo 2351 tūkst. Lt, o perduodamos lėšos padidėjo 227 tūkst. Lt. 2005 m. nemokestinės pajamos siekė 8905 tūkst. Lt. Nemokestines pajamas papildė pajamos iš baudų ir konfiskacijos, tačiau jų dalis nemokestinėse pajamose sudarė tik 4,4 proc. (309 tūkst. Lt). Palyginus 2006 m. su 2005 m., matyti, kad nemokestinių pajamų gauta 217 tūkst. Lt mažiau. Tačiau lyginant pasikeitimus pagal struktūrą, matyti, kad perduotų lėšų lyginamasis svoris padidėjo 21,3 procentiniais punktais., tačiau kitų pajamų dalis

visose nemokestinėse pajamose sumažėjo 19,9 procentinius punktus. Panašus pasikeitimas pastebimas turto pajamose ir pajamose už prekes bei paslaugas. 2006 m. turto pajamų dalis visose nemokestinėse pajamose sumažėjo 2,8 procentinius punktus, o pajamų už prekes bei paslaugas dalis padidėjo 2,5 procentiniais punktais.

Įvertinant nemokestinių pajamų sklaidos rodiklius, pateiktus 5 lentelėje, matyti, kad tik pajamų iš baudų ir konfiskacijų visuma yra vienarūšė, nes jos variacijos koeficientas sudaro 8,39 proc. Visų kitų pajamų variacijos rodikliai rodo, kad jų sklaidos laipsnis labai didelis, t.y. visumos labai nevienarūšės.

5 lentelė

Nemokestinių pajamų statistiniai rodikliai

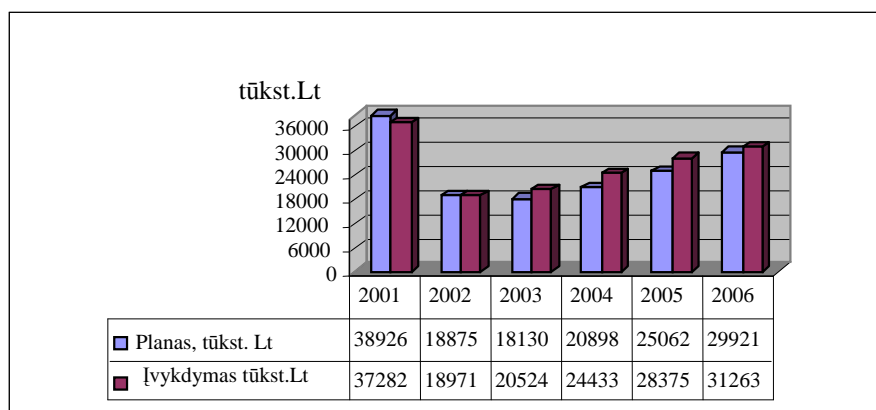
Nemokestinės pajamos:	Aritmetinis vidurkis	Dispersija	Vidutinis kvadratinis nuokrypis	Variacijos koeficientas
Turto pajamos	472,25	79511,19	281,98	59,71
Pajamos už prekes ir paslaugas	495,60	88208,64	297,00	59,93
Pajamos iš baudų ir konfiskacijos	340,50	816,75	28,58	8,39
Perduodamos lėšos, kitos nei dotacijos	895,83	938987,14	969,01	108,17
Kitos pajamos	3087,50	3982624,92	1995,65	64,64

Šaltinis: sudaryta autorės

Tokius didelius svyravimus nemokestinėse pajamose lėmė labai netolygios atskirų grupių įplaukos. Pavyzdžiui, turto pajamas savivaldybė pradeda gauti tik nuo 2004 m. Šioje grupėje didžiausios lėšos gaunamos iš mokesčio už valstybinę žemę ir vidaus vandenių fondo vandens telkinius. Pajamų už prekes ir paslaugas grupėje didžiausia dalis tenka lėšoms, gautoms iš biudžetinių įstaigų už jų teikiamas paslaugas, nors iki 2004 m. iš šių įstaigų buvo gauta atitinkamai 205 tūkst. Lt ir 184 tūkst. Lt. 2004 m. biudžetinių įstaigų gaunamos pajamos padidėjo beveik dvigubai ir sudarė 340 tūkst. Lt, o 2006 m. biudžetinių įstaigų pajamos buvo 495 tūkst.Lt. Didžiausią dalį lėšų įneša 2003 m. įkurtas Švietimo paslaugų centras, kuris 2006 m. surinko 336 tūkst. Lt pajamų. 2005 m. ir 2006 m. pajamų už prekes ir paslaugas grupė pasipildė lėšomis gautomis už išlaikymą ikimokyklinėse įstaigose ir už suteiktas socialinės globos paslaugas, tad papildomai 2005 m. buvo gauta 350 tūkst. Lt, o 2006 m. 450 tūkst. Lt.

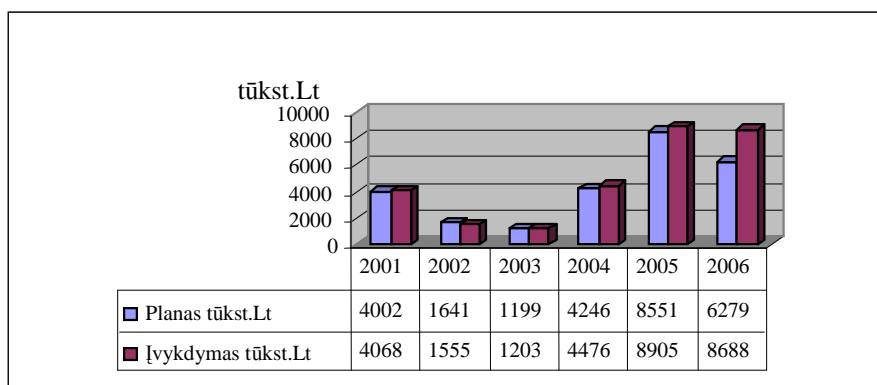
Perduodamų lėšų, kitų nei dotacijos grupėje pajamos gaunamos labai nevienodai, nes šias pajamas sudaro lėšos daugiausia gautos iš Valstybės biudžeto ir turinčios tikslinę paskirtį. Pavyzdžiui, lėšos paramai mažas pajamas gaunančioms šeimoms dėl kuro pabrangimo, lėšos valstybės garantijoms nuomininkams, gyvenantiems savininkams grąžintinuose namuose, vykdyti, ir kt.

Apibendrinant šį skyrių, 10 ir 11 paveikslė pateikiama, kaip buvo vykdomas mokestinių ir nemokestinių pajamų planas. Kaip matyti iš paveikslų, beveik visais metais tiek mokestinių, tiek nemokestinių pajamų planas buvo vykdomas 100 proc. ir daugiau.

10 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto planinių ir faktinių mokestinių pajamų palyginimas, tūkst. Lt

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis.

11 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto planinių ir faktinių nemokestinių pajamų palyginimas, tūkst. Lt

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis.

Planuotų mokestinių pajamų nebuvo surinkta tikrai 2001 m., tais metais planas įvykdytas tik 96 proc., savivaldybės biudžetas negavo 1644 tūkst. Lt planuotų mokestinių pajamų. Daugiausia viršplaninių mokestinių pajamų gauta 2004 m. – 3535 tūkst. Lt, ir planas viršytas 117 proc. Nemokestinių pajamų planas neįvykdytas 2002 m., ir siekė 5 proc., kas sudarė 86 tūkst. Lt. Visais metais buvo gauta viršplaninių pajamų.

Galima daryti išvadą, kad Šiaulių rajono savivaldybėje surenkant biudžetines pajamas didelių sunkumų nėra, nes kaip matyti, planinės pajamos surenkamos, dar ir gaunant viršplaninių lėšų. Taip pat pastebima ir biudžeto pajamų augimo tendencija. Tačiau pastebima ir tokia tendencija, kad

savivaldybės biudžeto pajamose didėja valstybės skiriamų dotacijų dydis, nes jis 2006 m. jau sudarė 49,44 proc. visų pajamų. Didžiąją dalį šių dotacijų sudaro specialios tikslinės dotacijos. Šis veiksnys lemia savivaldybės finansinį savarankiškumą, kadangi specialių tikslinių dotacijų panaudojimas griežtai reglamentuotas įstatymo. Vadinasi, galima teigti, kad išlikus specialių tikslinių dotacijų dydžio didėjimo tendencijai, Šiaulių rajono savivaldybei reikės geriau planuoti, kaip gauti papildomų pajamų, kad galėtų padengti savo išlaidas tose srityse, kurių neremia valstybė.

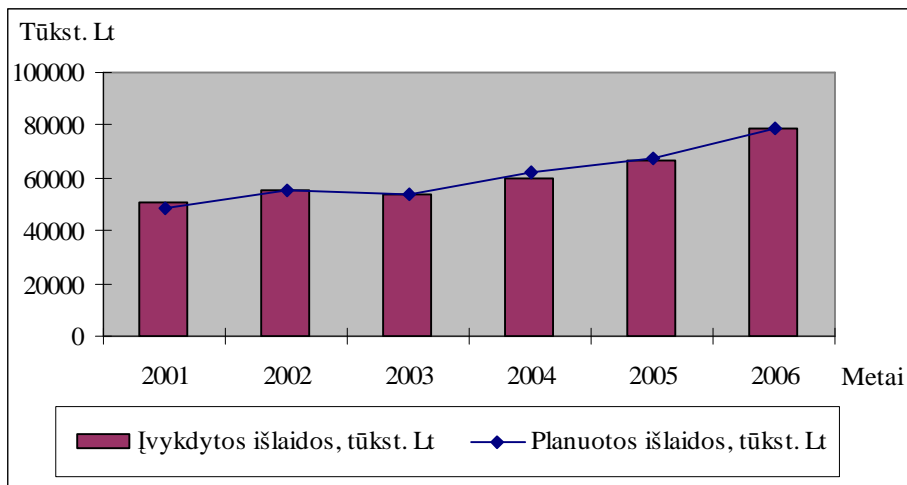
2.3. Šiaulių rajono savivaldybės 2001-2006 m. biudžeto išlaidų analizė

2.3.1. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų apimties pokyčiai ir jų priežastys

Išanalizavus Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų dinamiką ir struktūrinius pokyčius, pereinama prie kitos svarbios savivaldybės biudžeto dalies – išlaidų analizės. Kaip jau buvo minėta ankstesniuose skyriuose, savivaldybės biudžetuose sukaupiamos lėšos negali būti skiriamos kitiems tikslams, kaip įstatymų priskirtoms funkcijoms įgyvendinti bei programoms vykdyti. Savarankiškosios savivaldybių funkcijos daugiausia finansuojamos mokestinėmis ir nemokestinėmis savivaldybių pajamomis. Seimo ir Vyriausybės programų vykdymas finansuojamas valstybės biudžeto specialiomis tikslinėmis dotacijomis.

1.1 poskyryje buvo minėta, kad savivaldybės biudžetas yra tvirtinamas be deficito, tad ir planuojant išlaidas, turi būti atsižvelgiama į tai, kiek pajamų planuoja surinkti savivaldybė į savo biudžetą ateinančiais metais. Tačiau metų eigoje atsiradus nenumatytoms išlaidoms, ar nesurinkus planuotų pajamų, yra imamos paskolos arba mažinamos išlaidos.

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų analizė pradedama nuo planinių ir faktiškai įvykdytų išlaidų palyginimo. Iš 12 paveikslo matyti, kad 2001 m. faktinės išlaidos viršijo planines, ir tai sudarė 5 proc., o 2006 m. išlaidos buvo viršytos 0,7 proc. Kitais nagrinėjamo laikotarpio metais faktinės išlaidos buvo mažesnės už planines. Didžiausias atotrūkis nuo plano pastebimas 2004 m., kada faktinių išlaidų buvo mažiau 3,3 proc. Likusiųjų metų neįvykdytų išlaidų lygis svyruoja nuo 0,3 poc. iki 0,6 proc. Taigi šie neatitikimai rodo, kad savivaldybei neužtenka surenkamų pajamų visoms savo suplanuotoms išlaidoms įvykdyti, vadinasi, nukenčia asignavimų valdytojai, kurie turi taip pat sumažinti savo išlaidas, vadinasi, savivaldybėms priskirtų funkcijų vykdymo kokybė taip pat suprastėja.

12 pav. Šiaulių rajono savivaldybės planinės ir faktinės išlaidos 2001- 2006 m., tūkst. Lt

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis.

Analizuojant Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų pokyčius ir kitimo tempus 2001-2006 m., matyti didėjimo tendencija. 6 lentelėje pateikiamas išlaidų pokytis ir didėjimo bei padidėjimo tempai, apskaičiuoti tiek baziniu, tiek grandininio būdu. Palyginus paskutinius metus su baze, pastebimas 54,91 proc. padidėjimo tempas, biudžeto išlaidos per šešerius metus išaugo 28012 tūkst. Lt.

6 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų bazinis ir grandininis kitimas 2001-2006 m.

Metai	Viso išlaidos, tūkst. Lt						
	Faktinės išlaidos, tūkst. Lt	Absoliutus pokytis, tūkst.Lt		Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis
2001	51016	0	-	100	-	0	-
2002	55267	4251	4251	108,33	108,33	8,33	8,33
2003	53478	2462	-1789	104,83	96,76	4,83	-3,24
2004	60075	9059	6597	117,76	112,34	17,76	12,34
2005	66794	15778	6719	130,93	111,18	30,93	11,18
2006	79028	28012	12234	154,91	118,32	54,91	18,32

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto 2001-2006 m. įvykdymo ataskaitomis.

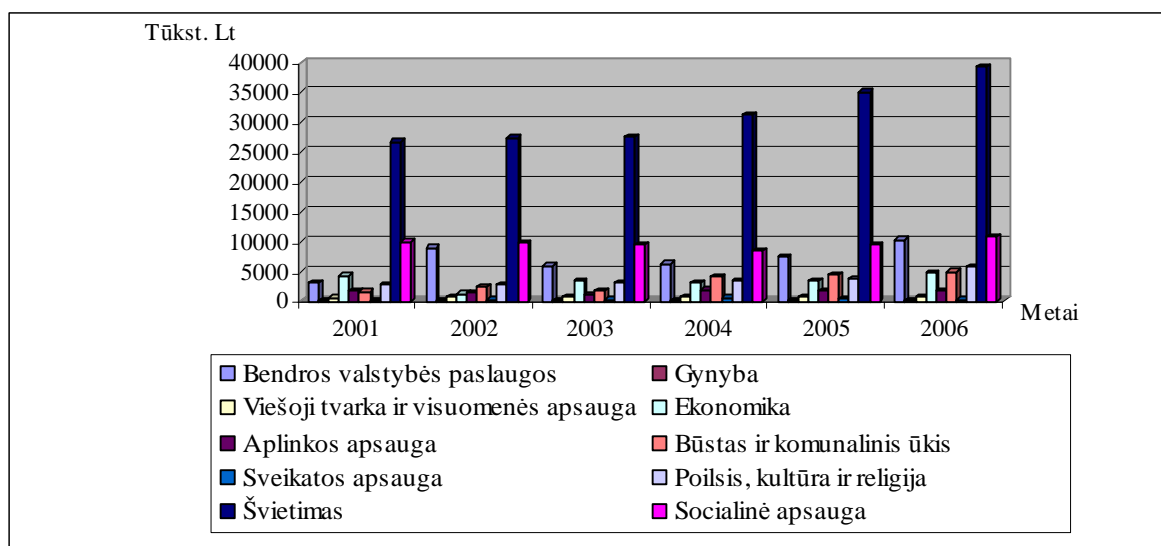
Pagal apskaičiuotą vidutinį absoliutų padidėjimą ir vidutinį didėjimo tempą biudžeto išlaidos vidutiniškai kasmet padidėdavo po 5602,4 tūkst. Lt, arba vidutiniškai po 9 proc. analizuojamu 2001-2006 m. laikotarpiu. Taigi lyginant visus metus su baziniais, matyti, kad mažiausias didėjimo tempas buvo 2003 m. - 104,83 proc., t.y. biudžeto išlaidos padidėjo 2462 tūkst. Lt palyginus su 2001 m. Lyginant 2003 m. su 2002 m. didėjimo tempas tesiekė 96,76 proc., taigi išlaidos sumažėjo 1789 tūkst. Lt. Lyginant, kaip keitėsi biudžeto išlaidos kasmet, t.y. grandininio būdu, 2006 m. taip pat pastebimas

didžiausias padidėjimo tempas – 18,32 proc. Tais metais biudžeto išlaidos padidėjo 12234 tūkst. Lt palyginus su 2005 m., ir sudarė 79028 tūkst. Lt. Kitų metų padidėjimo tempai svyruoja nuo -3,24 proc. iki 12,34 proc. (žr. 9 priedą).

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų pokyčius lėmusias priežastis galima būtų suskirstyti tarsi į dvi grupes. Pirmoji – išlaidų didėjimą lėmė valstybės perduodamų funkcijų savivaldybėms didėjimas. Pavyzdžiui 2002 m. savivaldybėms buvo perduotos 7 papildomos funkcijos: pasėlių deklarasavimas, ūkininkų ūkių registravimas, kanopinių žvėrių žemės ūkiui padarytos žalos nustatymas, melioracijos ir hidrotechnikos įrenginių eksploatavimas, žemės ūkio klausimų koordinavimas ir kt. Kasmet vis didėjantis valstybinių (perduotų savivaldybėms) funkcijų kiekis pareikalauja iš savivaldybės ir didesnių išlaidų, šioms funkcijoms vykdyti. Kita grupė priežasčių – tai didėjančios pačios savivaldybės reikmės, nes daugėjo įvairių vykdomų programų, buvo renovuojamos rajono švietimo įstaigos, didėjo išlaidos Komunalinio ūkio plėtai. Kituose 2.3. skyriaus poskyriuose ir bus nagrinėjama, kaip gi keitėsi atskirų grupių išlaidos, kas turėjo įtakos tiems pokyčiams.

2.3.2. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų struktūros pokyčiai ir jų priežastys

Išanalizavus Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų apimtys pokyčius, juos lėmusias priežastis, pereinama prie biudžeto išlaidų struktūros pokyčių analizės. 13 paveiksle pavaizduotos Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidos 2001-2006 m. Jos suskirstytos pagal valstybės funkcijas. Tokia klasifikacija buvo patvirtinta Lietuvos Respublikos finansų ministro 2003 m. liepos 3 d. įsakymu Nr. 1K-184 „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių biudžetų pajamų ir išlaidų klasifikacijos patvirtinimo“. Visos savivaldybės išlaidos suskirstytos į 10 skyrių.

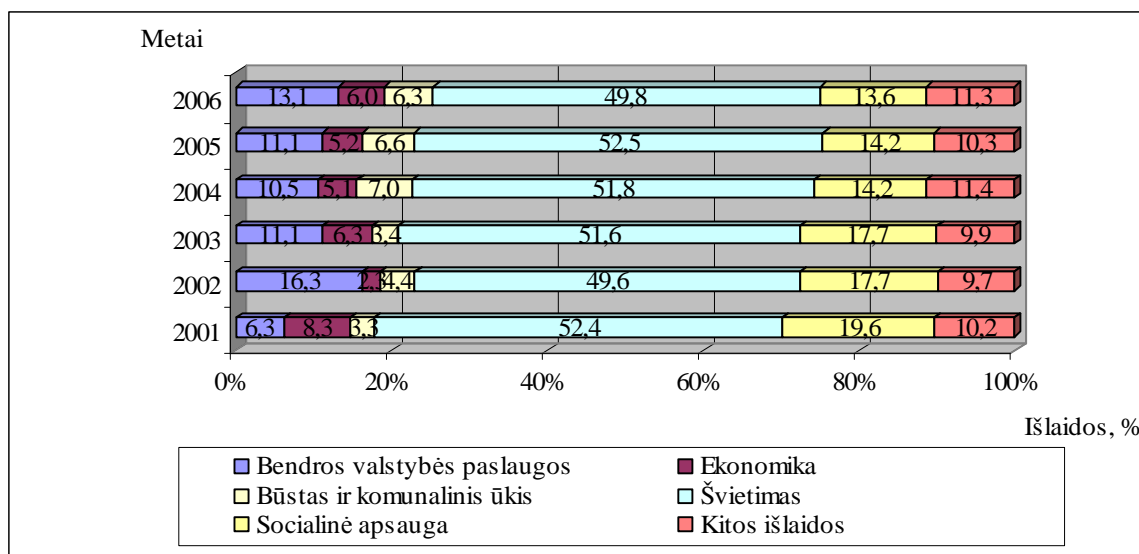
13 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų kitimas 2001-2006 m., tūkst. Lt

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis.

Taigi, kaip matyti iš 13 paveikslė, kuriame pateikiamos visos išlaidos, ir iš 14 paveikslė, kuriame pavaizduota biudžeto išlaidų struktūra, didžiausios išlaidos biudžete tenka švietimui. Jų lyginamoji dalis visose išlaidose šešerių metų laikotarpiu daug nesikeičia, intervalas [49,6;52,5] proc. Švietimui skirtos išlaidos 2005 m. sudarė didžiausią dalį išlaidų struktūroje – 52,5 proc., o mažiausią – 2002 m., kada jo lyginamoji dalis visose biudžeto išlaidose buvo 49,6 proc.

Kiti du didesni Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų skyriai yra socialinė apsauga ir bendros valstybės paslaugos. Įvertinant jų dalis visose išlaidose 2001-2006 m. laikotarpiu, matoma priešinga tendencija. Jei socialinės apsaugos išlaidų lyginamoji dalis kiekvienais metais mažėjo atitinkamai nuo 19,6 proc. (2001 m.), 17,7 proc. (2002 m., 2003 m.), 14,2 proc. (2004 m., 2005 m.) iki 13,6 proc. (2006 m.), tai išlaidų bendroms valstybės paslaugoms dalis visose išlaidose analizuojamu 2001-2006 m. laikotarpiu didėjo, jos intervalas [6,3; 16,3] proc.

14 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų struktūra 2001-2006 m., proc.

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis.

Ypač šių išlaidų lyginamoji dalis išaugo 2002 m. ir sudarė 16,3 proc. visų biudžeto išlaidų. Lyginant 2003-2006 m. bendrųjų valstybės paslaugų išlaidų dalį visose išlaidose, ji svyruoja nuo 10,5 proc. iki 13,1 proc. Taigi kaip matyti 2006 m. tiek socialinės apsaugos išlaidos (13,6 proc), tiek išlaidos bendroms valstybės paslaugoms (13,1 proc.) sudarė panašią procentinę dali visose išlaidose.

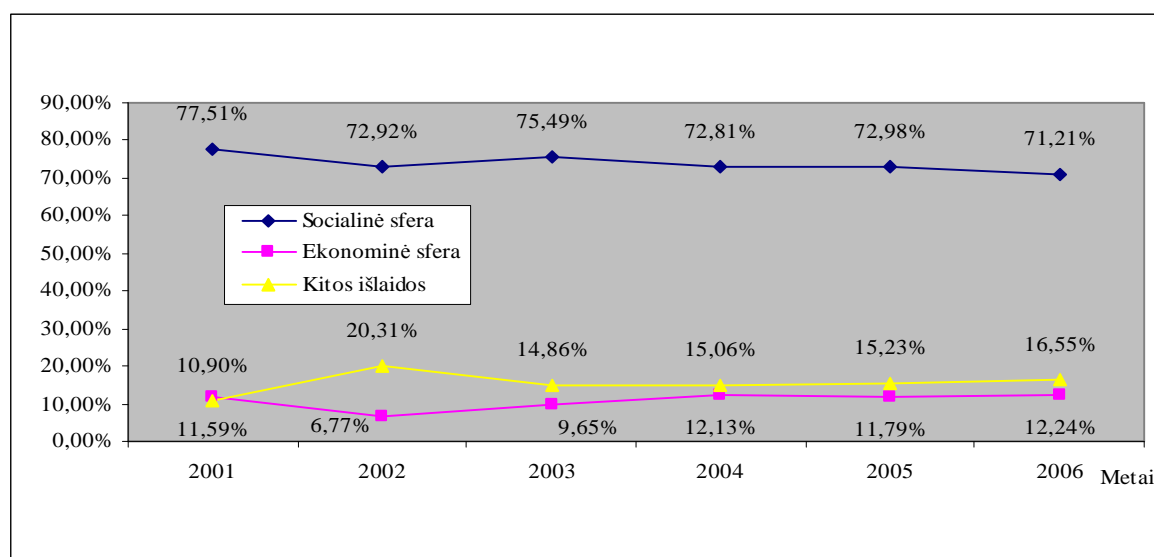
Ekonomikai skirtų išlaidų dalis 2001-2003 m. buvo labai netolygi. Jei 2001 m. išlaidos ekonomikai sudarė 8,3 proc. visų išlaidų, tai 2002 m. jų lyginamasis svoris sumažėjo net 6 procentiniais punktais ir sudarė tik 2,3 proc. visų biudžeto išlaidų. Tačiau 2003 m. išlaidos ekonomikai padidėjo ir jų lyginamoji dalis jau siekė 6,3 proc. visų išlaidų. 2004-2006 m. išlaidų ekonomikai dalis buvo panaši, 5,1 proc., 5,2 proc., 6,0 proc.

Nagrinėjamu laikotarpiu žymiai išaugo būsto ir komunalinio ūkio išlaidoms tenkanti lyginamojo dalis. Jei 2001 m. šios išlaidos tesudarė 3,3 proc. visų išlaidų, tai 2004 m. jų dalis padidėjo ir sudarė jau 7 proc. visų išlaidų. 2005 m. ir 2006 m. išlaidų būstui ir komunaliniam ūkiui lyginamasis svoris vėl sumažėjo, ir sudarė atitinkamai 6,6 proc. ir 6,3 proc. visų išlaidų.

Kadangi kitų sričių lyginamoji dalis visose išlaidose nedidelė, jų struktūros kitimas neanalizuojamas.

Mokslinėje literatūroje, analizuojant biudžeto išlaidas, visos savivaldybės išlaidos suskirstomos į tris dideles grupes [12;18], tada atliekama kiekvienos grupės išlaidų detali analizė. Šias grupes sudaro: išlaidos socialinei sferai, išlaidos ekonomikai ir kitos išlaidos. Šiuo aspektu toliau bus pateikiama Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų analizė. Socialinei sferai priskiriamos šios išlaidos: švietimas, sveikatos apsauga, socialinė apsauga, poilsis kultūra ir religija. Ekonomikos sritį apibūdina dvi išlaidų grupės: ekonomika, būstas ir komunalinis ūkis. Kitoms išlaidoms priskiriamos likusios išlaidų grupės: bendros valstybės paslaugos, gynyba, viešoji tvarka ir visuomenės apsauga, aplinkos apsauga.

15 paveiksle pateikiamas Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų grupių procentinės dalies kitimas nagrinėjamu laikotarpiu. Santykiniai išlaidų dydžiai mažėjimo tvarka išsirikiuoja taip: išlaidos socialinei sferai, kitos išlaidos, išlaidos ekonomikai. Tad akivaizdu, kad didžioji dalis savivaldybės išlaidų skiriama socialinei sferai finansuoti. Per šešerius metus socialinei sferai skiriamų išlaidų lyginamoji dalis mažai ir keitėsi, jos intervalas [71,21; 77,51] proc.

15 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų struktūra pagal bendrąsias funkcijas 2001-2006 m., proc.

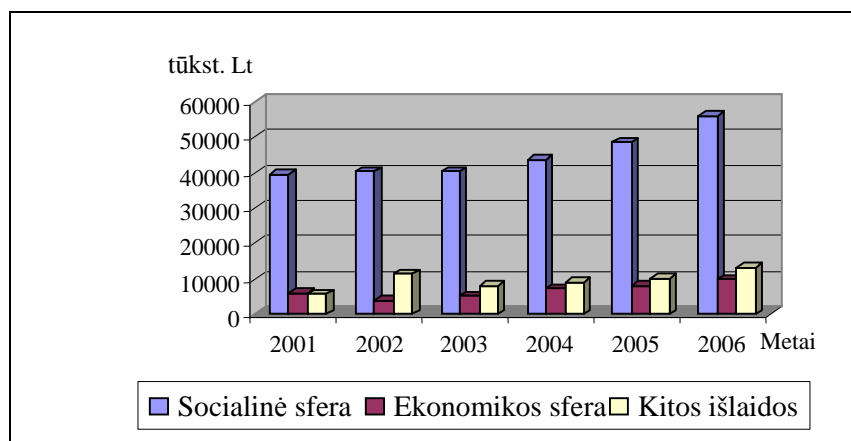
Šaltinis: sudaryta autorės vadovaujantis Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto 2001-2006 m. įvykdymo ataskaitomis.

Pastebima ir tokia tendencija - nors nagrinėjamoju laikotarpiu savivaldybės išlaidos socialinei sferai absoliutine reikšme didėja, tačiau nuo 2003 m. išlaidų socialinei sferai dalis visose išlaidose po truputį mažėja. Jei 2003 m. šių išlaidų dalis sudarė 75,49 proc., tai 2006 m. socialinės sferos išlaidos tesudaro 71,21 proc. visų savivaldybės išlaidų. Vadinasi lyginamasis svoris sumažėjo 4,28 proc.

Gana stabilios yra ir kitos išlaidų grupės, tačiau jų dalis visose išlaidose kur kas mažesnė. Kitų išlaidų dalis 2001-2006 m. svyruoja intervale [10,90;20,31] proc. Šių išlaidų dalis, priešingai negu išlaidų socialinei sferai dalis, atitinkamai didėja. Ypač kitų išlaidų dalis padidėja 2002 m. ir sudaro 20,31 proc. visų savivaldybės biudžeto išlaidų. Tačiau 2003 m. kitų išlaidų dalis labai sumažėja ir tesiekia 14,86 proc. visų išlaidų. Lyginant 2004 - 2006 m. kitų išlaidų dalies svyravimai sumažėja ir kiekvienais metais lyginamoji dalis po truputį didėja: nuo 15,06 proc. 2004 m. iki 16,55 proc. 2006 m.

Mažiausia visų išlaidų dalis tenka ekonomikos sferai. Ypač jos dalis sumažėja 2002 m. ir sudaro tik 6,77 proc. visų išlaidų. Ši sumažėjimą lėmė dvigubai padidėjusios kitos išlaidos. Lyginant 2003 – 2006 m., išlaidų ekonominei sferai dalis kinta nežymiai, vienais metais padidėdama, kitais sumažėdama. O 2006 m. išlaidos ekonomikai sudarė 12,24 proc. visų savivaldybės biudžeto išlaidų.

Analizuojant savivaldybės biudžeto išlaidų kitimą, neužtenka išnagrinėti, kaip keitėsi jų struktūra, nes lyginamosios dalies kitimas neleidžia matyti, kaip keitėsi išlaidų dydis, didėjo jis ar mažėjo. Tuo tikslu toliau analizuojamas išlaidų absoliutus pokytis ir kitimo tempai (žr. 10 priedą). 16 paveiksle yra pateikiamas Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų apimtys pagal bendrąsias funkcijas kitimas 2001- 2006 m. Matyti, kad visų trijų grupių išlaidos per šešerius metus padidėjo. Socialinės sferos išlaidos pirmųjų trijų metų laikotarpiu kito nežymiai, 2002 m. lyginant su 2001 m., išlaidos padidėjo 760 tūkst. Lt., (padidėjimo tempas 1,92 proc.), o 2003 m. išlaidų socialinei sferai savivaldybė skyrė 70 tūkst. Lt daugiau negu 2002 m. (padidėjimo tempas 0,17 proc.).

16 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų pagal bendrąsias funkcijas kitimas 2001-2006 m., tūkst. Lt

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis.

Nuo 2004 m. matoma ryški šios grupės išlaidų didėjimo tendencija, o didėjimo tempai atitinkamai buvo: 2004 m. – 8,34 proc., 2005 m. – 11,45 proc., 2006 m. – 15,44 proc.

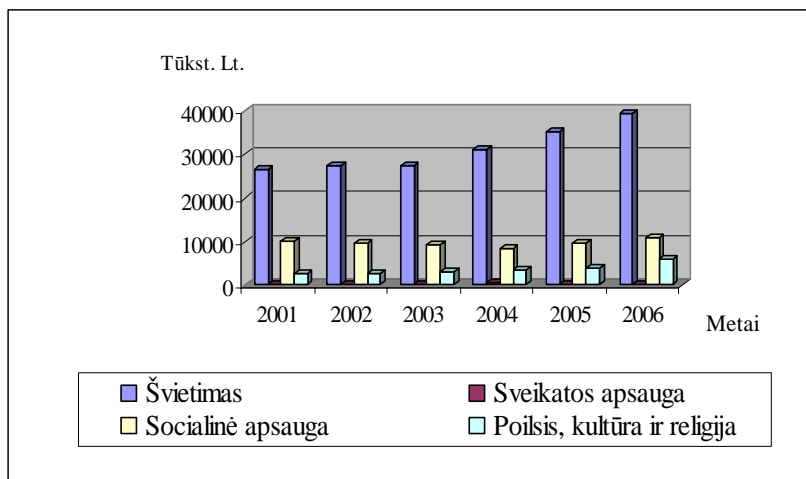
Taigi palyginus 2006 m. su baziniais metais, išlaidos socialinei sferai padidėjo 42,32 proc., arba 16735 tūkst. Lt. Apibendrinant, išlaidos socialinei sferai vidutiniškai per metus padidėja 3347 tūkst. Lt, t.y. vidutiniškai per metus 7,3 proc.

Ekonomikos sferos išlaidos per šešerius metus kito labai nevienodai. Jei 2002 m. lyginant su 2001 m., pastebimas staigus kritimas žemyn, t.y. išlaidos sumažėjo net 2173 tūkst. Lt ir didėjimo tempas buvo 63,25 proc., tai 2003 m. lyginant su 2002 m. ekonomikos sferos išlaidų didėjimo tempas - 137,99 proc. (1421 tūkst. Lt). Didžiausią didėjimo tempą šios grupės išlaidos pasiekė 2004 m. – išlaidos padidėjo palyginus su 2003 m. 41,19 proc. (2126 tūkst. Lt). Tačiau tuos pačius metus lyginant su baziniais, padidėjimo tempas buvo tik 23,24 proc. (1374 tūkst. Lt). Mažiausias grandininis padidėjimo tempas buvo 2005 m. (8,07 proc.), t.y. absoliutine reikšme išlaidos ekonomikai padidėjo tik 588 tūkst. Lt. O 2006 m. šios išlaidos šoktelėjo ir padidėjo 1796 tūkst. Lt (22,81 proc.). Taigi per visą nagrinėjamą laikotarpį išlaidos ekonomikai išaugo 3758 tūkst. Lt, arba vidutiniškai kasmet padidėjo po 751,6 tūkst. Lt, t.y. vidutiniškai per metus 10,2 proc. (žr. 10 priedą).

Iš 16 paveikslo matyti, kad kitų išlaidų kitimas nagrinėjamu laikotarpiu buvo ypač netolygus. Pastebimas staigus šuolis aukštyn, t.y. lyginant 2002 m. su 2001 m. kitos išlaidos padidėjo dvigubai, t.y. 5664 tūkst. Lt, padidėjimo tempas siekia 101,85 proc. Tačiau 2003 m. kitos išlaidos vėl stipriai sumažėjo – 3280 tūkst. Lt, o sumažėjimo tempas buvo 29,22 proc. 2004m. ir 2005 m., lyginant grandininiu būdu, kitų išlaidų padidėjimo tempai nedaug skyrėsi, atitinkamai 13,9 proc. ir 12,4 proc. Bet 2006 m. šis tempas siekė 28,6 proc., t.y. kitos išlaidos padidėjo 2909 tūkst. Lt. O palyginus 2006 m. su baziniais, padidėjimas sudarė 7519 tūkst. Lt (padidėjimo tempas 135,21 proc.) (žr. 10 priedą). Vadinasi kitos išlaidos šešerių metų laikotarpiu didėjo vidutiniškai 1503,8 tūkst. Lt, o jų vidutinis padidėjimo tempas buvo 18,6 proc.

Apibendrinant visų trijų grupių išlaidų kitimo tempus, matyti, kad kitų išlaidų kitimo tempai didžiausi, kadangi lyginant 2006 m. su 2001 m. padidėjimo tempas yra 138,21 proc., kai tuo tarpu išlaidų ekonomikai bazinis padidėjimo tempas 2006 m. – 63,55 proc. Mažiausiai keitėsi išlaidos socialinei sferai, jų bazinis padidėjimo tempas 2006 m. buvo 42,32 proc.

Toliau pereinama prie kiekvienos grupės išlaidų detalesnės analizės. 17 paveiksle pateikiamas socialinės sferos išlaidų kitimas 2001-2006 m., o 7 lentelėje – socialinės sferos išlaidų struktūros kitimai nagrinėjamu laikotarpiu.

17 pav. Socialinės sferos išlaidų kitimas 2001-2006 m., tūkst. Lt

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis.

Kaip matyti iš pateiktų duomenų, švietimo išlaidos tiek savo apimtimi, tiek ir lyginamąja dalimi užima didžiausią vietą socialinės sferos išlaidose visu nagrinėjamu laikotarpiu. 2001-2006 m. švietimo išlaidų dalies intervalas [67,56;71,96] proc. Didžiausią dalį šios išlaidos sudarė 2005 m. – 71,96 proc. Tačiau absoliutine reikšme didžiausias švietimo išlaidų padidėjimas matomas 2006 m. lyginant su 2005 m., išlaidos padidėjo 4239 tūkst. Lt (12 proc.). Lyginant su baziniais metais, 2006 m. švietimo išlaidų didėjimo tempas buvo 147 proc., taigi išlaidos švietimui per šešerius metus išaugo 12604 tūkst. Lt. Šiam augimui įtakos turėjo moksleivio krepšelio didėjimas, pedagogų atlyginimų augimas, atliekama mokyklų renovacija. Įvertinant išlaidų švietimui absoliučius pokyčius tiek baziniu, tiek grandininio būdu, bei kitimo tempus, matoma didėjimo tendencija (žr. 11 priedą). Akivaizdi riba yra nuo 2001 m. iki 2003 m., išlaidų augimas ne toks ryškus. Bazinis padidėjimo tempas 2001-2003 m. – 3 proc. (894 tūkst. Lt). Lyginant grandininio būdu, 2003 m. padidėjimo tempas sulėtėjo ir siekė tik 1proc.

7 lentelė

Išlaidų socialinei sferai apimtys ir struktūra 2001-2006 m.

Socialinės sferos išlaidos	2001m.		2002 m.		2003 m.		2004 m.		2005 m.		2006 m.	
	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.
Švietimas	26716	67,56	27391	67,96	27610	68,39	31100	71,1	35081	71,96	39320	69,87
Sveikatos apsauga	150	0,38	251	0,62	264	0,65	596	1,36	374	0,77	308	0,55
Socialinė apsauga	9994	25,27	9790	24,29	9440	23,38	8558	19,57	9501	19,49	10746	19,09
Poilsis, kultūra ir religija	2682	6,78	2870	7,12	3058	7,57	3485	7,97	3792	7,78	5903	10,49
Viso:	39542	100	40302	100	40372	100	43739	100	48748	100	56277	100

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis.

Analizuojant 2004-2006 m., pastebimas ryškus švietimo išlaidų padidėjimas, kiekvienais metais išlaidos vidutiniškai padidėja 3903 tūkst. Lt.

Antroje vietoje socialinės sferos išlaidų grupėje užima išlaidos socialinei apsaugai, jų lyginamosios dalies intervalas [19,09;25,27]. Jei 2001 m. socialinės apsaugos išlaidos sudarė 25,27 proc. visų socialinės sferos išlaidų, tai 2006 m. jų dalis sumažėjo iki 19,09 proc. Analizuojant socialinės apsaugos išlaidų pokyčius tiek baziniu, tiek grandininio būdu, matoma mažėjimo tendencija (žr. 11 priedą). Didžiausias šių išlaidų sumažėjimas buvo 2004 m., bazinis – 1436 tūkst. Lt (sumažėjimo tempas – 14 proc.), grandininis – 882 tūkst. Lt (sumažėjimo tempas – 9 proc.). 2005 m. išlaidos socialinei apsaugai padidėjo 943 tūkst.Lt, tačiau lyginant su baziniais metais, šis pokytis vis dar neigiamas (-493 tūkst. Lt).

Tik 2006 m. išlaidos socialinei apsaugai padidėja tiek, kad jau matomas bazinis padidėjimo tempas (8 proc.), o grandininis sudaro 13 proc. Nors socialinės apsaugos išlaidų lyginamoji dalis, lyginant visą laikotarpį, 2006 m. mažiausia (19,09 proc.), tačiau lyginant absoliutine reikšme, 2006 m. bazinis prieaugis 752 tūkst. Lt, o lyginant 2006 m. su 2005 m. išlaidos padidėjo 1245 tūkst. Lt. Akivaizdu, kad paskutinius dvejus metus Šiaulių rajono savivaldybė daugiau dėmesio skyrė socialinei apsaugai, tačiau yra ir kitas veiksnys - socialiai globojamų žmonių skaičiaus rajone didėjimas, taip pat padidėjo socialinės išmokos.

Trečioji vieta išlaidų socialinei sferai grupėje pagal apimtį ir pagal lyginamąjį svorį tenka išlaidoms poilsiui, kultūrai ir religijai. Jų dalis visose socialinės sferos išlaidose kiekvienais metais po truputį didėja: jei 2001 m. išlaidų kultūrai, poilsiui ir religijai dalis sudarė 6,78 proc. (2682 tūkst. Lt), tai 2006 m. šios išlaidos sudaro 10,49 proc.(5903 tūkst. Lt) visų socialinės sferos išlaidų. Išlaidų poilsiui, kultūrai ir religijai absoliutiniai dydžiai taip pat didėja, lyginant 2006 m. su baziniais, išlaidos padidėjo 3221 tūkst. Lt, o padidėjimo tempas buvo 120 proc., o lyginant su 2005 m. padidėjimo tempas sudarė 56 proc., tai buvo didžiausias išlaidų padidėjimas per visą laikotarpį, skaičiuojant grandininio būdu. Apibendrinant išlaidų kultūrai, poilsiui ir religijai pokyčius, paskutiniųjų metų rodikliai rodo, kad Šiaulių rajono savivaldybė didesnę dėmesį skiria savo rajono kultūros puoselėjimo reikmėms, plečiama turizmo industrija.

Mažiausia dalis socialinės sferos išlaidose tenka sveikatos apsaugos išlaidoms, jų lyginamoji dalis svyruoja intervale [0,38;1,36] proc. Analizuojant išlaidų sveikatos apsaugai pokyčius ir kitimo tempus (žr. 11 priedą), ryškėja išlaidų didėjimo tendencija iki 2004 m., o 2005 m. ir 2006 m. sveikatos apsaugos išlaidos žymiai sumažėja. Jei 2004 m. išlaidų sveikatos apsaugai padidėjimo tempas, paskaičiuotas grandininio būdu, buvo 126 proc., tai 2005 m. ir 2006 m. jau matomas sumažėjimo tempas, kuris atitinkamai buvo 37 proc. (2005 m.) ir 18 proc. (2006 m.). 2004 m. išlaidų sveikatos apsaugai augimą lėmė, tai, kad buvo atliekami sveikatos priežiūros įstaigų pastatų ir patalpų remontai,

atnaujinama medicininė įranga. Tačiau vertinant sveikatos apsaugos išlaidų dydį 2006 m. su 2001 m., šios išlaidos išaugo dvigubai ir 2006 m. sveikatos apsaugai išleista 308 tūkst. Lt.

Įvertinant socialinės sferos išlaidų sklaidos rodiklius, pateiktus 8 lentelėje, matyti, kad socialinės apsaugos išlaidų visuma labiausiai vienaarūšė, nes jos variacijos koeficientas yra tik 6,8 proc., taigi sklaida labai nedidelė. Nedidelis sklaidos laipsnis ir švietimo išlaidų, nes vidutinis kvadratinis nuokrypis 4628 tūkst.Lt, o variacijos koeficientas – 14,83 proc. Sveikatos apsaugos išlaidų yra didžiausia sklaida. Jų variacijos koeficientas sudaro 42,93 proc., taigi aritmetinis vidurkis negali apibūdinti šių išlaidų visumos, nes visuma labai nevienarūšė.

8 lentelė

Socialinės sferos išlaidų statistiniai rodikliai

Išlaidų pavadinimas	Aritmetinis vidurkis	Dispersija	Vidutinis kvadratinis nuokrypis	Variacijos koeficientas
Švietimas	31203	21418224	4628	14,83
Sveikatos apsauga	324	19324	139	42,93
Socialinė apsauga	9672	432524	658	6,8
Poilsis, kultūra ir religija	3632	1169545	1081	29,78

Šaltinis: sudaryta autorės.

Šalia apskaičiuotų sklaidos rodiklių, atlikta tarpusavio ryšių glaudumo analizė. Siekiant išsiaiškinti švietimui skirtų išlaidų priklausomybę nuo mokslievių skaičiaus Šiaulių rajone, apskaičiuoti šie rodikliai: tiesinės koreliacijos koeficientas ir regresijos koeficientas.

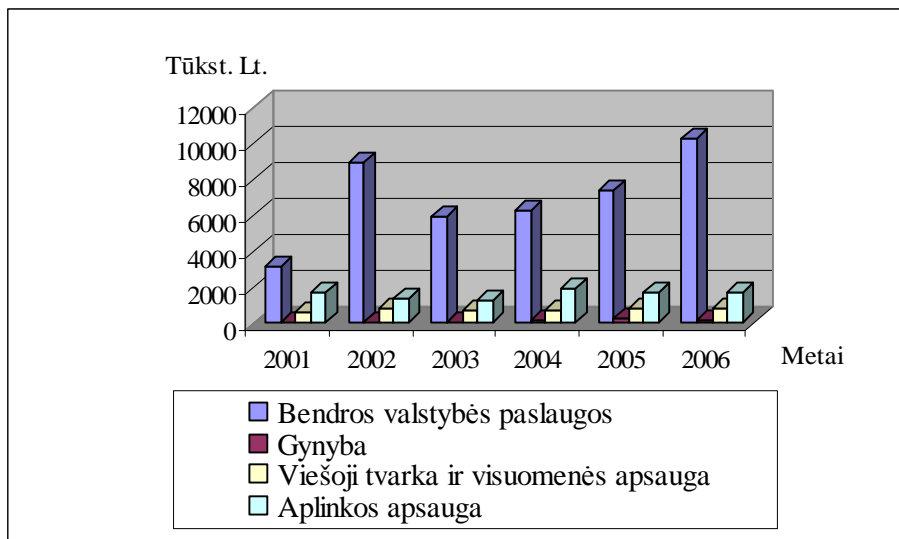
Tiesinės koreliacijos koeficientas = -0,08 ;

Regresijos koeficientas = -865 .

Kadangi tiesinės koreliacijos koeficientas tik -0,08, tai ryšys tarp mokinių skaičiaus rajone ir švietimui skiriamų išlaidų nėra glaudus. Vadinasi švietimui skirtų išlaidų kiekį lemia dar daug kitų veiksnių. Nors mokinių skaičius rajone mažėja, tačiau reikia įvertinti, kad moksleivio krepšelio dydis didėja. Kadangi Šiaulių rajono švietimo įstaigų pastatų būklė prasta, kiekvienais metais skiriama nemažai lėšų šių pastatų renovacijai. Taigi lėšų švietimui dydis kasmet tik auga.

Antrą vietą Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų dalyje užima kitų išlaidų grupė (15 pav.). Šią išlaidų grupę sudaro: bendros valstybės paslaugos, gynyba, viešoji tvarka ir visuomenės apsauga bei aplinkos apsauga. Kitų išlaidų kitimas 2001 - 2006 m. vaizduojamas 18 paveiksle, o išlaidų struktūros pokyčiai pateikiami 9 lentelėje. Didžiausią šios grupės išlaidų dalį sudaro bendros valstybės paslaugos. Išlaidų dydis bendroms valstybės paslaugoms nagrinėjamu laikotarpiu kinta labai nevienodai. 2001 m. šių išlaidų lyginamoji dalis sudaro 57,5 proc., o 2002 m. išlaidų bendroms valstybės paslaugoms dalis padidėja ir sudaro 80,1 proc. Įvertinant absoliučius kitimus, tai 2002 m.

išlaidos padidėjo 5787 tūkst. Lt, o padidėjimo tempas sudarė 181 proc. (žr. 12 priedą). Kitas didelis išlaidų šuolis pastebimas 2006 m. – išlaidos bendroms valstybės paslaugoms sudarė 79,06 proc. visų

18 pav. Kitų išlaidų kitimas 2001-2006 m., tūkst. Lt

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis.

kitų išlaidų. Absoliutine reikšme šios išlaidos per šešerius metus išaugo 7142 tūkst. Lt, o padidėjimo tempas siekė 223 proc. Lyginant 2003 m. su 2002 m. bendroms valstybės paslaugoms išleista 3025 tūkst. Lt mažiau, sumažėjimo tempas – 34 proc. Tačiau šių išlaidų dalis visose kitose išlaidose sudarė 75 proc., t.y. lyginamoji dalis sumažėjo 5 procentiniais punktais palyginus su 2002 m. Galima išvardyti keletą priežasčių, lėmusių tokį didelį išlaidų bendroms valstybės paslaugoms kilimą 2002 m., tai, visų pirma, Šiaulių rajono savivaldybė apie 2 mln. Lt turėjo skirti lėšų paskolų ir palūkanų dengimui, 1,3 mln. Lt bendrosios dotacijos kompensacijos turėjo sugrąžinti į valstybės biudžetą.

Taip pat padidėjo savivaldybėje vykdomų programų skaičius ir joms vykdyti reikalingų lėšų dydis. Apibendrinant išlaidų bendroms valstybės paslaugoms kitimą, galima teigti, kad būtent šių išlaidų staigus kilimas 2002 m. ir lėmė kitų išlaidų padidėjimą du kartus palyginus su 2001 m.

Antroje vietoje kitų išlaidų grupėje pagal lyginamąją dalį yra išlaidos aplinkos apsaugai. Analizuojant kitų išlaidų struktūros pokyčius, pastebimas labai netolygus išlaidų aplinkos apsaugai dalies kitimas visu nagrinėjamu laikotarpiu. Jei 2001 m. aplinkos apsaugos išlaidos sudaro 30,2 proc. visų kitų išlaidų, tai 2002 m. jų dalis tesudaro 12,47 proc. Po to aplinkos apsaugos išlaidų dalis didėja, 2004 m. sudarydama 21,34 proc. visų kitų išlaidų, o 2005 m. ir 2006 m. lyginamoji dalis vėl sumažėja ir sudaro atitinkamai 17,14 proc. (2005 m.) ir 12,9 proc. (2006 m.) visų kitų išlaidų.

Kitų išlaidų apimtis ir struktūra 2001-2006 m.

Išlaidų grupės	2001m.		2002 m.		2003 m.		2004 m.		2005 m.		2006 m.	
	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.
Bendros valstybės paslaugos	3199	57,52	8986	80,1	5961	75	6294	69,55	7434	73,09	10341	79,06
Gynyba	46	0,83	30	0,26	37	0,46	116	1,28	204	2	195	1,49
Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga	639	11,49	809	7,21	724	9,11	708	7,82	790	7,77	857	6,55
Aplinkos apsauga	1677	30,16	1400	12,47	1223	15,39	1931	21,34	1743	17,14	1687	12,90
Viso:	5561	100	11225	100	7945	100	9049	100	10171	100	13080	100

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis.

Panašios tendencijos pastebimos analizuojant ir absoliutinių reikšmių kitimus bei kitimo tempus. Didžiausias išlaidų aplinkos apsaugai padidėjimas pastebimas 2004 m.: lyginant su baziniais metais, padidėjimas 254 tūkst. Lt, o lyginant su 2003 m. išlaidos padidėjo net 708 tūkst. Lt. Padidėjimo tempai 2004 m. taip pat didžiausi: 15 proc. (bazinis) ir 58 proc. (grandininis). Tačiau visais kitais metais, skaičiuojant grandininio būdu, pastebimas jau tik sumažėjimo tempas, didžiausias 2002 m. – 17 proc., o mažiausias – 3 proc. 2006 m. Didžiausias bazinis sumažėjimo tempas pastebėtas 2003 m. – 27 proc. (žr. 12 priedą). Apibendrinant išlaidų aplinkos apsaugai kitimą per šešerius metus, išlaidos padidėjo tik 1 proc. (10 tūkst. Lt) palyginus su 2001 m. Kadangi aplinkos apsaugai lėšos yra skiriamos tik iš savivaldybės lėšų, tai jų dydį savivaldybė nustato savo nuožiūra, įvertindama, kam ir kokiems tikslams bus skirtos išlaidos aplinkos apsaugai. Kadangi 2004 m. savivaldybė beveik 1 mln. Lt skyrė aplinkos tvarkymui, apie 700 tūkst.Lt nutekamojo vandens valymui, šie veiksniai lėmė, kad išlaidos aplinkos apsaugai tais metais buvo didžiausios.

Kitų išlaidų grupei priskiriamos taip pat ir išlaidos viešajai tvarkai ir visuomenės apsaugai. Iš 9 lentelės matyti, kad šios išlaidos sudaro nedidelę dalį kitų išlaidų, ir ta dalis kiekvienais metais mažėja. Jei 2001 m. išlaidos viešajai tvarkai sudarė 11,5 proc. visų kitų išlaidų, tai 2006 m. jos lyginamoji dalis sudarė tik 6,55 proc. Tačiau lyginant absoliutines reikšmes, pastebimas didėjimas, tiesa jis nėra tolygus, nes 2003 m. ir 2004 m. išlaidos viešajai tvarkai sumažėja atitinkamai 85 tūkst. Lt (11 proc.) ir 16 tūkst. Lt (2 proc.). Bet lyginant su baziniais metais, šių išlaidų didėjimo tempas sudaro 13 proc.(2003 m.) ir 11 proc. (2004 m.). Įvertinus išlaidų viešajai tvarkai ir visuomenės apsaugai pokytį per šešerius metus, šios išlaidos padidėja 218 tūkst. Lt, o padidėjimo tempas lyginant su baziniais metais 2006 m. sudaro 34 proc. (žr. 12 priedą). Kadangi viešosios tvarkos ir visuomenės apsaugos funkcija savivaldybėms yra priskirta valstybės, tai išlaidų dydis dažnai priklauso nuo

specialios tikslinės dotacijos dydžio. Didžioji dalis šios grupės išlaidų tenka priešgaisrinės tarnybos veiklos programai įgyvendinti.

Kadangi išlaidos gynybai sudaro labai nežymią dalį kitose išlaidose, tai jų pokyčiai neturi didelės reikšmės visų kitų išlaidų kitimui. Įvertinus šešerių metų pokyčius, išlaidos gynybai padidėjo 149 tūkst. Lt lyginant su 2001 m., o padidėjimo tempas sudarė 324 proc. Kadangi ir šios srities funkcijos yra priskirtos valstybės, tai ir lėšų dydis priklauso nuo skiriamos specialios tikslinės dotacijos dydžio.

Įvertinant kitų išlaidų sklaidos rodiklius, pateiktus 10 lentelėje, matyti, kad išlaidų viešajai tvarkai ir visuomenės apsaugai visuma labiausiai vienarūšė, nes jos variacijos koeficientas yra 9,55 proc. - tai maža variacija. Šiek tiek didesnis aplinkos apsaugos išlaidų sklaidos laipsnis, kadangi variacijos koeficientas – 14,45 proc., ši variacija yra vidutinė. Didelė variacija yra išlaidų bendroms valstybės paslaugoms ir gynybai. Kadangi išlaidų gynybai variacijos koeficientas yra 69,5 proc., taigi variacijos laipsnis labai didelis, todėl šių išlaidų visuma labiausiai nevienarūšė.

10 lentelė

Kitų išlaidų statistiniai rodikliai

Išlaidų pavadinimas	Aritmetinis vidurkis	Dispersija	Vidutinis kvadratinis nuokrypis	Variacijos koeficientas
Bendros valstybės paslaugos	7036	5218781	2284	32,47
Gynyba	105	5292	73	69,5
Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga	755	5195	72,07	9,55
Aplinkos apsauga	1610	54169,5	232,74	14,45

Šaltinis: sudaryta autorės

Mažiausioji dalis Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidose tenka ekonomikos sferos išlaidoms (15 pav.). Šią grupę sudaro: ekonomikos išlaidos bei išlaidos būstui ir komunaliniam ūkiui. Šių dviejų grupių dalis visose išlaidose ekonomikai nagrinėjamu laikotarpiu labai keitėsi. Iš 11 lentelėje pateiktos ekonomikos sferos išlaidų struktūros, matyti, kad 2001 m. didžioji dalis išlaidų tenka ekonomikai, ji sudaro 72 proc., o būstui ir komunaliniam ūkiui tenka tik 28 proc. visų ekonomikos sferos išlaidų. Tačiau 2002 m. būstui ir komunaliniam ūkiui skirtos išlaidos sudaro 65 proc., o ekonomikos išlaidoms tenka tik 35 proc. visų ekonomikos sferos išlaidų. 2003 m. pastebimas vėl atvirkštinis sudedamųjų dalių pasiskirstymas. Ir tik nuo 2004 m. išlaidų būstui ir komunaliniam ūkiui lyginamoji dalis padidėja ir sudaro virš 50 proc. visų ekonomikos sferos išlaidų: 2004 m.- 58 proc., 2005 m.- 56 proc., 2006 m. - 51 proc. Jei 2004 m. ir 2005 m. išlaidų ekonomikai dalis sumažėjo ir

sudarė atitinkamai 42 proc. ir 44 proc., tai 2006 m. išlaidų ekonomikai dalis padidėjo 5 procentiniais punktais, t.y. sudarė 49 proc. ir beveik susilygino su būsto ir komunalinio ūkio išlaidų dalimi. Įvertinus tokį pasiskirstymą, matyti, kad Šiaulių rajone tiek ekonomika, tiek būsto ir komunalinio ūkio plėtra yra svarbios srytys.

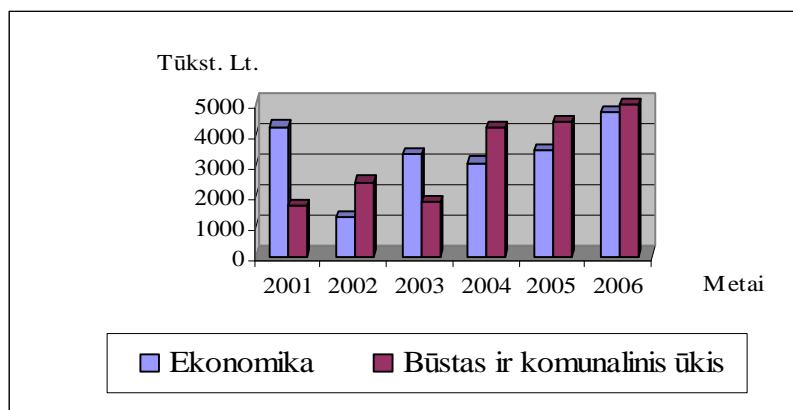
11 lentelė

Ekonomikos sferos išlaidų apimtis ir struktūra 2001-2006 m.

Išlaidos	2001		2002		2003		2004		2005		2006	
	tūkst.Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst.Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.
Ekonomika	4249	72	1296	35	3359	65	3066	42	3467	44	4721	49
Būstas ir komunalinis ūkis	1664	28	2444	65	1802	35	4221	58	4408	56	4950	51
Viso	5913	100	3740	100	5161	100	7287	100	7875	100	9671	100

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis.

Išanalizavus, kaip keitėsi ekonomikos sferos išlaidų struktūra, pereinama prie absoliučių pokyčių ir kitimo tempų analizės. 19 paveiksle pateikiama, kaip keitėsi išlaidų ekonomikai ir išlaidų būstui bei komunaliniam ūkiui absoliutinės reikšmės 2001-2006 m. Analizuojant būsto ir komunalinio ūkio išlaidų absoliučius pokyčius ir kitimo tempus, apskaičiuotus grandiniu būdu, matyti, kad didžiausias pokytis buvo 2004 m.: išlaidos padidėjo 2419 tūkst.Lt (padidėjimo tempas – 134 proc.).

19 pav. Ekonomikos sferos išlaidų kitimas 2001-2006 m., tūkst. Lt

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis.

Ryškus išlaidų būstui ir komunaliniam ūkiui padidėjimas matomas taip pat ir 2002 m.- 780 tūkst. Lt (padidėjimo tempas sudaro 47 proc.). Tačiau lyginant 2003 m. su 2002 m. pastebimas staigus šių išlaidų sumažėjimas, kuris buvo 642 tūkst. Lt, o sumažėjimo tempas sudarė 26 proc. Tačiau lyginant 2003 m. su baziniais, padidėjimo tempas sudarė 8 proc., išlaidos būstui ir komunaliniam ūkiui padidėjo 138 tūkst. Lt palyginus su 2001 m. Per visą nagrinėjamą laikotarpį išlaidos būstui ir komunaliniam ūkiui išaugo 3286 tūkst. Lt ir 2006 m. buvo 4950 tūkst. Lt. Padidėjimo tempas 2006 m.

palyginus su 2001 m. sudarė 197 proc. (žr. 13 priedą). Priežastys lėmusios būsto ir komunalinio ūkio išlaidų staigų augimą 2004 m. buvo padidėjusi tais metais komunalinio ūkio plėtra: buvo vykdomos komunalinės statybos ir esamo komunalinio ūkio rekonstrukcija rajone. Palyginus su 2003 m. išlaidos komunalinio ūkio plėtrai padidėjo daugiau nei du kartus, buvo skirta apie 3,6 mln. litų. Būsto plėtros išlaidos 2004 m. palyginus su 2003 m. padidėjo daugiau nei tris kartus. Būsto plėtrai buvo skirta 166,8 tūkst. Lt. 2005 m. ir 2006 m. taip pat buvo skiriama lėšų komunalinio ūkio atnaujinimui, turto įsigijimui, o tai lėmė bendrą būsto ir komunalinio ūkio išlaidų didėjimą.

Analizuojant ekonomikai skirtų išlaidų pokyčius, matomas didelis šių išlaidų sumažėjimas 2002 m., sumažėjimo tempas sudarė 69 proc. (išlaidos sumažėjo 2953 tūkst. Lt). Tačiau 2003 m. išlaidos išauga ir didėjimo tempas pasiekia 259 proc., išlaidos padidėja 2063 tūkst. Lt. Kitas didelis augimas pastebimas 2006 m., jo padidėjimo tempas siekia 36 proc. (išlaidos ekonomikai padidėja 1254 tūkst. Lt). Įvertinant pokytį per šešerius metus, išlaidos ekonomikai sudarė 4721 tūkst. Lt, t. y. padidėjo lyginant su 2001 m. tik 472 tūkst. Lt. Galima išskirti keletą priežasčių, turėjusių įtakos tokiems išlaidų ekonomikai svyravimams. Tai, visų pirma, kiekvienais metais skirtingai skiriama lėšų suma Valstybės investicijų programoje numatytiems objektams finansuoti. Nuo 2004 m. padaugėjo įvairių programų vykdymas bei buvusioms programoms skiriamų lėšų dydis. Iš tokių paminėtinos: viešųjų darbų, smulkaus ir vidutinio verslo rėmimo, melioracijos programos, teritorijų planavimo programa ir kt.

Įvertinant ekonomikos sferos išlaidų sklaidos rodiklius, pateiktus 12 lentelėje, matyti, kad tiek išlaidų ekonomikai, tiek išlaidų būstui ir komunaliniam ūkiui varacijos koeficientai labai dideli. Nuokrypiai nuo vidurkių taip pat dideli. Šie rodikliai rodo, kad abiejų grupių išlaidų visumos labai nevienarūšės.

12 lentelė

Ekonomikos sferos išlaidų statistiniai rodikliai

Išlaidų pavadinimas	Aritmetinis vidurkis	Dispersija	Vidutinis kvadratinis nuokrypis	Variacijos koeficientas
Ekonomika	3360	1166771	1080	32,15
Būstas ir komunalinis ūkis	3248	1739253	1319	40,6

Šaltinis: sudaryta autorės.

Apibendrinant Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų kitimą 2001-2006 m., matyti, kad lėšų poreikis nuolat auga, tačiau savivaldybė nepajėgi skirti tiek lėšų, kiek suplanuoja. Žvelgiant į išlaidų struktūros kitimus, tai didelių pokyčių nagrinėjamu laikotarpiu nėra. Kaip ir 2001 m., taip ir 2006 m. didžiausią savivaldybės biudžeto išlaidų dalį sudaro išlaidos švietimui, socialinei apsaugai bei bandrosioms valstybės paslaugoms. Šioms sritims yra skiriamos didelės lėšos iš valstybės biudžeto specialiųjų tikslinių dotacijų pagalba, o tokioms sritims, kaip sveikatos apsauga, būstas ir komunalinis

ūkis, kultūra bei poilsis, savivaldybė turi skirti savas lėšas. Todėl akivaizdu, kad šioms sritims tenka mažiau asignavimų. Tačiau atlikus analizę, matyti, kad šioms sritims skiriami savivaldybės asignavimai didėja. Ypač išaugo išlaidos poilsiui, kultūrai ir religijai. Išlaidų bendrosioms valstybės paslaugoms spartų didėjimą lėmė savivaldybei priskirtos naujos valstybinės funkcijos. Pastebimas ir ekonomikos sričiai skiriamų išlaidų didėjimas, per šešerius metus išlaidos padidėjo apie penkis kartus. Rajone remiamas smulkus ir vidutinis verslas, didelės investicijos skiriamos turizmo paslaugų plėtrai Šiaulių rajone.

3. ŠIAULIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS BIUDŽETO FORMAVIMO TIKSLINGUMAS IR PROGNOZĖS

3.1. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto formavimo problemos ir jų sprendimo galimybės

Šiaulių rajono savivaldybė kaip ir daugelis kitų Lietuvos Respublikos savivaldybių kiekvienais metais susiduria su daugeliu problemų formuojant ir vykdant savo savivaldybės biudžetą. Tai, visų pirma, bendros visoms savivaldybėms problemos, kurios atsiranda dėl netobulo Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo. Kadangi savivaldybėms aktuali pajamų ir išlaidų išlyginimo sistema, šiame įstatyme pateikiama savivaldybių biudžetams skiriamų valstybės biudžeto dotacijų ir lėšų nustatymo tvarka kelia daug abejonių. Pavyzdžiui, lėšos išlaidų struktūrų skirtumams išlyginti skiriamos savivaldybei atsižvelgiant į jai tenkančią visų savivaldybių demografinių, socialinių ir kitų rodiklių dalį bei šių rodiklių svarbą. Tačiau kelių rodiklių statistinių duomenų patikimumas yra abejotinas. Tai vietinių kelių ir miesto gatvių ilgis ir bendrojo lavinimo įstaigų plotas. Nėra tiksliai aišku, kokiais kriterijais remiantis apskaičiuojami šie rodikliai. Kiekvienais metais, prieš patvirtinant kitų metų Valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymą, pateikiamas projektas. Tačiau pagrindiniai savivaldybių biudžetų rodikliai ne tik nederinami su savivaldybėmis, bet ir pasigendama paaiškinimo iš Finansų ministerijos, kaip buvo apskaičiuoti vieni ar kiti duomenys. Centrinės valdžios planuojamos savivaldybių pajamos ne visada atitinka realią situaciją, ir kartais atsitinka taip, kad Finansų ministerija planuoja daug didesnius rodiklius ir atitinkamai skiria valstybės lėšas, o savivaldybė nesugeba surinkti planuotų pajamų. Taigi, kiekviena savivaldybė turi rimtai dirbti derinant biudžeto projektą, prognozuojant pajamas, ir po to tuos rodiklius apginti Finansų ministerijoje.

Dar viena problema bendra visoms savivaldybėms, tai specialių tikslinių dotacijų nepanaudotų lėšų skyrimas kitoms funkcijoms vykdyti. Pagal galiojančius įstatymus savivaldybės tik nedidelę dalį nepanaudotų specialios tikslinės dotacijos valstybinėms funkcijoms vykdyti lėšų gali skirti kitoms savivaldybės reikmėms. Visos kitos nepanaudotos tikslinių dotacijų lėšos gražinamos į Valstybės biudžetą. Ši tvarka neskatina savivaldybių racionaliai naudoti specialių tikslinių dotacijų lėšų.

Daug nepasitenkinimo sulaukia valdžia iš savivaldybių dėl paskirtos valstybės biudžetui gražinamos bendrosios dotacijos kompensacijos. Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo nuostatos nurodo, kad savivaldybių pajamoms padidėjus daugiau kaip 19 proc, palyginti su einamaisiais biudžetinais metais, yra numatomos valstybės biudžetui bendrosios dotacijos kompensacijos iš tų savivaldybių. Vietoj to, kad viršplanines lėšas panaudotų savo reikmėms,

savivaldybės gana dideles sumas turi pervesti į valstybės biudžetą. Šiaulių rajono savivaldybei taip pat teko grąžinti bendrosios dotacijos kompensaciją į valstybės biudžetą: 2002 m. ji grąžino 1312 tūkst. Lt, 2004 m. – 47 tūkst. Lt, 2005 m. – 115 tūkst. Lt, o 2006 m. ši suma siekė 2765 tūkst. Lt.

Apžvelgiant 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto surenkamų pajamų plano vykdymą, matoma, kad tik 2001 m. pajamų planas neįvykdytas, o visais kitais metais gaunamos viršplaninės lėšos. Tačiau žvelgiant į planinių išlaidų įvykdymą, matoma, kad šioms išlaidoms įvykdyti neužtenka biudžeto lėšų. Jų įvykdymas siekia nuo 96,7 proc. iki 99,8 proc. Tai rodo, kad kiekvienais metais savivaldybės atliekamoms funkcijoms lėšų skiriama mažiau, dėl to nukenčia šių funkcijų vykdymo kokybė.

Viršplaninės lėšos naudojamos kreditiniams įsiskolinimams dengti. Didžiąją dalį, apie 70 proc., kreditinio įsiskolinimo dydžio sudaro ilgalaikės paskolos, apie 16 proc. sudaro įsiskolinimas darbo užmokesčiui ir dar lieka įsiskolinimas už prekes bei paslaugas. Kiekvienais metais kreditorinis įsiskolinimas didėja. Jei 2002 m. savivaldybės kreditorinis įsiskolinimas buvo 6554,4 tūkst. Lt, tai 2004 m. jis siekia 8089,1 tūkst. Lt. Likusiais metais įsiskolinimus pavyko sumažinti. Tad 2006 m. kreditorinis įsiskolinimas buvo 5891 tūkst. Lt. Taigi savivaldybei reikia laviruoti tarp gaunamų viršplaninių lėšų ir savivaldybę slegiančių skolų.

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto formavimui įtakos turi taikomos mokesčių lengvatos. Pavyzdžiui 2005 m. Savivaldybės tarybos sprendimais suteikta žemės ir žemės nuomos mokesčių lengvatų arba atleista nuo šių mokesčių už 253,4 tūkst.Lt, gyventojų pajamų mokesčio už verslo liudijimus lengvatos sudarė 55 tūkst. Lt. Taigi, metų eigoje atleidus ūkio subjektus ar gyventojus nuo žemės mokesčio ar pritaikant lengvatas, sumažėja pajamų surinkimas į savivaldybės biudžetą. Todėl savivaldybės taryba turi gerai apsvarstyti, kokias ir kiek lengvatų taikyti, kokių imtis priemonių negautų pajamų skirtumui išlyginti. Viena iš tokių – savivaldybei priklausančio turto privatizavimas. Pavyzdžiui 2004 m. buvo organizuoti du vieši privatizavimo aukcionai bei privatizuoti du savivaldybės objektai, buvo gauta 66 tūkst. pajamų.

Esant labai prastai Šiaulių rajono savivaldybės švietimo įstaigų būklei, kiekvienais metais savivaldybei tenka spręsti tų įstaigų remonto darbų finansavimo klausimą. Todėl savivaldybė ima paskolas, teikia projektus, dalį lėšų gauna iš valstybės specialių tikslinių dotacijų.

Kiekvienais metais formuodama savo biudžetą, Šiaulių rajono savivaldybės taryba turi gerai apsvarstyti, kiek pajėgs surinkti pajamų į biudžetą, kiek galės lėšų skirti savarankiškomis savivaldybės funkcijoms įgyvendinti, kaip gerins savo rajono gyventojų socialinius, ekonominius poreikius.

3.2. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto lėšų paskirstymo tikslingumas

Kita nemažiau svarbi savivaldybei tenkanti problema yra gautų biudžeto lėšų tikslingas paskirstymas. Savivaldybės biudžetą sudaro bendri ištekliai, o jų atžvilgiu visada iškyla efektyvumo problema. Biudžetas yra visuomenės turtas ir turi būti naudojamas visuomenės poreikiams tenkinti. Kadangi Vyriausybė, ministerijos, valstybės įstaigos, apskričių viršininkų administracijos, rengdamos biudžeto projektus, jau nuo 2002 m. vadovaujasi strateginio planavimo ir biudžeto sudarymo pagal programas principais, tai ir savivaldybėms būtų naudinga perimti šią patirtį. Nauji biudžeto formavimo principai sudaro geresnes sąlygas įvertinti atskirų asignavimų valdytojų darbo veiksmingumą, lengvai nustatyti vienodų arba panašių funkcijų, įgyvendinamų atskirų asignavimų valdytojų, sąlytį ir leidžia skaidriau paskirstyti biudžeto lėšas, veiksmingiau jas naudoti. Taryba, tvirtindama biudžetą, kai yra parengtas ir patvirtintas savivaldybės veiklos strateginis planas, nebedalija lėšų asignavimų valdytojams, o skirsto jas programoms vykdyti. Savivaldybės tarnautojai atsako ne už išteklių įsisavinimą, o už jų panaudojimo rezultatus. Išlaidų rezultatyvumas ir efektyvumas didėja dėl to, kad institucijos turi suformuluoti savo pagrindinį tikslą, uždavinius ir priemones ir nurodyti pageidaujamas gauti sumas atsižvelgiant į veiklos rezultatus ir kokybę.

Šiaulių rajono savivaldybė pirmuosius žingsnius jau žengė formuodama biudžetą pagal programas, nes 2003 m. buvo patvirtintas Šiaulių rajono 2003-2013 m. plėtros strateginis planas. Šiame dokumente numatyta Šiaulių rajono vizija, svarbiausi prioritetai, tikslai, uždaviniai ir priemonės. Šiame plane yra numatytas ir orientacinis lėšų poreikis visoms priemonėms įgyvendinti. Nustatytos keturios prioritetinės kryptys: patraukli verslui, užsienio investicijoms aplinka; konkurencingas ir modernus žemės ūkis; pažangi, apsišvietusi ir sveika rajono bendruomenė; patogi, švari ir saugi rajono gyvenamoji aplinka. Taigi, atsižvelgiant į prioritetines kryptis, šių krypčių tikslus ir uždavinius yra sudaromos programos. Atitinkamai yra skiriami asignavimai kiekvienai programai pagal svarbumą. Tačiau Šiaulių rajone yra keletas sričių, kurios ypač reikalauja daug biudžetinių lėšų. Tai švietimo, socialinės apsaugos ir komunalinio ūkio sritys. Ypač prasta rajono švietimo įstaigų būklė, viena didžiausių problemų – susidėvėję, laikmečio reikalavimų neatitinkantys įstaigų pastatai. 2001-2006 m. savivaldybės biudžete daug lėšų skiriama šių įstaigų renovacijai. Lėšos skiriamos ne tik iš savivaldybės biudžeto, bet gautos specialios tikslinės dotacijos, laimėti investiciniai projektai, imamos paskolos.

Nemažai lėšų skiriama komunalinės statybos programoms. Pavyzdžiui 2005 m. iš savivaldybės biudžeto buvo skirta 768 tūkst. Lt, iš Valstybės investicijų programos – 1000 tūkst. Lt. Įgyvendinant programą atlikti šilumos ūkio rekonstravimo, kanalizacijos tinklų išplėtimo darbai, mokyklos rekonstravimas. Komunalinio ūkio rekonstrukcijai skiriama dar daugiau lėšų. 2004 m. iš savivaldybės

biudžeto skirta apie 2000 tūkst. Lt, 2005 m. – 2906 tūkst. Lt. Matyti, kad komunalinio ūkio padėtis rajone tikrai prasta, nes rekonstruojamos vandens tiekimo ir nuotekų šalinimo sistemos, šildymo sistemos, atliekami inžinerinės infrastruktūros objektų rekonstravimo darbai, kanalizacijos tinklai atnaujinami, rekonstruojami valymo įrengimai ir kt.. Visa tai skirta būtent rajono gyventojų gerovei. Taigi, didelės lėšos kaip ir pateisina savo paskirtį.

Didelės lėšos skiriamos ir socialinei apsaugai. 2002 m. įsteigtas Socialinės paramos centras, kuriam pavesta skirti ir mokėti valstybines pašalpas, šalpos pensijas ir kitas socialines išmokas, išduoti pažymas dėl kompensacijų, teikti bendrąsias socialines paslaugas. Taigi, didelė dalis lėšų yra gaunama specialių tikslinių dotacijų pagrindu, kadangi socialinė parama – viena iš valstybinių funkcijų. Todėl lėšų dydis daugiausia priklauso nuo to, kiek rajone socialiai remtinų gyventojų, kokias pašalpas ar išmokas skiria valstybė. Savivaldybės biudžeto lėšomis yra finansuojamas socialinių paslaugų teikimas.

Analizuojant, kaip skiriamos ir panaudojamos Šiaulių rajono savivaldybės lėšos, matoma tendencija, kad tų sričių, kurių asignavimai priklauso tik nuo savivaldybės biudžeto, išlaidų įvykdymas sudaro mažiausią procentą. Tai pasakytina apie būsto ir komunalinio ūkio išlaidas, išlaidas aplinkos apsaugai. Pavyzdžiui 2004 m. būsto ir komunalinio ūkio išlaidų planas įvykdytas 87,5 proc., aplinkos apsaugos išlaidų – 95,6 proc. Kai kitų sričių išlaidų įvykdymo planai siekia apie 99 proc. 100 proc. įvykdomos tik išlaidos gynybai bei viešajai tvarkai ir visuomenės apsaugai.

Apibendrinant galima pasakyti, kad skirstant biudžeto lėšas būtina labai gerai įvertinti kiekvienos vykdomos programos tikslingumą, kokią naudą ji atneš gyventojams, įvertinti ar programa atitinka strateginio plano tikslus ir tik tada paskirstyti būsimas išlaidas.

3.3. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto kaitos prognozės 2007-2008 m.

Atlikus Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto apimties ir struktūros kiekybinių pokyčių analizę, toliau apskaičiuota biudžetinių įplaukų ir išlaidų prognozė dvejiems metams, t.y. 2007-2008 m.. Prognozuojant yra numatoma nagrinėjamo objekto, šio tyrimo atžvilgiu – biudžeto pajamų ir išlaidų kitimas. Prognozei atlikti buvo naudojama ekstrapoliacija. Ekstrapoliaciją galima atlikti naudojant trendo funkciją, o taip pat žinant vidutinį absoliutinį dinamikos eilutės lygio padidėjimą arba vidutinį didėjimo tempą. Be to, bus taikomas eksponentinis išlyginimas, kad gautume bendrą duomenų ilgalaikių pokyčių vaizdą.

Kadangi savivaldybės biudžeto planavimas, formavimas prasideda nuo planuojamų gauti kitiems metams pajamų, pirmiausia ir bus atliekama Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų prognozė 2007-2008 m. Norint nustatyti tikslesnę prognozę, buvo apsiribota tik 2002-2006 metų

biudžeto pajamų duomenimis. Kadangi 2002 m. keitėsi visa savivaldybių finansavimo sistema, pradėtos skirti iš valstybės biudžeto specialios tikslinės dotacijos. Tai lėmė, kad 2002 m. palyginus su 2001 m. biudžeto pajamos labai išaugo. Todėl didelis atotrūkis tarp šių dviejų metų negali duoti tikslios prognozės.

Atsižvelgiant į turimą praktinį patyrimą ir priimtas teorines prielaidas, atlikta prognozė, naudojant statistinę trendo funkciją, kuri yra apskaičiuojama pagal buvusias reikšmes „pastumiant jas į priekį“. Atlikus prognozę pagal tiesinį trendą (žr. 14 priedą) ir apskaičiavus determinacijos koeficientą, kuris parodo prognozės tikslumą, gauta, kad prognozės tikslumas 95 proc. tai reiškia, kad kiti prognozėje neįvertinti veiksniai sudaro 5 proc.

Pagal prognozę apskaičiuota, kad į Šiaulių rajono savivaldybės biudžetą 2007-2008 metais turėtų įplaukti daugiau lėšų, nei prieš tai buvusiais 2001-2006 metais. 13 lentelėje pateikiama Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų prognozė pagal regresijos lygtį, o grafinis vaizdas pateikiamas prieduose. Kaip matyti, Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamos 2007-2008 m. didės (grafinis vaizdas pateikiamas 14 priede).

13 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų prognozė pagal regresijos lygtį, tūkst. Lt

Prognozuojamas periodas	Prognozuojamo periodo eilės Nr.	Standartinė regresijos paklaida (S_t)	Standartinė prognozės paklaida ($S_{\hat{y}_t}$)	Pagal lygtį prognozuojama reikšmė	Apatinė riba $\hat{y}_t - 3S_{\hat{y}_t}$	Viršutinė riba $\hat{y}_t + 3S_{\hat{y}_t}$
1	2	3	4	5	6	7
2007	6	2474	3563	84237	73549	94925
2008	7	2474	4132	90456	78061	102851

Šaltinis: sudaryta autorės.

Lentelėje taip pat pateikti apskaičiuoti nukrypimai nuo prognozuojamų reikšmių. Tai standartinė regresijos paklaida ir standartinė prognozės paklaida. Turint šias paklaidas randamos apatinė ir viršutinė prognozės ribos. Šios ribos parodo, kokiuose intervaluose gali varijuoti prognozuojamos savivaldybės biudžeto pajamos. Kadangi pasirinkta, kad prognozuojamos reikšmės intervalas bus apskaičiuojamas 99 proc. tikslumu, tai standartinė prognozės paklaida trigubinta. Taigi matyti, kad 2007 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto prognozuojamos pajamos sieks 84237 tūkst. Lt, o 2008 m. – 90456 tūkst. Lt.

Prognozuojant Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamas buvo atlikta ekstrapoliacija panaudojant vidutinį absoliutinį padidėjimą ir vidutinį didėjimo tempą, bei eksponentinis išlyginimas. 14 lentelėje pateikiamos Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų prognozės apskaičiuotos minėtais metodais (skaičiavimai pateikiami 14 priede).

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų prognozės 2007-2008 m., tūkst. Lt

Prognozuojamas periodas	Prognozuojamos pajamos, tūkst. Lt		
	Ekstrapoliacija pasinaudojant vidutinio absoliutinio padidėjimo reikšme	Ekstrapoliacija pasinaudojant vidutinio didėjimo tempu	Eksponentinis išlyginimas
2007	84886,2	86139,43	80640,59
2008	90745,4	93891,9	82043,67

Šaltinis: sudaryta autorės.

Palyginus gautas prognozuotas reikšmes pagal trendo funkciją ir panaudojant eksponentinį išlyginimą bei ekstrapoliaciją, matyti, kad reikšmės, apskaičiuotos panaudojant vidutinį absoliutinį padidėjimą, artimiausios reikšmėms apskaičiuotoms pagal trendo funkciją. Jei pagal trendą 2007 metais planuojama gauti 84237 tūkst. Lt, tai atlikus ekstrapoliaciją, pagal vidutinio absoliutaus padidėjimo reikšmę, prognozuojama gauti 84886,2 tūkst. Lt. Taigi skirtumas tikrai 649 tūkst. Lt. Kadangi 2007 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžetas jau yra patvirtintas – 82645,4 tūkst. Lt, galima jį palyginti su gautomis prognozėmis. Kaip matyti, prognozės nukrypimas nuo planuojamų biudžeto pajamų – 1591,6 tūkst. Lt (lyginant su trendo prognoze), ir 2240,8 tūkst. Lt (lyginant su ekstrapoliacijos reikšme).

Apskaičiavus Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų prognozę, analizuotos ir jos sudėtinių dalių, t.y. mokestinių pajamų ir nemokestinių pajamų, perspektyvos. Prognozės skaičiuotos pagal tiesinio trendo funkciją (skaičiavimai ir grafiniai vaizdai pateikti 15 priede). Kaip matyti, mokestinių pajamų prognozės patikimumas daug didesnis (lygus 98 proc.) lyginant su nemokestinėmis pajamomis (87 proc.). Tačiau iš apskaičiuotų prognozių matyti, kad tiek mokestinės, tiek nemokestinės pajamos prognozuojamu laikotarpiu didės. Konkretūs skaičiai pateikiami 15 lentelėje.

Mokestinės ir nemokestinės biudžeto pajamos (faktinės ir prognozuojamos reikšmės), tūkst.Lt

Biudžeto pajamos, tūkst. Lt		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Mokestinės	Faktinė reikšmė	18971	20524	24433	28375	31263	-	-
	Prognozė	18226	21470	24713	27957	31200	34444	37687
Nemokestinės	Faktinė reikšmė	1555	1203	4476	8905	8688	-	-
	Prognozė	527	2769	4965	7162	9359	11556	13753

Šaltinis: sudaryta autorės.

15 lentelėje palygintas faktiškai surinktų Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų dydis su apskaičiuotu pagal regresijos lygtį dydžiu. Mokestinių pajamų atveju apskaičiuotų reikšmių nukrypimas mažesnis, todėl galima tikėtis, kad pateikiamos prognozės mokestinėms pajamoms bus pakankamai tikslios.

Prognozuojant Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto mokesťines pajamas pagal tiesinio trendo funkciją, taip pat buvo apskaičiuotos: standartinė regresijos paklaida ir standartinė prognozės paklaida. Turint šias paklaidas randamos apatinė ir viršutinė prognozės ribos. Apskaičiuotos reikšmės pateikiamos 16 lentelėje. Iš lentelės matyti, kad 2007 m. mokesťinių pajamų planuojama gauti 34444 tūkst. Lt, o 2008 m. prognozuojama į biudžetą surinkti 37687 tūkst. Lt mokesťinių pajamų.

16 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto mokesťinių pajamų prognozė pagal regresijos lygtį, tūkst. Lt

Prognozuojamas periodas	Prognozuojamo periodo eilės Nr.	Standartinė regresijos paklaida (S_t)	Standartinė prognozės paklaida ($S_{\hat{y}_t}$)	Pagal lygtį prognozuojama reikšmė	Apatinė riba $\hat{y}_t - 3S_{\hat{y}_t}$	Viršutinė riba $\hat{y}_t + 3S_{\hat{y}_t}$
1	2	3	4	5	6	7
2007	6	754	1086	34444	31186	37702
2008	7	754	1260	37687	33909	41466

Šaltinis: sudaryta autorės.

Prognozuojant Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto mokesťines pajamas buvo atlikta ekstrapoliacija panaudojant vidutinį absoliutinį padidėjimą ir vidutinį didėjimo tempą, bei eksponentinis išlyginimas. 17 lentelėje pateikiamos Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto mokesťinių pajamų prognozės apskaičiuotos minėtais metodais (skaičiavimai pateikiami 15 priede).

17 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto mokesťinių pajamų prognozės 2007-2008 m., tūkst. Lt

Prognozuojamas periodas	Prognozuojamos pajamos, tūkst. Lt		
	Ekstrapoliacija pasinaudojant vidutinio absoliutinio padidėjimo reikšme	Ekstrapoliacija pasinaudojant vidutinio didėjimo tempu	Eksponentinis išlyginimas
2007	34336	35327,2	30861,2
2008	37409	39919,7	40409,1

Šaltinis: sudaryta autorės.

Kaip matyti iš pateiktų prognozių, tiek biudžeto pajamos, tiek mokesťinės pajamos 2007-2008 m. didės. Tačiau tiksliai prognozuoti labai sunku, nes be laiko veiksnio yra dar daug kitų veiksnių, kurie gali nulemti Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų didėjimą.

Prognozuoti išlaidas yra labai sunku, nes jų skiriama tiek, kiek surenkama į biudžetą pajamų. Taigi prognozė ne visada gali pasitvirtinti. Vis gi buvo apskaičiuotos išlaidų prognozės pagal tiesinio trendo funkciją, surastos apatinė ir viršutinė ribos. Biudžeto išlaidų prognozę vaizduojantis grafikas ir skaičiavimai pateikiamas 17 priede, o gauti duomenys prognozuojant pateikiami 18 lentelėje.

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų prognozė pagal regresijos lygtį, tūkst.Lt

Prognozuojamas periodas	Prognozuojamo periodo eilės Nr.	Standartinė regresijos paklaida (S_r)	Standartinė prognozės paklaida ($S_{\hat{y}_t}$)	Pagal lygtį prognozuojama reikšmė	Apatinė riba $\hat{y}_t - 3S_{\hat{y}_t}$	Viršutinė riba $\hat{y}_t + 3S_{\hat{y}_t}$
1	2	3	4	5	6	7
2007	6	4452	6100	79067	60767	97366
2008	7	4452	6768	84245	63942	104548

Šaltinis: sudaryta autorės.

Kadangi, pagal gautas reikšmes apskaičiuotas determinacijos koeficientas yra 87 proc., vadinasi išlaidų prognozė laikytina nelabai patikima. Netgi apskaičiuotos standartinė regresijos paklaida ir standartinė prognozės paklaida yra gana didelės. Tačiau biudžeto išlaidų didėjimo tendencija akivaizdi.

Apibendrinant Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto būsimus pokyčius, tendencijos rodo, kad ateinančiais metais pajamos augs, tuo pačiu didės ir išlaidos. Tik atlikus prognozę, matyti, kad išlaidų augimas nebus didelis. Atsižvelgiant į tai, kad išlaidų determinacijos koeficientas yra 87 proc., vadinasi 13 proc. lieka kitų veiksnių, nei laiko, įtaka išlaidų kitimui. Reikia įvertinti, kad nuo 2007 m. savivaldybėms priskirta nauja valstybinė funkcija – gyvenamosios vietos deklaravimo duomenų ir gyvenamosios vietos neturinčių asmenų apskaitos duomenų tvarkymas. Be to, vadovaujantis Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. balandžio 2 d. įsakymu Nr. ISAK- 587, pradedamas vykdyti bendrojo lavinimo mokyklų išorės auditas. Kadangi savivaldybė yra rajono mokyklų steigėja, tai ji turės organizuoti šį auditą, skirdama savo lėšų iš biudžeto. Tai turės įtakos Šiaulių rajono savivaldybės išlaidų didėjimui.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Kiekvienos savivaldybės paskirtis – kurti, tobulinti ir pertvarkyti ekonominę, socialinę, kultūrinę ir ekologinę valdomos teritorijos sandarą, derinant savavaldžios bendruomenės ir valstybės interesus.

Savivaldybės vykdomoms socialinėms, ekonominėms bei kitoms vietinės reikšmės programoms finansuoti, taip pat savivaldybių įstaigų išlaikymui yra reikalingos pajamos. Visos savivaldybės veiklai užtikrinti reikalingos pajamos, taip pat planuojamos išlaidos yra fiksuojamos savivaldybės biudžete.

Lietuvos savivaldybių biudžetų sudarymo ir vykdymo teisinis pagrindas yra Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymas, Vyriausybės patvirtintos Valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų sudarymo ir vykdymo taisyklės, atitinkamų metų Valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas, Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymas, bei atitinkamų savivaldybių tarybų priimti sprendimai dėl atitinkamų biudžetinių metų savivaldybių biudžetų patvirtinimo.

Atlikus Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų analizę pastebėta, kad didelį biudžeto pajamų šuolį 2002 m. lėmė pasikeitę įstatymai. Savivaldybėms buvo perduota daugiau valstybės funkcijų. Kartu su jomis kito ir finansavimas iš valstybės biudžeto skiriamomis dotacijomis. Per visą nagrinėjamą laikotarpį Šiaulių rajono savivaldybės pajamos padidėjo 32050 tūkst. Lt, arba 68,22 proc.

Savivaldybių finansinio savarankiškumo laipsnį charakterizuoja mokestinių pajamų, naudojamų savivaldybių savarankiškai atliekamų funkcijų finansavimui, ir dotacijų iš valstybės biudžeto, skirtų valstybės priskirtoms funkcijoms vykdyti, lyginamasis svoris visose biudžeto pajamose. Aukštas dotacijų lygis bendroje pajamų struktūroje reiškia santykinai mažesnę savivaldybės finansinį savarankiškumą. Kadangi Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamose dotacijos sudaro vidutiniškai per 50 proc. visų pajamų, tai rodo, kad savivaldybės finansinis savarankiškumas nėra aukštas. Savivaldybė negali laisvai skirstyti savo finansų.

Kadangi savivaldybės atliekamos savarankiškos funkcijos finansuojamos mokestinėmis pajamomis, tai svarbu kokios jų įplaukos nagrinėjamoju laikotarpiu. Atlikus analizę pastebėta, kad nuo 2002 m. mokestinės pajamos kasmet didėja, tiek savo lyginamąja dalimi visose pajamose, tiek absoliutine reikšme. Šį augimą sąlygoja didėjantis surenkamų pajamų kiekis iš gyventojų pajamų mokesčio. 2006 m. lėšos iš gyventojų pajamų mokesčio visose mokestinėse pajamose sudarė 92,44 proc.

Nemokestinės pajamos sudaro mažą dalį visų pajamų, tačiau ir jų absoliutinė reikšmė per šešerius metus išaugo 4620 tūkst. Lt, arba 113,57 proc. Šį augimą lėmė padidėjusios pajamos už prekes

ir paslaugas, nuo 2005 m. priskirtos pajamos iš baudų ir konfiskacijų, bei padidėjusios perduodamos lėšos iš valstybės biudžeto, kitos nei dotacijos.

Apžvelgiant 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto surenkamų pajamų plano vykdymą, matoma, kad tik 2001 m. pajamų planas neįvykdytas, o visais kitais metais gaunamos viršplaninės lėšos. Tačiau žvelgiant į planinių išlaidų įvykdymą, matoma, kad šioms išlaidoms įvykdyti trūksta lėšų. Jų įvykdymas siekia nuo 96,7 proc. iki 99,8 proc. Tai rodo, kad kiekvienais metais savivaldybės atliekamoms funkcijoms lėšų skiriama mažiau, dėl to nukenčia šių funkcijų vykdymo kokybė.

2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidose didžiausią dalį sudarė išlaidos švietimui, jų lyginamoji dalis svyruoja intervale [50;53] proc. Tačiau absoliutine reikšme išlaidos švietimui per šešerius metus padidėjo 12604 tūkst. Lt, arba 47 proc. Šį kitimą lėmė didėjantis moksleivio krepšelis, didėjantys pedagogų atlyginimai, didelės lėšos skiriamos švietimo pastatų renovacijai.

Socialinės apsaugos išlaidų lyginamoji dalis visose išlaidose per šešerius metus sumažėjo nuo 25,27 proc. iki 19,09 proc., tačiau absoliutine reikšme išlaidos socialinei apsaugai per šešerius metus išaugo 752 tūkst. Lt. Didelis dėmesys skiriamas socialiai remtinų žmonių gerovei. Vykdomos įvairios programos rizikos grupės žmonėms, teikiamos socialinės paslaugos namuose.

Analizuojant 2001-2006 m. Šiaulių rajono biudžeto išlaidas, pastebimas išlaidų bendroms valstybės paslaugoms didelis augimas. Per šešerius metus šios išlaidos padidėjo 7142 tūkst. Lt, arba 223 proc.

Atlikus Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir išlaidų prognozes 2007-2008 m., nustatyta, kad 2007- 2008 m. tiek pajamos, tiek išlaidos didės. Tik biudžeto pajamų prognozuojama surinkti daugiau. Jei 2007 m. prognozuojama surinkti 84237 tūkst. Lt pajamų, tai išlaidų – 79067 tūkst. Lt. Tai rodo, kad ateinančiais metais savivaldybei neturėtų trūkti lėšų planuojamoms išlaidoms.

Atsižvelgiant į tvarką, pagal kurią nustatomi mokestinių pajamų pervedimo į savivaldybių biudžetus rodikliai, galima daryti išvadą: vietos savivaldybės nėra savarankiškos planuodamos savo biudžetą. Remiantis galiojančia metodika, savivaldybių biudžetai sudaromi vadovaujantis ne konkrečiais poreikiais, bet Finansų ministerijos apskaičiuotais ir įvertintais rodikliais. Tad reikėtų keisti Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymą.

Reikėtų suteikti savivaldybėms daugiau savarankiškumo, t.y. didinti savivaldybių decentralizaciją. Savarankiškai veidamos savivaldybės pačios stengsis didinti savo biudžetų pajamas, ieškos naujų pajamų šaltinių, tikslingiau ir ekonomiškiau skirstys savo lėšas, o tuo pačiu gerins savo rajono gyventojų poreikius.

Reikėtų panaikinti savivaldybių biudžetų augimo ribojimą, kad savivaldybė, surinkusi viršplanines pajamas, jas visas galėtų skirti savo reikmėms.

Pirmieji žingsniai link tikslingo biudžeto lėšų paskirstymo asignavimų valdytojams pastebimi Šiaulių rajono savivaldybėje. 2003 m. patvirtintas Šiaulių rajono 2003-2013 m. plėtros strateginis planas leidžia biudžeto lėšas skirstyti pagal numatytas vykdyti programas. Programos suteikia galimybę vienu ir tuo pačiu metu planuoti einamąsias išlaidas ir kapitalinius įdėjimus. Būtina šio strateginio plano uždavinių vykdymo kontrolė, kurios Šiaulių rajono savivaldybėje nebuvo. Būtina koordinuoti Šiaulių rajono strateginio plano įgyvendinimą, sudaryti monitoringo sistemą.

Šiaulių rajono savivaldybei reikėtų aktyviau dalyvauti investicijų paieškoje. Pritrauktos lėšos iš ES struktūrinių fondų sudarytų rajone palankias prielaidas ekonominio klimato formavimuisi, sudarytų sąlygas tolimesnėms investicijoms.

LITERATŪRA

1. Aleknevičienė, V. (2005). Finansai ir kreditas.V.: ENCIKLOPEDIJA.
2. Astrauskas, A. (1999). Savivaldybių biudžetų sudarymas // Ekonomika: mokslo darbai. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. Nr.48.
3. Astrauskas, A. (2001). Kas yra savivaldybė? Savivaldybių žinios.24 (146).
4. Astrauskas, A. (2001). Kas yra vietos savivalda? Savivaldybių žinios. 29(151).
5. Astrauskas, A. (2002). Vietos savivaldos problemos Lietuvoje// Viešoji politika ir administravimas. Nr.3, p. 71-78.
6. Astrauskas, A. (2003). Vietos savivaldos samprata ir savivaldybės institucinė struktūra. Mokomasis leidinys. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
7. Astrauskas, A., Galinienė, B. (2003). Vietos savivalda Lietuvoje: teoriniai ir istoriniai aspektai. Mokomoji knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
8. Astrauskas, A., Striškaitė, J. (2003). Lietuvos savivaldybių finansinio savarankiškumo problemos ir perspektyvos. ISSN 1392-1258. Ekonomika: mokslo darbai. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. Nr.62
9. Bartosevičienė, V. (2003). Ekonominė statistika. Kaunas: Technologija.
10. Brazys, V. (2006). Daugiau surinksi – daugiau atims/ Savivaldybių žinios, Nr. 38 (379).
11. Bivainis, J., Butkevičius, A. (2003). Tarpbiudžetinis lėšų perskirstymas/ Pinigų studijos, Nr.3. p. 35-47.
12. Bivainis, J., Mitkevičius, R. (2003). Lietuvos nacionalinio biudžeto dinamika./Ekonomika: mokslo darbai, Nr.62 p. 1-20.
13. Bivainis, J., Butkevičius, A. (2002). Nacionalinio biudžeto išlaidų planavimas./Pinigų studijos, Nr. 4, p.20-36.
14. Budgeting in Denmark (2004)/ OECD Journal on Budgeting, Volume 4, Nr. 1, ISSN 1908-7143.
15. Buškevičiūtė, E. (2006). Viešieji finansai. Kaunas: Technologija.
16. Civinskas, R., Tolvaišis, L. (2006). Tarpbiudžetinis lėšų perskirstymas Lietuvoje: instituciniai interesai ir savivaldybių finansinis savarankiškumas/ ISSN 1648-2603.Viešoji politika ir administravimas, Nr.16.
17. Čapas, R. (2001). Bendrasis vidaus produktas didėja, savivaldybių pajamos mažėja. Kodėl? Savivaldybių žinios, Nr.20 (142).

18. Čapas, R. (2003). Ko reikia savivaldybių finansų poreikiui subalansuoti? Savivaldybių žinios, Nr. 23 (215).
19. Davulis, G. (2004). Lietuvos savivaldybių finansų analizė fiskalinės decentralizacijos požiūriu. //Ekonomika ir vadyba, Nr.4 .p. 69-77.
20. Europos vietos savivaldos chartija .(1999). Valstybės žinios. Nr. 82-2418.
21. Gripienė, G. (2001). Savivaldybių biudžetai: formavimas ir perspektyvos. Kaunas: Technologija.
22. Lazdynas, R. (2001). Biudžeto formavimas ir mokesčių administravimas/ Savivaldybių žinios, Nr.19 (141).
23. Levišauskaitė, K., Rūškys, G. (2003). Valstybės finansai. K: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
24. Kardelis, K. (2005).Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: Judex.
25. Kraan, D. J, (2004). Off- budget and Tax Expenditures/ OECD Juornal on Budgeting, Volume 4 Nr. 1, ISSN 1608-7143, p.122-129.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucija.(1996) Vilnius: Teisinės informacijos centras prie Teisingumo ministerijos.
27. Lietuvos Respublikos 2001 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžeto finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. (2000). Valstybės žinios, Nr.111-3567.
28. Lietuvos Respublikos 2002 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžeto finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. (2001). Valstybės žinios, Nr.110-3990.
29. Lietuvos Respublikos 2003 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžeto finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. (2002). Valstybės žinios, Nr.124-5619.
30. Lietuvos Respublikos 2004 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžeto finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. (2003). Valstybės žinios, Nr.121-5466.
31. Lietuvos Respublikos 2005 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžeto finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. (2004). Valstybės žinios, Nr.171-6303.
32. Lietuvos Respublikos 2006 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžeto finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. (2005). Valstybės žinios, Nr.150-5462.
33. Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymas. (2004). Valstybės žinios, Nr.4-47.
34. Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymas. (2001). Valstybės žinios, Nr.94-3307.
35. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas. (2000). Valstybės žinios, Nr.91-2832..

36. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gegužės 14 d. nutarimas Nr. 543 „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo“. (2001). Valstybės žinios, Nr.42-1455.
37. Lietuvos Respublikos rinkliavų įstatymas. [žiūrėta 2007-03-07].Prieiga per internetą:<<http://www.infolex.lt/scripts/sarasa2.dll?Tekstas=1&Id=40662&Zd=R>
38. Lietuvos Respublikos finansų ministro 2003 m. liepos 3 d. įsakymas Nr. K-184 „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių biudžetų pajamų ir išlaidų klasifikacijos patvirtinimo“. (2003). Valstybės žinios, Nr.69-3135.
39. Lupeika, A. (2005). Metodika bendra, o pajamos planuojamos skirtingai. / Savivaldybių žinios, Nr.41(338).
40. Management Policies in Local Government Finance/Edited by J.Richard Aronson, Ell Schwartz. (4th ed.)(1996). USA: Internacional City/Country Management Association.
41. Meidūnas, V., Puzinauskas, P. (2003). Finansai. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras.
42. Rosen, H.S (2002) Public Finance. USA
43. Snieška, V., Baumilienė, V., Bernatonytė, D. ir kt. (2001). Makroekonomika. Vadovėlis. Kaunas: Technologija.
44. Stačiokas, R., Mažeika, A., Rupšys, R. (2003). Apskaita ir atskaitomybė vietos savivaldybėse. Mokomoji knyga. Kaunas: Technologija.
45. Stačiokas, R., Rimas, J. (2002). Lietuvos savivaldybių raida ir veiklos finansavimas. Monografija. Kaunas: Technologija.
46. Šimonėlis, V. (2005). Kada užlopysime pinigų skirstymo metodiką? /Savivaldybių žinios, Nr.37 (334).
47. Šimonėlis, V.(2007). Keturi pasiūlymai. kaip sutraukti Metodikos pančius/ Savivaldybių žinios, Nr.11(396).
48. Tarptautinių žodžių žodynas. (2005). Alma litera.
49. Taraškevičius, R. (2005). Netobula metodika ar pasitikėjimo stoka?/ Savivaldybių žinios, Nr.39(336).
50. Valkauskas, R.(2005). Statistika. Vilnius: VVAM.
51. Zinkevičienė, V. (2005). Smūgio kaina savivaldybėms – 85 milijonai litų. /Savivaldybių žinios, Nr.25 (322).
52. Мацкуляк, И.Д., Пеньков, Б.Е., Емельянов, А.М.(2002) .Финансы налоги и кредит. Москва.
53. Поляков, Т.Б. (2003). Финансы денежные обращение кредит. Москва :UNITY.

54. Сорокина, Т.(2005). Бюджетный механизм выравнивания регионального развития./Social Research. Nr.1 (5), p. 151-156.
55. Соколова, О. В. (2000). Финансы, деньги, кредит.
56. Салин, В. Н. (2000). Статистика финансов. Москва: Финансы и статистика.
57. Финансово – кредитный энциклопедический словарь (2002). Москва: Финансы и статистика.
58. Kavoliūnaitė, E.(2003). Biudžeto lėšų kontrolę vykdančių institucijų bei pareigūnų atskaitomybė ir atsakomybė. Teisės instituto Teisinės sistemos tyrimo skyriaus Mokesčių ir finansų teisės specialistė. [žiūrėta 2006-12-15]. Prieiga per internetą :< <http://www.teise.org/admin/docs/uploud/2003%2002%20egle.doc>.
59. Regioninė statistika. [žiūrėta 2007-04-06]. Prieiga per internetą: < <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1112>.
60. Staponkienė, A. (2005). Daugiau dėmesio biudžete turi būti skiriama žemės ūkio ir regioninei plėtrai. [žiūrėta 2006-12-15]. Prieiga per internetą:< <http://www.lvls.lt/lt.php/naujienos/.nid.193, offset.280>.
61. <http://www.siauliai-r.sav.lt/>

PRIEDAI

1 priedas

Šiaulių apskrities savivaldybių geografiniai duomenys, demografiniai rodikliai, darbo rodikliai
(2006 metų duomenys)

	Plotas, kv. km	Gyventojų skaičius	Pensinio amžiaus gyventojų skaičius	Darbingo amžiaus gyventojų skaičius	Bedarbiai	Veikiantys ūkio subjektai
Šiaulių apskritis	8540	357015	70653	218878	8100	6297
Akmenės raj.	844	28594	5964	16793	1500	362
Joniškio raj.	1152	30822	6363	18236	1300	474
Pakruojo raj.	1316	28314	5933	16656	500	400
Kelmės raj.	1705	39150	9816	22669	1400	502
Radviliškio raj.	1635	50218	10561	29823	900	606
Šiaulių raj.	1807	50880	10219	30294	1000	677

Šaltinis: Statistikos departamentas. Regioninė statistika.[žiūrėta 2007-07-06]. Prieiga per internetą:<<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/?id=1112>

	Pensinio amžiaus žmonių skaičius	Pensinio amžiaus žmonių skaičius palyginus su gyventojų skaičiumi, proc.	Bedarbiai	Registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykis, proc.
Šiaulių apskritis	70653	19,79	8100	3,701
Akmenės raj.	5964	20,86	1500	8,70
Joniškio raj.	6363	20,64	1300	7,10
Pakruojo raj.	5933	20,95	500	2,80
Kelmės raj.	9816	25,07	1400	6,20
Radviliškio raj.	10561	21,03	900	3,00
Šiaulių raj.	10219	20,08	1000	3,20

Šaltinis: Statistikos departamentas. Regioninė statistika.[žiūrėta 2007-07-06]. Prieiga per internetą:<<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/?id=1112>

2 priedas

Šiaulių apskrities savivaldybių finansiniai rodikliai 2001-2005 m.

Pajamos, tūkst. Lt	2001		2002		2003		2004		2005	
	Akmenės raj.	30898,2	8,81	34130,5	8,40	35954,5	8,78	41735,5	8,97	43268
Joniškio raj.	32863,7	9,37	37640,9	9,26	38721,6	9,46	44340,6	9,53	46007,6	9,44
Pakruojo raj.	32623,5	9,31	34511,5	8,49	36512,1	8,92	42764,6	9,19	41451,3	8,50
Kelmės raj.	39012,9	11,13	44590,4	10,98	46458,2	11,35	52721,7	11,33	56003,9	11,49
Radviliškio raj.	48156,7	13,74	54266,9	13,36	57692,8	14,09	66777,5	14,35	70747,3	14,51
Šiaulių raj.	46978	13,40	54901,3	13,51	55714	13,61	63339,8	13,61	65418,3	13,42
Šiaulių apskritis	350581	100	406286	100	409394	100	465389	100	487491	100

Šaltinis: Statistikos departamentas. Regioninė statistika.[žiūrėta 2007-07-06]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/?id=1112>>

Šiaulių apskrities savivaldybių biudžetams skirtų dotacijų dydis ir lyginamoji dalis biudžetų pajamose 2002-2005 m.

	2002		2003		2004		2005	
	tūkst. Lt	Dotacijų dalis visose pajamose, proc.	tūkst. Lt	Dotacijų dalis visose pajamose, proc.	tūkst. Lt	Dotacijų dalis visose pajamose, proc.	tūkst. Lt	Dotacijų dalis visose pajamose, proc.
Akmenės raj.	21940,9	64,29	22523,5	62,64	25063,2	60,05	24089,5	55,68
Joniškio raj.	23913,8	63,53	24235,7	62,58	27218,8	61,39	26639,6	57,90
Pakruojo raj.	21820,5	63,23	23122,3	63,33	26214,6	61,30	22508,3	54,30
Kelmės raj.	27384,8	61,41	29006,2	62,44	31939,6	60,58	31811,8	56,80
Radviliškio raj.	32835,1	60,51	35566,5	61,65	39142,7	58,62	38903,4	54,99
Šiaulių raj.	35063,5	63,87	34309,3	61,58	37012,9	58,44	34094,4	52,12
Šiaulių apskritis	247269,1	60,86	240369,6	58,71	263550,5	56,63	252388,5	51,77

Šaltinis: Statistikos departamentas. Regioninė statistika.[žiūrėta 2007-07-06]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/?id=1112>>

3 priedas

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų plano vykdymas 2001-2006 m.

Metai	Planinės pajamos, tūkst. Lt	Faktinės pajamos, tūkst. Lt	Pajamų plano vykdymas, proc.	Pajamų nukrypimai	
				Tūkst. Lt	Proc.
2001	48557	46978	96,75	-1579	-3,25
2002	55580	55590	100,01	10	0,01
2003	53680	56037	104	2357	4
2004	62134	65899	106	3765	6
2005	67685	71351	105	3666	5
2006	73888	79028	107	5140	7

Šaltinis:sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis.

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų absoliutus kitimas 2001-2006 m., tūkst. Lt

Metai	Faktinės pajamos tūkst. Lt	Absoliutus pokytis, tūkst. Lt	
		Bazinis	Grandininis
2001	46978	0	-
2002	55590	8612	8612
2003	56037	9059	447
2004	65899	18921	9862
2005	71351	24373	5452
2006	79028	32050	7677

Šaltinis:sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis.

**Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų struktūrinių dalių kitimo tempai
2001-2006 m., proc.**

Mokestinės pajamos					
Metai	Faktinės pajamos, tūkst. Lt	Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis
2001	37282	100	-	0	-
2002	18971	50,89	50,89	-49,11	-49,11
2003	20524	55,05	108,19	-44,95	8,19
2004	24433	65,54	119,05	-34,46	19,05
2005	28375	76,11	116,13	-23,89	16,13
2006	31263	83,86	110,18	-16,14	10,18

Dotacijos					
Metai	Faktinės pajamos, tūkst. Lt	Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis
2001	5629	100		0	
2002	35064	622,92	622,92	522,92	522,92
2003	34310	609,92	97,85	509,52	-2,15
2004	36990	657,13	107,81	557,13	7,81
2005	34071	605,28	92,11	505,28	-7,89
2006	39076	694,19	114,69	594,19	14,69

Nemokestinės pajamos					
Metai	Faktinės pajamos, tūkst. Lt	Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis
2001	4068	100		0	
2002	1555	38,23	38,23	-61,77	-61,77
2003	1203	29,57	77,36	-70,43	-22,64
2004	4476	110,03	372,07	10,03	272,07
2005	8905	218,9	198,95	118,9	98,95
2006	8688	213,57	97,56	113,57	-2,44

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis.

5 priedas

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto mokestinių pajamų kitimas ir jo tempai 2001-2006 m.

Metai	Gyventojų pajamų mokestis						
	Faktinės pajamos, tūkst. Lt	Absoliutus pokytis, tūkst. Lt		Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis
2001	35272	0	-	100	-	0	-
2002	16621	-18651	-18651	47	47	-53	-53
2003	17917	-17355	1296	51	108	-49	8
2004	22023	-13249	4106	62	123	-38	23
2005	25861	-9411	3838	73	117	-27	17
2006	28900	-6372	3039	82	112	-18	12

Metai	Turto mokesčiai						
	Faktinės pajamos, tūkst. Lt	Absoliutus pokytis, tūkst. Lt		Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis
2001	2008	0	-	100	-	0	-
2002	2030	22	22	101	101	1	1
2003	2605	597	575	130	128	30	28
2004	1993	-15	-612	99	77	-1	-23
2005	1941	-67	-52	97	97	-3	-3
2006	1923	-85	-18	96	99	-4	-1

Metai	Kiti mokesčiai						
	Faktinės pajamos, tūkst. Lt	Absoliutus pokytis, tūkst. Lt		Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis
2001	2	0	-	100	-	0	-
2002	320	318	318	16000	16000	15900	15900
2003	2	0	-318	100	1	0	-99
2004	417	415	415	20850	20850	20750	20750
2005	573	571	156	28650	137	28550	37
2006	440	438	-133	22000	77	21900	-23

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis.

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto dotacijų apimtis ir struktūra 2001-2006 m.

	2001		2002		2003		2004		2005		2006	
	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.
Specialios tikslinės dotacijos	53	0,93	35055	99,97	34310	100	36990	100	33697	98,9	37208	95,2
Bendrosios dotacijos kompensacija	2174	38,6	9	0,03					374	1,1	1868	4,8
Bendroji dotacija	3402	60,4										
Dotacijos iš viso:	5629	100	35064	100	34310	100	36990	100	34071	100	39076	100

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto nemokestinių pajamų apimtys ir struktūra 2001-2006 m.

Pajamų pavadinimas	2001		2002		2003		2004		2005		2006	
	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.
Turto pajamos	0	0	0	0	16	1,4	555	12,4	788	8,9	530	6,1
Pajamos už prekes ir paslaugas	0	0	205	13,2	185	15,3	341	7,6	747	8,4	945	10,9
Pajamos iš baudų ir konfiskacijos	0	0	0	0	0	0	0	0	390	4,4	291	3,3
Perduodamos lėšos kitos nei dotacijos	2240	55,1	15	1	99	8,2	326	7,3	432	4,8	2265	26,1
Kitos pajamos	1828	44,9	1335	85,2	903	75,1	3254	72,7	6548	73,5	4657	53,6
Pajamos iš viso:	4068	100	1555	100	1203	100	4476	100	8905	100	8688	100

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis

**Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto mokestinių ir nemokestinių pajamų plano
vykdymas 2001-2006 m.**

Metai	Planinės mokestinės pajamos, tūkst. Lt	Faktinės mokestinės pajamos, tūkst. Lt	Mokestinių pajamų plano vykdymas, proc.	Pajamų nukrypimai	
				Tūkst. Lt	Proc.
2001	38926	37282	96	-1644	-4
2002	18875	18971	101	96	1
2003	18130	20524	113	2394	13
2004	20898	24433	117	3535	17
2005	25062	28375	113	3313	13
2006	29921	31263	104	1342	4

Metai	Planinės nemokestinės pajamos, tūkst. Lt	Faktinės nemokestinės pajamos, tūkst. Lt	Nemokestinių pajamų plano vykdymas, proc.	Pajamų nukrypimai	
				Tūkst. Lt	Proc.
2001	4002	4068	102	66	2
2002	1641	1555	95	-86	-5
2003	1199	1203	100	4	0
2004	4246	4476	105	230	5
2005	8551	8905	104	354	4
2006	6279	8688	138	2409	38

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis.

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų kitimas ir jo tempai 2001-2006 m.

Metai	Faktinės išlaidos, tūkst. Lt	Absolūtus pokytis, tūkst. Lt		Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis
2001	51016	0	-	100	-	0	-
2002	55267	4251	4251	108	108	8	8
2003	53478	2462	-1789	105	97	5	-3
2004	60075	9059	6597	118	112	18	12
2005	66794	15778	6719	131	111	31	11
2006	79028	28012	12234	155	118	55	18

Šaltinis: sudaryta autorės, vadovaujantis 2001-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitomis.

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų, pagal bendrąsias valstybės funkcijas, kitimas ir jo tempai 2001-2006 m.

Socialinės sferos išlaidų kitimai

Metai	Faktinės išlaidos, tūkst. Lt	Absoliutus pokytis, tūkst. Lt		Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis
2001	39542	0	-	100	-	0	-
2002	40302	760	760	101,92	101,92	1,92	1,92
2003	40372	830	70	102,10	100,17	2,10	0,17
2004	43739	4197	3367	110,61	108,34	10,61	8,34
2005	48748	9206	5009	123,28	111,45	23,28	11,45
2006	56277	16735	7529	142,32	115,44	42,32	15,44

Ekonominės sferos išlaidos

Metai	Faktinės išlaidos, tūkst. Lt	Absoliutus pokytis, tūkst. Lt		Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis
2001	5913	0	-	100	-	0	-
2002	3740	-2173	-2173	63,25	63,25	-36,75	-36,75
2003	5161	-752	1421	87,28	137,99	-12,72	37,99
2004	7287	1374	2126	123,24	141,19	23,24	41,19
2005	7875	1962	588	133,18	108,07	33,18	8,07
2006	9671	3758	1796	163,55	122,81	63,55	22,81

Kitos išlaidos

Metai	Faktinės išlaidos, tūkst. Lt	Absoliutus pokytis, tūkst. Lt		Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis
2001	5561	0					
2002	11225	5664	5664	201,85	201,85	101,85	101,85
2003	7945	2384	-3280	142,87	70,78	42,87	-29,22
2004	9049	3488	1104	162,72	113,90	62,72	13,90
2005	10171	4610	1122	182,90	112,40	82,90	12,40
2006	13080	7519	2909	235,21	128,60	135,21	28,60

Socialinės sferos išlaidų kitimas ir jo tempai 2001-2006 m.

Išlaidos švietimui

Metai	Faktinės išlaidos, tūkst. Lt	Absoliutus pokytis, tūkst. Lt.		Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis
2001	26716	0	-	100	-	0	-
2002	27391	675	675	103	103	3	3
2003	27610	894	219	103	101	3	1
2004	31100	4384	3490	116	113	16	13
2005	35081	8365	3981	131	113	31	13
2006	39320	12604	4239	147	112	47	12

Sveikatos apsauga

Metai	Faktinės išlaidos, tūkst. Lt	Absoliutus pokytis, tūkst. Lt		Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis
2001	150	0	-	100	-	0	-
2002	251	101	101	167	167	67	67
2003	264	114	13	176	105	76	5
2004	596	446	332	397	226	297	126
2005	374	224	-222	249	63	149	-37
2006	308	158	-66	205	82	105	-18

Socialinė apsauga

Metai	Faktinės išlaidos, tūkst. Lt	Absoliutus pokytis, tūkst. Lt		Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis
2001	9994	0	-	100	-	0	-
2002	9790	-204	-204	98	98	-2	-2
2003	9440	-554	-350	94	96	-6	-4
2004	8558	-1436	-882	86	91	-14	-9
2005	9501	-493	943	95	111	-5	11
2006	10746	752	1245	108	113	8	13

Poilsis, kultūra ir religija

Metai	Faktinės išlaidos, tūkst. Lt	Absoliutus pokytis, tūkst. Lt		Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis
2001	2682	0	-	100	-	0	-
2002	2870	188	188	107	107	7	7
2003	3058	376	188	114	107	14	7
2004	3485	803	427	130	114	30	14
2005	3792	1110	307	141	109	41	9
2006	5903	3221	2111	220	156	120	56

Kitų išlaidų kitimas ir jo tempai 2001-2006 m.

Bendros valstybės paslaugos

Metai	Faktinės išlaidos, tūkst. Lt	Absoliutus pokytis, tūkst. Lt		Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis
2001	3199	0					
2002	8986	5787	5787	281	281	181	181
2003	5961	2762	-3025	186	66	86	-34
2004	6294	3095	333	197	106	97	6
2005	7434	4235	1140	232	118	132	18
2006	10341	7142	2907	323	139	223	39

Išlaidos gynybai

Metai	Faktinės išlaidos, tūkst. Lt	Absoliutus pokytis, tūkst. Lt		Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis
2001	46	0	-	100	-	0	-
2002	30	-16	-16	65	65	-35	-35
2003	37	-9	7	80	123	-20	23
2004	116	70	79	252	314	152	214
2005	204	158	88	443	176	343	76
2006	195	149	-9	424	96	324	-4

Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga

Metai	Faktinės išlaidos, tūkst. Lt	Absoliutus pokytis, tūkst. Lt		Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis
2001	639	0	-	100	-	0	-
2002	809	170	170	127	127	27	27
2003	724	85	-85	113	89	13	-11
2004	708	69	-16	111	98	11	-2
2005	790	151	82	124	112	24	12
2006	857	218	67	134	108	34	8

Aplinkos apsauga

Metai	Faktinės išlaidos, tūkst. Lt	Absoliutus pokytis, tūkst. Lt		Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis
2001	1677	0	-	100	-	0	-
2002	1400	-277	-277	83	83	-17	-17
2003	1223	-454	-177	73	87	-27	-13
2004	1931	254	708	115	158	15	58
2005	1743	66	-188	104	90	4	-10
2006	1687	10	-56	101	97	1	-3

Ekonomikos sferos išlaidų kitimas ir jo tempai 2001-2006 m.

Išlaidos ekonomikai

Metai	Faktinės išlaidos, tūkst. Lt	Absoliutus pokytis, tūkst. Lt		Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis
2001	4249	0					
2002	1296	-2953	-2953	31	31	-69	-69
2003	3359	-890	2063	79	259	-21	159
2004	3066	-1183	-293	72	91	-28	-9
2005	3467	-782	401	82	113	-18	13
2006	4721	472	1254	111	136	11	36

Išlaidos būstui ir komunaliniam ūkiui

Metai	Faktinės išlaidos, tūkst. Lt	Absoliutus pokytis, tūkst. Lt		Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis
2001	1664	0					
2002	2444	780	780	147	147	47	47
2003	1802	138	-642	108	74	8	-26
2004	4221	2557	2419	254	234	154	134
2005	4408	2744	187	265	104	165	4
2006	4950	3286	542	297	112	197	12

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų prognozė pagal regresijos lygtį, tūkst. Lt

Metai	Savivaldybės biudžeto pajamos, tūkst. Lt (y_t)	Periodas (t)	t^2	y_t^2	$t * y_t$	$\hat{y}_t$	$\frac{ y - \hat{y} }{y}$	$(y - \hat{y})^2$	$(y - \bar{y})^2$
2002	55590	1	1	3090248100	55590	53143	0,044	5986830	99816085
2003	56037	2	4	3140145369	112074	59362	0,059	11055625	91084118
2004	65899	3	9	4342678201	197697	65581	0,005	101251	101251
2005	71251	4	16	5090965201	285404	71800	0,006	201242	33295208
2006	79027	5	25	6245266729	395135	78018	0,013	1017274	180800294
Σ	327904	15	55	21909303600	1045900		0,004	18362222	405096957

$$m_{\text{aprosimacija}} = \frac{1}{5} * 0,004 * 100\% = 0,08$$

$$D = \left(1 - \frac{18362222}{405096957}\right) * 100\% = 95\%$$

$$\hat{y}_t = 6219 * t + 46924$$

$$\hat{y}_6 = 6219 * 6 + 46924 = 84237$$

$$\hat{y}_7 = 6219 * 7 + 46924 = 90456$$

$$S_r^2 = (21909303600 - 46924 * 327904 - 6219 * 1045900) / (5 - 2)$$

$$S_r = 2474$$

6-ojo periodo standartinė prognozės paklaida:

$$S_{\hat{y}_t} = 1,44 * 2474 = 3563$$

7-ojo periodo standartinė prognozės paklaida:

$$S_{\hat{y}_t} = 1,67 * 2474 = 4132$$

Apatinė riba:

6-ojo periodo:

$$84237 - 3 * 3563 = 73549$$

7-ojo periodo:

$$90456 - 3 * 4132 = 78061$$

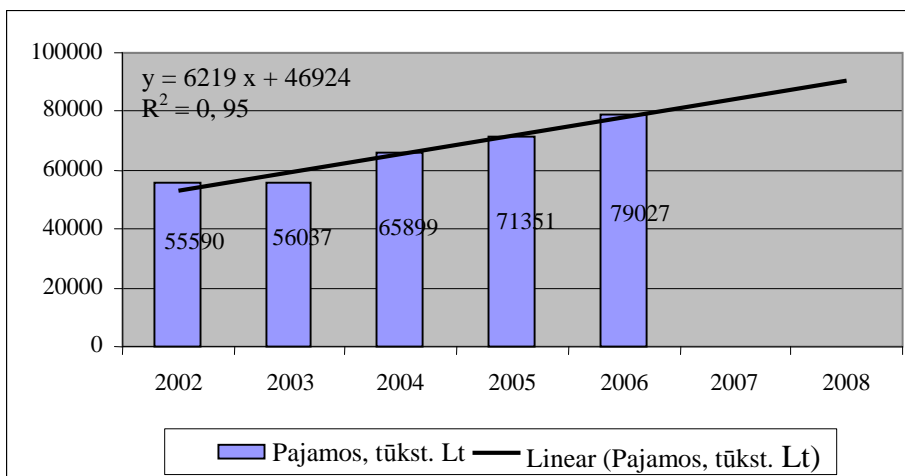
Viršutinė riba:

6-ojo periodo:

$$84237 + 3 * 3563 = 94925$$

7-ojo periodo:

$$90456 + 3 * 4132 = 102851$$

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų prognozė 2007-2008 metais, tūkst. Lt

Ekstrapoliacija pagal vidutinį absoliutų padidėjimą:

$$\Delta \bar{y} = \frac{79027 - 55590}{5 - 1} = 5859,2$$

$$\hat{y}_{2007} = 79027 + 1 * 5859,2 = 84886,2$$

$$\hat{y}_{2008} = 79027 + 2 * 5859,2 = 90745,4$$

Ekstrapoliacija pagal vidutinį didėjimo tempą:

$$\Delta \bar{T}_d = \sqrt[4]{\frac{79027}{55590}} = 1,09$$

$$\hat{y}_{2007} = 79027 * (1,09) = 86139,43$$

$$\hat{y}_{2008} = 79027 * (1,09)^2 = 93891,9$$

EkspONENTINIS išlyginimas:

$$e_i = W Y_i + (1 - W) e_{i-1} ; \quad e_1 = Y_1 \quad W = 0,7$$

$$e_2 = 0,7 * 56037 + (1 - 0,7) * 55590 = 55902,9$$

$$e_3 = 0,7 * 65899 + (1 - 0,7) * 55902,9 = 62900,17$$

$$e_4 = 0,7 * 71351 + (1 - 0,7) * 62900,17 = 68815,75$$

$$e_5 = 0,7 * 79027 + (1 - 0,7) * 68815,75 = 75963,62$$

$$\hat{Y}_{2007} = W * Y_{2006} + (1 - W) \hat{Y}_{2006}$$

$$\hat{Y}_{2008} = W * Y_{2007} + (1 - W) \hat{Y}_{2007}$$

$$\hat{Y}_{2007} = 0,7 * 79027 + (1 - 0,7) * 75963,62 = 78107,9 \quad \hat{Y}_{2008} = 0,7 * 82645 + (1 - 0,7) * 78107,98 = 81283,9$$

$Y_{2007} = 82645$ tūkst. Lt (2007 m. patvirtintos pajamos)

15 priedas

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto mokesčių pajamų prognozė pagal regresijos lygtį, tūkst. Lt

Metai	Savivaldybės biudžeto pajamos, tūkst. Lt (y_t)	Periodas (t)	t^2	y_t^2	$t * y_t$	$\hat{y}_t$	$\frac{ y - \hat{y} }{y}$	$(y - \hat{y})^2$	$(y - \bar{y})^2$
2002	18971	1	1	359898841	18971	18226	0,039	554727	32972861
2003	20524	2	4	421234576	41048	21470	0,046	894348	17549397
2004	24433	3	9	596971489	73299	24713	0,011	78512	78512
2005	28375	4	16	805140625	113500	27957	0,015	174975	13408779
2006	31263	5	25	977375169	156315	31200	0,002	3944	42899880
Σ	123566	15	55	3160620700	403133		0,002	1706506	106909429

$$m_{\text{aprosimacija}} = \frac{1}{5} * 0,002 * 100 \% = 0,03$$

$$D = \left(1 - \frac{1706506}{106909429} \right) * 100 \% = 98\%$$

$$\hat{y}_t = 3244 * t + 14983$$

$$\hat{y}_6 = 3244 * 6 + 14983 = 34444$$

$$\hat{y}_7 = 3244 * 7 + 14983 = 37687$$

$$S_r^2 = (3160620700 - 14983 * 24713 - 3244 * 403133) / (5 - 2)$$

$$S_r = 754$$

6-ojo periodo standartinė prognozės paklaida:

$$S_{\hat{y}_t} = 1,44 * 754 = 1086$$

7-ojo periodo standartinė prognozės paklaida:

$$S_{\hat{y}_t} = 1,67 * 754 = 1260$$

Apatinė riba:

6-ojo periodo:

$$34444 - 3 * 1086 = 31186$$

7-ojo periodo:

$$37687 - 3 * 1260 = 33909$$

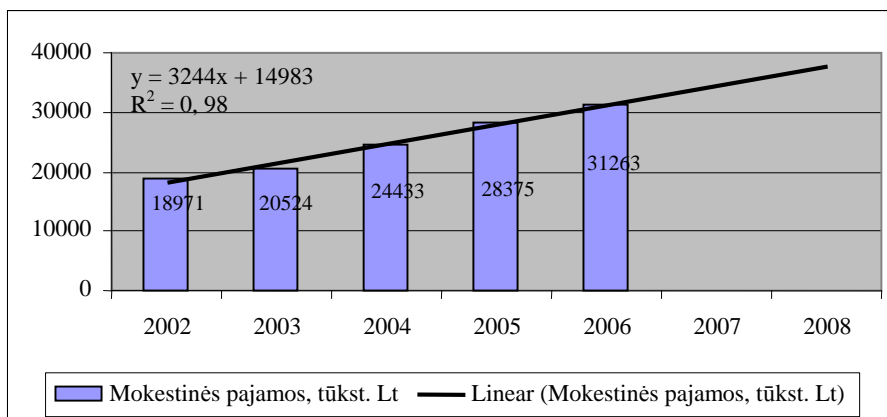
Viršutinė riba:

6-ojo periodo:

$$34444 + 3 * 1086 = 37702$$

7-ojo periodo:

$$37687 + 3 * 1260 = 41466$$

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto mokestinių pajamų prognozė 2007-2008 metais, tūkst. Lt

Ekstrapoliacija pagal vidutinį absoliutų padidėjimą (tūkst. Lt)

$$\Delta \bar{y} = \frac{31263 - 18971}{5 - 1} = 3073$$

$$\hat{y}_{2007} = 31263 + 1 * 3073 = 34336$$

$$\hat{y}_{2008} = 31263 + 2 * 3073 = 37409$$

Ekstrapoliacija pagal vidutinį didėjimo tempą (tūkst. Lt)

$$\Delta \bar{T}_d = \sqrt[4]{\frac{31263}{18971}} = 1,13$$

$$\hat{y}_{2007} = 31263 * (1,13) = 35327,2$$

$$\hat{y}_{2008} = 31263 * (1,13)^2 = 39919,7$$

Ekspontinis išlyginimas (tūkst. Lt)

$$e_i = W Y_i + (1 - W) e_{i-1} ; \quad e_1 = Y_1 \quad W = 0,7$$

$$e_2 = 0,7 * 20524 + (1 - 0,7) * 18971 = 200581,1$$

$$e_3 = 0,7 * 24433 + (1 - 0,7) * 200581,1 = 23120,53$$

$$e_4 = 0,7 * 28375 + (1 - 0,7) * 23120,53 = 26798,65$$

$$e_5 = 0,7 * 31263 + (1 - 0,7) * 26798,65 = 29923,7$$

$$\hat{Y}_{2007} = W * Y_{2006} + (1 - W) \hat{Y}_{2006}$$

$$\hat{Y}_{2008} = W * Y_{2007} + (1 - W) \hat{Y}_{2007}$$

$$\hat{Y}_{2007} = 0,7 * 31263 + (1 - 0,7) * 29923,7 = 30861,2 \quad \hat{Y}_{2008} = 0,7 * 44501 + (1 - 0,7) * 30861,2 = 40409,06$$

$$Y_{2007} = 44501 \text{ (2007 m. patvirtintos mokestinės pajamos)}$$

15 priedo tęsinys

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto nemokestinių pajamų prognozė pagal regresijos lygtį, tūkst. Lt

Metai	Savivaldybės biudžeto pajamos, tūkst. Lt (y_t)	Periodas (t)	t^2	y_t^2	$t * y_t$	$\hat{y}_t$	$\frac{ y - \hat{y} }{y}$	$(y - \hat{y})^2$	$(y - \bar{y})^2$
2002	1555	1	1	2418025	1555	572	0,63	966682	11630828
2003	1203	2	4	1447209	2406	2769	1,30	2451103	14155654
2004	4476	3	9	20034576	13428	4965	0,11	239512	239512
2005	8905	4	16	79299025	35620	7162	0,20	3037352	15520448
2006	8688	5	25	75481344	43440	9359	0,08	450241	13857751
Σ	24827	15	55	178680179	96449		0,66	7144891	55404193

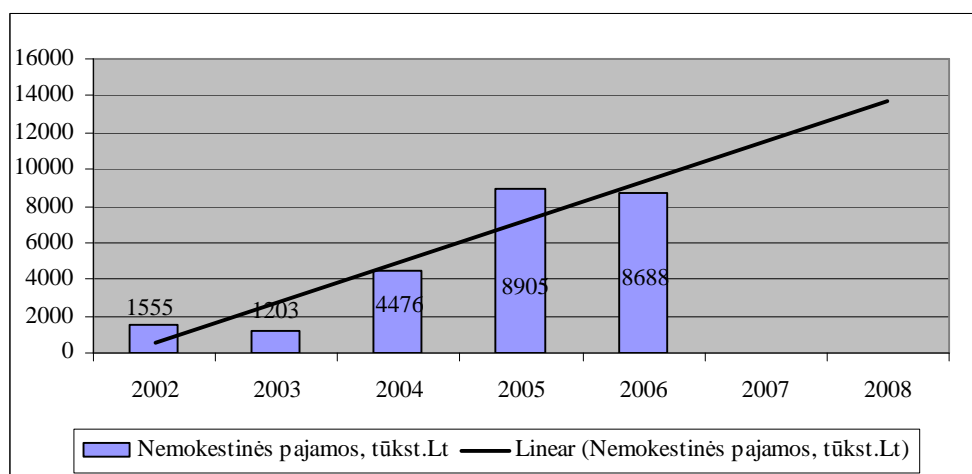
$$m_{\text{aprosimacija}} = \frac{1}{5} * 0,66 * 100\% = 13,20\%$$

$$D = \left(1 - \frac{7144891}{55404193} \right) * 100\% = 87\%$$

$$\hat{y}_t = 2197 * t - 1625$$

$$\hat{y}_6 = 2197 * 6 - 1625 = 11556$$

$$\hat{y}_7 = 2197 * 7 - 1625 = 13753$$

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto nemokestinių pajamų prognozė
2007-2008 metais, tūkst. Lt

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų prognozė pagal regresijos lygtį, tūkst. Lt

Metai	Savivaldybės biudžeto pajamos, tūkst. Lt (y_t)	Periodas (t)	t^2	y_t^2	$t*y_t$	$\hat{y}_t$	$\frac{ y - \hat{y} }{y}$	$(y - \hat{y})^2$	$(y - \bar{y})^2$
2001	51016	1	1	2602632256	51016	47997	0,059	9111773	98545329
2002	55267	2	4	3054441289	110534	53176	0,038	4373715	32216976
2003	53478	3	9	2859896484	160434	58354	0,091	23774261	55726225
2004	60075	4	16	3609005625	240300	63532	0,058	11951639	753424
2005	66794	5	25	4461438436	333970	68710	0,029	3672370	34234201
2006	79028	6	36	6245424784	474168	73889	0,065	26413726	327067225
Σ	365658	21	91	22832838874	1370422		0,015	70185712	548543380

$$\hat{y}_t = 5178*t + 42819$$

$$\hat{y}_7 = 5178*7 + 42819 = 79067$$

$$\hat{y}_8 = 5178*8 + 42819 = 84245$$

$$m_{\text{aprosimacija}} = \frac{1}{5} * 0,015 * 100\% = 0,26\%$$

$$D = \left(1 - \frac{70185712}{548543380}\right) * 100\% = 87\%$$

$$S_r^2 = (22832838874 - 42819*365658 - 5178*1370422)/(6-2)$$

$$S_r = 4452$$

7-ojo periodo standartinė prognozės paklaida:

$$S_{\hat{y}_t} = 1,37 * 4452 = 6100$$

8-ojo periodo standartinė prognozės paklaida:

$$S_{\hat{y}_t} = 1,52 * 4452 = 6768$$

Apatinė riba:

7-ojo periodo:

$$79067 - 3 * 6100 = 60767$$

8-ojo periodo:

$$84245 - 3 * 6768 = 63942$$

Viršutinė riba:

7-ojo periodo:

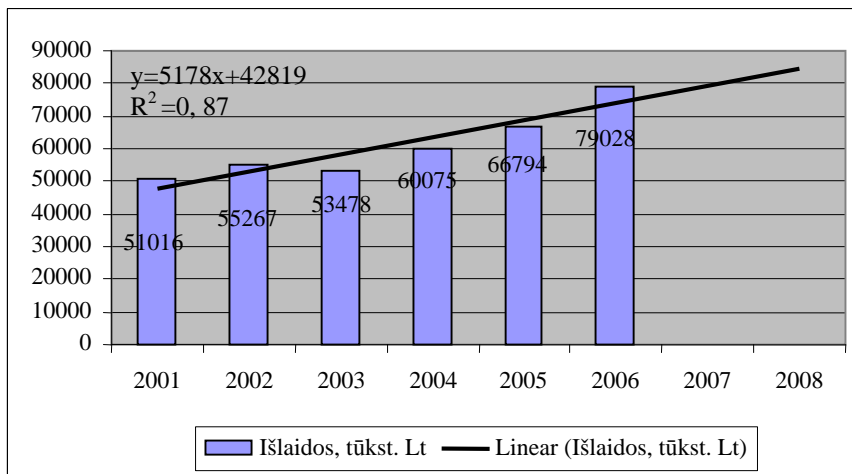
$$79067 + 3 * 6100 = 97366$$

8-ojo periodo:

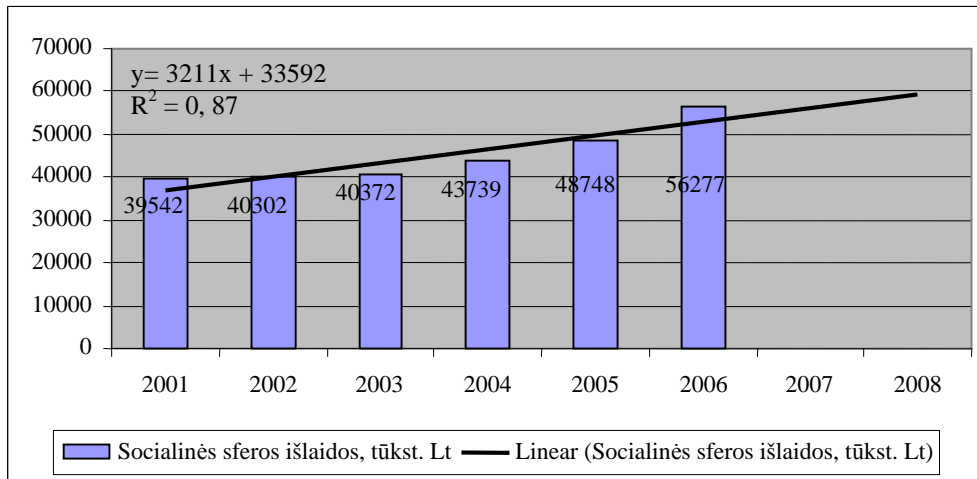
$$84245 + 3 * 6768 = 104548$$

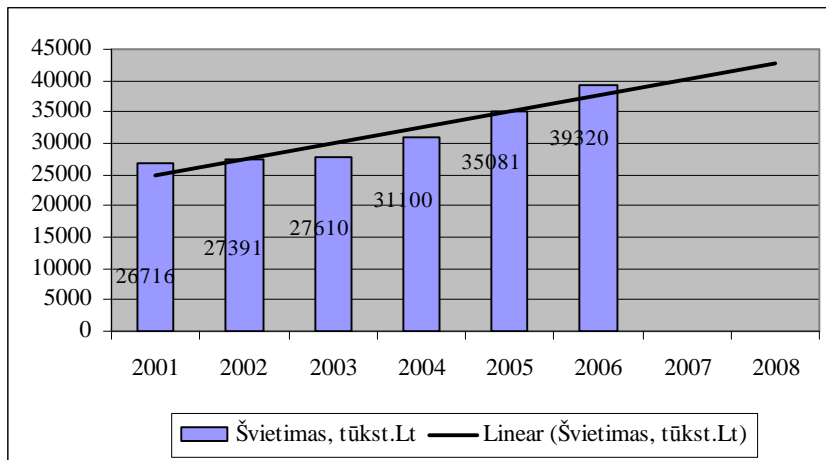
16 priedo tęsinys

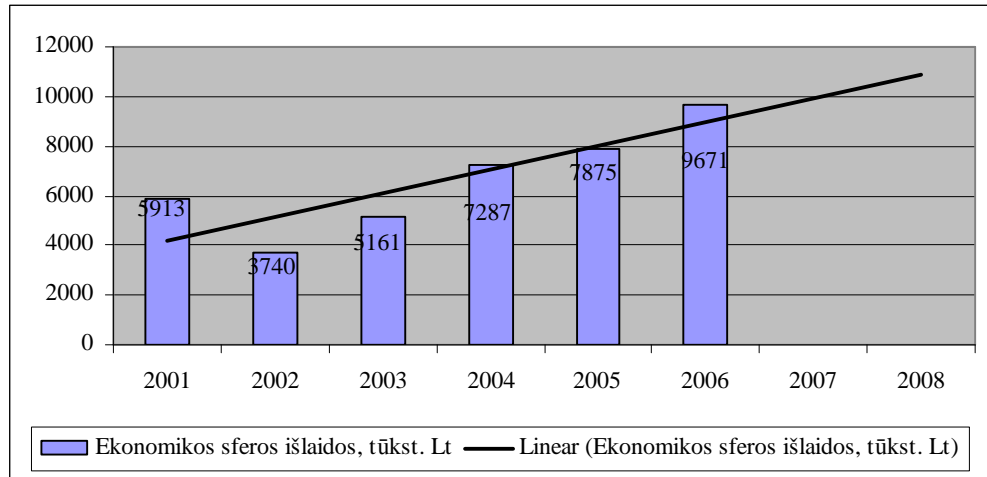
Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų prognozė 2007-2008 metams, tūkst.Lt

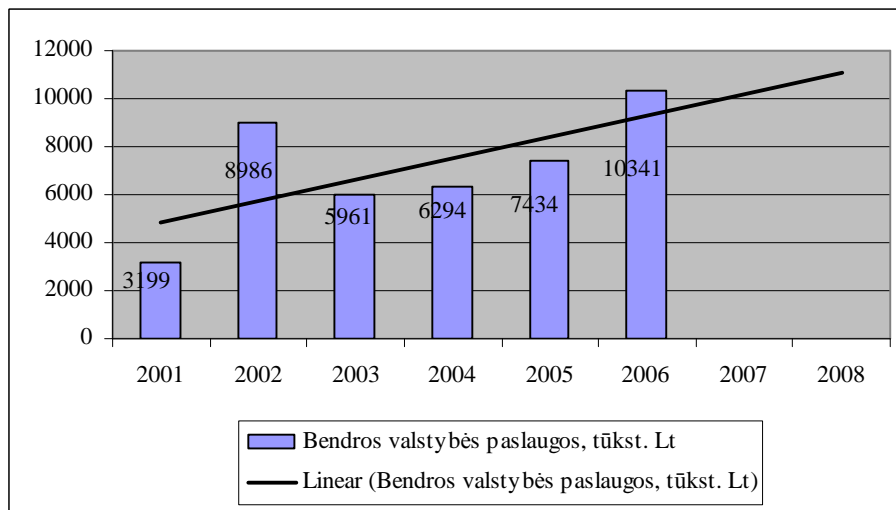
Socialinės sferos išlaidų prognozė 2007-2008 metams, tūkst.Lt

Išlaidų švietimui prognozė 2007-2008 metams, tūkst.Lt

Ekonomikos sferos išlaidų prognozė 2007-2008 metams, tūkst.Lt

Išlaidų bendroms valstybės paslaugoms prognozė 2007-2008 metams, tūkst.Lt

Tarpusavio ryšio glaudumo analizė

Metai	GPM, tūkst. Lt	Darbingo amžiaus gyventojų skaičius, tūkst.	x*y	$(x_i - \bar{x})^2$	$(y_i - \bar{y})^2$
2002	16621	28,66	476474	0,7871	31847964
2003	17917	29,22	523624	0,1084	18899887
2004	22023	29,56	651066	0,0001	58273,96
2005	25861	30,02	776399	0,2188	12935532
2006	28900	30,29	875497	0,5473	44031187
Σ	111355	147,77	3303060	1,6617	107772843

$$\bar{x} = 29,5$$

$$\bar{y} = 22264,4$$

$$\bar{x}\bar{y} = 660612$$

$$s_y = \sqrt{\frac{\sum (y_i - \bar{y})^2}{n}} \qquad s_x = \sqrt{\frac{\sum (x_i - \bar{x})^2}{n}}$$

$$s_y = 4643$$

$$s_x = 0,576$$

Tiesinės koreliacijos koeficientas:

$$r = (660612 - 29,5 * 22264,4) / (4643 * 0,576) = 0,32$$

$$\text{Regresijos koeficientas} = r * \frac{s_y}{s_x} :$$

$$\text{Regresijos koeficientas} = 2605$$

Tarpusavio ryšio glaudumo analizė

Metai	Išlaidos švietimui, tūkst. Lt	Moksleivių skaičius rajone, tūkst.	x*y	$(x_i - \bar{x})^2$	$(y_i - \bar{y})^2$
2002	26716	7,96	212846	0,0689	8200205
2003	27391	7,95	217841	0,0617	4789970
2004	27610	7,79	215330	0,0089	3879321,2
2005	31100	7,58	235831	0,0148	2311616,2
2006	35081	7,22	253320	0,2339	30265402
Σ	147898	38,523	1135168,6	0,3881	49446517

$$\bar{x} = 7,705$$

$$\bar{y} = 29579,6$$

$$\bar{x}\bar{y} = 227033,72$$

$$s_y = \sqrt{\frac{\sum (y_i - \bar{y})^2}{n}} ; \quad s_x = \sqrt{\frac{\sum (x_i - \bar{x})^2}{n}} ;$$

$$s_x = 0,279$$

$$s_y = 3145$$

Tiesinės koreliacijos koeficientas:

$$r = (227033,72 - 7,705 * 29579,6) / (0,279 * 3145) = -0,08$$

$$\text{Regresijos koeficientas} = r * \frac{s_y}{s_x} :$$

$$\text{Regresijos koeficientas} = -865$$